

© NÁRODNÍ ZPRÁVY

Zpátky do budoucnosti

Rozšířená verze zprávy za Českou republiku, která se poprvé objevila v mezinárodní zprávě Social Watch v roce 2008. Uzávěrka zprávy byla v dubnu 2008. Na její přípravě se podílelo několik organizací a jednotlivých odborníků.

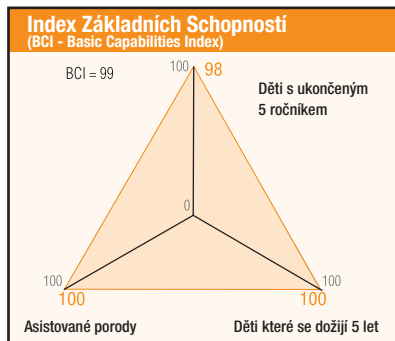
Během uplynulých 90 let naše země, v poslední době jako Česká republika, usiluje o zajištění občanských práv. Již při vzniku první republiky v roce 1918 měli všichni občané zaručené rovné volební právo, široce dostupnou zdravotní péči a síť sociálních služeb. Částečně byla garantována též rovná práva národnostních menšin. V kontrastu s tím dnešní ultrakonzervativní pravice podporovaná zelenými a křesťanskými demokraty vykročila směrem omezování přístupu k zdravotní a sociální péči, přednostního léčení skupin s vyšším příjmem a snaží se získat body populistickým rasismem a izolacionismem.

Česká koalice Social Watch (Ekumenická akademie, Centrum pro studium globalizace, Fórum 50, oddělení Gender a sociologie Sociologického ústavu)
Editor Tomáš Tožička

Historický kontext

Československo prodělalo v průběhu 20. století několik extrémních ekonomicko-politických převratů: z rozvinuté, ale podřízené součásti rakousko-uherské feudální říše, přes úspěšnou demokratickou kapitalistickou republiku, postiženou hlubokou krizí a rozvrácenou německou nacistickou agresí, k poválečnému státnímu socialismu stalinovského, liberálního (1968) a znovu autoritářského typu, až k převratu roku 1989, který přinesl nejprve obnovu demokratických pořádků a pak také společně s dalšími zeměmi regionu bezprecedentní restauraci kapitalismu jako důsledek rozpadu systému, který omezoval svobodu a ekonomicky nebyl schopen zabezpečit rostoucí konzumní nároky.

Československá socialistická republika před rokem 1989 patřila k hospodářsky a kulturně nejrozvinutějším státům východního bloku a díky tomu i v důsledku účelového rozdělení země (1993) proběhla v Česku transformace s relativně nejmenšími otřesy (zejména pokud srovnáváme s postsovětskými zeměmi nebo bývalou Jugoslávií). Přesto ji nelze označit za úspěšnou. Ideologií neoliberalismu řízená privatizace bez dostatečného právního rámce způsobila ztráty státního majetku ve prospěch podezřelých soukromých subjektů (části bývalí komunističtí manažeři, zčásti zahraniční „investoři“), které dosáhly podle některých odhadů až 1 bilionu korun (kolem 40 miliard €); velkou část ztrát (např. ze zkrachovalých bank) zaplatili daňoví poplatníci. Během těchto procesů došlo v 90. letech ke korupčním propojení hospodářské a politické sféry, které přetrvává a jedním z jeho důsledků je i postupná ztráta důvěry k obnoveným formálně demokratickým institucím. Transformaci provázely i několikanásobný růst obecné kriminality. Václav Havel, v té době prezident, vzniklý systém označil za „mafiaňský kapitalismus“. Právní prostředí se ovšem postupně stabilizuje, především díky vstupu do Evropské unie (2004), který představuje i ekonomický přínos pro stát (strukturální fondy) i úspěšně využívané nové možnosti exportu. Pokles průměrné životní úrovně devadesátých let byl postupně vyrovnán kolem roku 2000. Komplexní sociální systém byl zbařen paternalistických prvků,

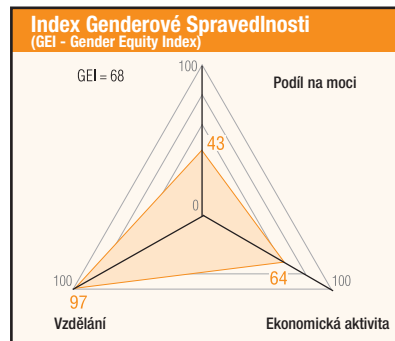

což mu prospělo, zlepšila se i kvalita služeb a spolu s pozitivními změnami v životním stylu to vede k prodloužení průměrného věku. Navzdory relativně dobrým makroekonomickým výsledkům posledních let ale systém veřejných služeb postupně eroduje v důsledku rozpočtových problémů a měnícího se chápání role státu pod ideologickým tlakem. Současná pravicová vláda se snaží prosadit dalekosáhlou privatizaci veřejných služeb včetně zdravotnictví a důchodového zabezpečení. Česko dosud patří k zemím s nejnižším Giniho indexem (27,3 v roce 2007)¹, ale rozdíl mezi bohatými a chudými roste.

Práva žen – možná pro bezdětné

Po roce 1989 došlo v České republice k re-familiarizaci rodinné a sociální politiky, rodičovská dovolená byla prodloužena na 3 roky a nárok na rodičovský příspěvek do 4 let věku dítěte - ovšem na velmi nízké finanční úrovni. To ve svém důsledku vedlo k nové legitimizaci genderově nevyvážené dělby práce v soukromé i veřejné sféře. Český trh práce je vůči ženám prokazatelně diskriminační: ženy v porovnání s muži vydělávají o 25 % méně (gender pay gap) a častěji než muži se koncentrují na tzv. sekundárním trhu práce, tj. v pracovních pozicích s nízkou prestiží, horšími podmínkami a vyšší nejistotou. Ženy jsou rovněž více ohroženy nezaměstnaností a zejména ženy s dětmi do 6 let a ženy-samoživitelky představují skupinu ohroženou dlouhodobou nezaměstnaností a chudobou.

V roce 2007 bylo ve vládě ČR 11 % žen, v Poslanecké sněmovně 15,5 % žen, v Senátu 13,6 %, 15 % žen v krajských zastupitelstvech a 25 % žen v obcích

zastupitelstvech. Jednou z forem diskriminace je také sexuální obtěžování, se kterým se osobně setkalo 13,2 % žen v ČR. Politická reprezentace České republiky má ke kvótám a jiným pozitivním akcím dlouhodobě zamítavý postoj.

Zásadním nedostatkem je absence jednotné právní úpravy, tzv. antidiskriminačního zákona, nízké povědomí soudců/kyň, kontrolních orgánů (úřadů práce a inspektorátů práce) a také veřejnosti o projevech a formách diskriminace na základě pohlaví. Podle premiéra ČR Mirka Topolánka je ovšem současný stav věcí neproblematický. Ve svém projevu k zahájení Evropského roku rovných příležitostí v dubnu 2007 uvedl: „V případě žen – což není podle mě znevýhodněná menšina, ale obvykle se tak o ní mluví – rovněž nelze mluvit o rovnosti příležitostí. ... Žena se může svobodně rozhodnout děti nemít a pak jsem přesvědčen, že má stejné příležitosti uplatnění jako muž.“

Logice jeho výroků odpovídá také celá reforma veřejných financí, jejíž součástí je rovněž reforma rodinné politiky, která explicitně vede nejen k privatizaci odpovědnosti za péči o děti a další závislé členy společnosti, ale také k feminizaci této odpovědnosti. Ministr práce a sociálních věcí explicitně k současné reformě uvedl, že „rodina s dětmi je vždy primárně maminka, čili žena...“ Reforma v souladu s neoliberalními principy jednostranně zvyhodňuje nezávislé jedince vyvážané ze sociálních vztahů, naopak největší dopad budou mít škrtů v sociální oblasti na lidi v důchodovém věku, skupiny ze zdravotními potížemi a starající se o děti a další závislé členy společnosti. Reforma rovněž ruší každoroční valorizaci řady sociálních dávek, včetně rodičovského příspěvku, přídavků na děti a porodného, což v souvislosti se současnou a předpokládanou inflací

1 CIA, The World Factbook 2007

a zvýšením nepřímých daní povede ke snížení reálné hodnoty těchto dávek. Vzhledem k tomu, že ženy jsou mezi skupinami, na které reformy dopadnou negativně, zastoupeny více než muži, zvýší tak dále nerovnosti mezi muži a ženami.

Vládní politika tak dále podpoří rozpad sítě veřejných institucí péče o děti, neboť se zaměřuje na možnosti komerčního zajištění péče a zcela opomíjí nutnost podpory a rozvoje jak kvality, tak dostupnosti veřejných institucí péče o děti – jeslí a školek. I v tomto směru tedy logika rodinné politiky odpovídá celé logice reformy veřejných financí – vyšší příjmové skupiny na ní vydělají, zatímco nižší prodělají. Specifický je problém žen z etnických a národnostních menšin. V tomto případě dochází k vzájemnému propojení sociálních a kulturních kategorií genderu, etnicity, národnosti a státní příslušnosti či rodičovství, které působí jako diskriminační faktory v pracovní, veřejné i soukromé sféře. V r. 2007 byla přijata novela zákona o pobytu cizinců a azylového zákona, která bude mít negativní dopad především na smíšená manželství. Podle dřívější úpravy dostával/a partner/ka českého občana/občanky po sňatku automaticky trvalý pobyt, podle stávající úpravy ho získá až po dvou letech. To znamená, že cizinec/ka bude muset žádat o pracovní povolení, pokud nebude pracovat, bude se muset komerčně pojištit a manželství nebude mít nárok na sociální dávky (porodné apod.).

Romská menšina – malá naděje na rovná práva

Romové tvoří v České republice zhruba tříprocentní menšinu. Přesná čísla neexistují, neboť se počty jednotlivých etnických/národnostních skupin nezjišťují. Po holocaustu Romů během druhé světové války nečekaly na Romy v rámci bývalého Československa žádné světlé zítřky; stali se objekty státní politiky nucené asimilace. S přechodem na tržní hospodářství v roce 1989 se sice oficiálně stali uznávanou etnickou menšinou, nicméně se zvětšujícími se rozdily mezi bohatými a chudými se velká část Romů dostala do pastí sociálního vyloučení. Na počátku devadesátých let začaly ve větší míře vznikat chudinské části měst (ghetta). Romové byli také diskriminováni na trhu práce a v oblasti vzdělání, často nebyli obsluženi v restauracích a množily se rasistické útoky, z nichž některé skončily smrtí napadených. Migrace Romů do jiných států donutila vládu ČR v roce 1997 se situaci zabývat. Byla vypracována zpráva, která se od té doby několikrát aktualizovala, a vláda počala provádět kroky ke zlepšení situace. Po deseti letech snah se na mediální úrovni znovu začínají podněcovat rasistické nálady a v roce 2007 se dokonce ministrem české vlády stává člověk s otevřeně rasistickými názory, který působil jako starosta a vystěhoval sociálně vyloučené Romy do zřícenin a ghetta mimo město. Tento politik, který s rasovým podtextem útočí na zneužívání sociál-

ních dávek, je sám pobíral v době, kdy na svá konta ukládal obrovské finanční částky. Kvůli korupční aféře byl sice nucen odstoupit, ale vulgarizovaná úroveň vyjadřování o problémech interetnického soužití po něm už zůstala. Navíc se fakt, že se takový člověk stal ministrem, výrazně podepsal na působení lokálních politiků, kteří se cítí svobodněji ve vztahu k pokračující ghetizaci romského obyvatelstva. Deset let snah také nestačilo k tomu, aby se reformoval ve své podstatě segregující školský systém, kdy romské děti chodí do speciálních (dříve zvláštních) škol, které byly původně určeny pro děti mentálně postižené. Další palčivý problém je diskriminace v oblasti bydlení, která významnou měrou přispívá k prostorovému vyloučení. V ČR existuje přes 300 chudinských domů a čtvrtí, v nichž žijí převážně Romové. Může to být až 80.000 lidí. Většina dospělých nemá práci, jsou prakticky vyloučeni z trhu práce a rodiny tak zůstávají závislé na sociálních dávkách nebo neformální ekonomice.

V roce 2007 byl plánován vznik „agentury“, která měla pomoci v boji proti ghetizaci a sociálnímu vyloučení Romů. Tato agentura měla být poradním orgánem bez jakýchkoliv exekutivních pravomocí. Po roce slibů však stále nevznikla.

Daňová reforma – chudým brát a bohatým dávat

V roce 2007 byla nastartována nová daňová reforma s cílem stabilizovat státní finance. Po dlouhých vyjednáváních byly nakonec schváleny změny v neoliberalním duchu, které by měly vést k redukci sociálního státu.

Snížená daň z příjmů na jedné straně ulevuje občanům s nejnižšími příjmy. To je ovšem jen částečná kompenzace za navýšení DPH na základní spotřební zboží, kde tato skupina utrácí největší část svých příjmů. K mnohem radikálnější úlevě dochází ve skupině s vysokými příjmy. Lidem s platy nad úrovní čtyřnásobku průměrného příjmu se zastavuje nárůst zdravotního a sociálního pojištění a dochází tak k prudké daňové degeneraci.

Ke snižování daní dochází také u firem. Do roku 2010 by měla firemní daň klesnout na 19 %. Od roku 1993 tak bude snížena o 26 %.

Daňové výpadky od bohatých jedinců a firem budou nahrazeny zvýšením DPH na základní spotřební zboží z 5 na 9 %. Zdraží tak základní potraviny, léky, stavební práce, knihy, tepelná energie. Tyto položky tvoří převážnou část výdajů lidí s nižšími příjmy a tak hlavní břemeno z tohoto zvýšení dopadne především na ně.

Další rezervu, z níž bude vláda kryt výpadek snižování daní průmyslu a bohatým, našla vláda v sociální oblasti. Byla zkrácena doba pobírání dávek v nezaměstnanosti a provedeno tzv. zpřísnění evidence nezaměstnaných. To znamená, že pracovní úřady mají v ruce nástroj, kterým mohou nezaměstnané vyřazovat z evidence a tím

redukovat výdaje a zároveň uměle snižovat počty nezaměstnaných.

Navazujícím úsporným nástrojem je zavedení dávků na živobytí místo životního minima. V rámci dávků na živobytí může být sníženo životní minimum na existenční minimum těm osobám, které si aktivně nehledají práci. Výklady, co znamená aktivní hledání práce, jsou velmi nejasné a existuje obava, že mohou být zneužívány pro zvyšování úspor a že mohou být dokonce aplikovány rasově, především proti Romům. Existenční minimum v době jeho zavedení tvořilo necelých 10 % průměrné mzdy.

Právce zahájila privatizaci nemocnic. Budovy i pozemky v centrech měst jsou prodávány narychlo vznikajícím společnostem za zlomky reálných cen, přičemž garance poskytování lékařské péče je vázána pouze na pět až deset let. Po devadesáti letech od založení první svobodné republiky tak dochází poprvé k tomu, že privátní nemocnice přebírají značnou část působnosti nemocnic veřejných. Výsledky privatizace není možné zatím posoudit, ale množí se stížnosti na nedostačenou či neprofesionální léčbu v privátních zařízeních a přesun náročnějších pacientů do státních zařízení. Díky nepodařeným privatizacím již byla uzavřena některá oddělení privatizovaných nemocnic.

Až do nástupu poslední vlády garantoval stát tzv. bezplatné zdravotnictví. Zdravotní pojištění je povinnou složkou mzdy odváděnou státem, z čehož se financuje zdravotnictví. Pravicová vláda se zelenými a křesťanskými demokraty zavedla poplatky za návštěvu u lékaře, za recept, za pobyt v nemocnici a návštěvu pohotovosti. Poprvé po osmdesáti letech tak reálně hrozí, že lidé, kteří nebudou mít na zaplacení těchto poplatků, budou odříznuti od zdravotní péče. To se týká především té nejchudší části společnosti, ale i rodin s více dětmi, samozvítelů nebo důchodců. Poprvé od poloviny devatenáctého století jsou ze systému zdravotní péče systematicky vytlačováni bezdomovci. V této situaci hrozí další rozšíření lichvy, na jejíž reklamu se nechalo nalákat již mnoho lidí. Půjčování na vysoké úroky je oficiální praktikou několika bank, která je zaměřena především na nižší společenské vrstvy, které z nich mnohdy kryjí své sociální potřeby. Dopady těchto většinou nesplacitelných půjček jsou drtivé a rodiny se stávají obětí nejen lichvářských věřitelů, ale i privátních exekutorů, kteří za exekuce požadují vysokou odměnu.

Rozvojová spolupráce v řízeném sestupu

Česká republika jako člen Evropské unie a OECD má své závazky také na poli rozvojové spolupráce. Ta byla po převratu v r. 1989 zastavena a znovu obnovena až koncem devadesátých let. V současné době se soustředí na naplňování Rozvojových cílů tisíciletí. Bilaterální rozvojová spolupráce tvoří téměř 50 % celkové Official Development Assistance (ODA). Podíl prostředků české bilaterální rozvojové

spolupráce pro nejméně rozvinuté země (least developed countries - LDCs) byl v roce 2004 - 14,9 %, 2005 - 8 % a 2006 - 12,8 %. Mezi největší příjemce patřily Irák, Srbsko a Afganistan. Sektorově se nejvíce peněz věnovalo na humanitární pomoc a infrastrukturu. V roce 2006 tvořila česká ODA téměř 0,12 % GNI. To je však už historií. Vláda se v rámci úsporu rozhodla pro radikální škrt, což znamená pokles procentního podílu na 0,09 a následně i reálný pokles finančních prostředků. Z toho jasně vyplývá, že Česká republika nedodrží ani redukované závazky v rámci Evropské unie, jak byly přijaty 24. 5. 2005 v Radě Evropské unie.

Postoj pravice k rozvojové spolupráci vyjadřuje prohlášení premiéra Topolánka po nezvolení ČR do Rady bezpečnosti OSN: „Je potřeba přehodnotit naši rozvojovou a humanitární podporu. Není přece možné, abychom posílali někam desítky milionů korun, a ta země potom poslechla našeho soupeře.“

Česká republika jako jediná ze zemí EU v roce 2007 ještě neratifikovala přistoupení k Mezinárodnímu trestnímu soudu.

Občanská společnost – politicky omezený nerovnoměrný vývoj

Občanská společnost prošla po pádu tzv. real-socialismu v r. 1989 bouřlivým vývojem. Vzniklo velké množství hnutí a nevládních organizací. Hnutí se zaměřovala především na environmentální problematiku, na genderové a lidsko-právní otázky, humanitární pomoc a později i na rozvojovou agendu. Nevládní organizace se zpočátku orientovaly na sociální a zdravotní služby. Problémem bylo od začátku financování. Organizace měly většinou jen málo členů a podporovatelů, ale ani tím velkým nestačily na jejich provoz členské příspěvky. Nebyla zde tradice dobrovolného dárcovství na občanské aktivity, kterou bylo nutné od základů budovat. Zkušenost z minulého politického režimu, kde se za dobrovolností často skrýval státní direktivismus, vnesla do kolektivních aktivit skepsi. Základem financování občanských aktivit se tak stali zahraniční donoři, jejichž roli pomalu přebíral stát.

Po vstupu ČR do EU většina zahraničních donorů odešla a závislost NGOs na státních grantech a velkých nadacích se prohloubila.

Rozvoj nevládních organizací a sociálních hnutí ovlivnily jak výše zmíněné historické zkušenosti, tak nové politické a hospodářské faktory. Důležitou roli hrají networky sdružující organizace v rámci působnosti

nebo k dosažení společných cílů. Nedůvěra ke spolupráci tento vývoj brzdila, ovšem asociace organizací postupně nabývaly na váze. Potýkaly se nicméně se dvěma překážkami: s konkurenčním bojem mezi organizacemi o omezené granty a se sponzorskou politikou státu, které měly dopad na soudržnost networků. Rostoucí význam státních grantů vedl u organizací k útlumu jejich advocacy work v obavě, že ta by mohla vést k omezení státních zdrojů. Je to ironické, uvážíme-li zkušenost státního „řízení“ před rokem 1989. Obecně řečeno, organizace, které přizpůsobily svou politiku té státní, se stabilizovaly a rostou. V této souvislosti je obtížné sloučit zájmy těchto velkých organizací s těmi malými, především pak těmi s kritičtější pohledem (sociální hnutí). Pod tímto finančním a politickým tlakem mnoho sociálních hnutí, jako např. některé ekologické organizace, se rozhodlo pro aktivity v rámci politického lobování či odborných konzultací. Zaměření na sponzorování u nich vedlo k nedostatečné politické reflexi, která je mnohdy příčinou rozměšování cílů a stagnace. Velký potenciál v sobě skrývají mezinárodní projekty v rámci EU. Nejde jen o další zdroj financování, ale především o výměnu zkušeností a otevírání nových perspektiv v jinak poměrně konzervativním prostředí.

Nevládní organizace stály u zrodu nových typů sociálních aktivit a mnoha reformem na poli sociální a zdravotní péče. Spolu se sociálními hnutími do značné míry přispěly ke změně v přístupu k ženám, menšinám a marginalizovaným skupinám. Společně s lidskoprávními a environmentálními skupinami dokázaly ovlivňovat pozitivně legislativu. Jejich rozvoj však naráží na historické dědictví dřívější ideologie a na politiku sponzorování, jež celkový dopad organizované občanské společnosti omezují. V současné době jsou nejvýraznější a největší kampaně Ne základnám a Česko proti chudobě.

Ne základnám je zaměřena primárně proti vybudování radarové základny USA na území ČR a obecně se staví proti roztáčení nového kola zbrojení. Je pod obrovským politickým tlakem, protože pravice, zelení a křesťanští demokraté chtějí vybudovat radar za každou cenu, i když 75 % občanů je proti základně.

Česko proti chudobě je součástí GCAP (Global Call Against Poverty) a má za cíl aktivizovat českou veřejnost i politickou reprezentaci k větší globální odpovědnosti, navýšení ODA a k efektivnímu přispívání naplňování Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs). ■

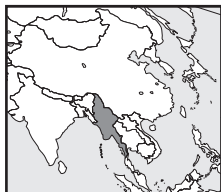
Reference

Rights court rules against Czech Republic in key Roma discrimination case – Herald Tribune, November 13, 2007

Gender discrimination in the Czech labour market, Renata Vašková, Eurofound 2004

Millennium Development Goals, Educon, Praha 2007

Žádná sociální, kulturní ani ekologická práva

Vládní politika společně s pokračující globalizací oslabuje ekonomická, sociální, kulturní a ekologická práva a přispívá k růstu chudoby. Povinnost skládat účty, právní stát, svoboda, transparentnost a bezpečnost – nic z toho vůbec neexistuje. Zkorumpovaná vláda a zahraniční společnosti, které investují v zemi od roku 1988 do přechodu k tržní ekonomice, zničily živobytí značné části obyvatelstva. Barma naléhavě potřebuje politiku, která bude podporovat právní stát a dobré vládnutí, stejně jako institucionální a administrativní reformu.

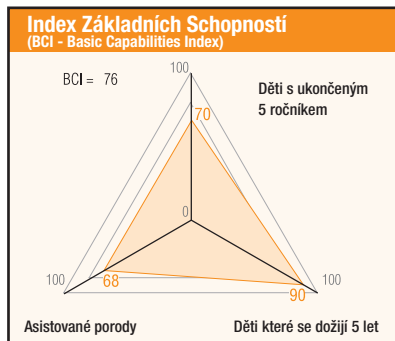
Burma Lawyers' Council (Rada barmských právníků)

Čtyřicet šest let vojenské vlády zničilo Barmu natolik, že je jednou z nejchudších zemí světa. Namísto vytváření prostředí, v němž se lidé mohou plně podílet na rozhodování o řízení své země a těšit se prosperitě, vládnoucí Státní rada míru a rozvoje (SPDC, State Peace and Development Council) zavedla ekonomickou politiku, která obohacuje její stoupence, ale zbídačuje většinu obyvatelstva. Podle OSN přibližně jedna třetina obyvatel žije v s příjmem menším než jeden dolar denně.¹

Neexistenci právního státu byl ochromen dokonce i přechod k tržní ekonomice. Soukromé vlastnictví není nikdy jisté. Majetek je neustále ohrožován vyvlastněním vládou. V zemi, kde je půda primárním zdrojem příjmu pro více než polovinu obyvatelstva, nezákonné konfiskace připravily statisíce rolníků o jejich pozemky. Vojenský režim a jeho vojenské, policejní a justiční orgány zneužívají vlastní daňové zákony SPDC a chtějí od lidí mnohem víc peněz, než kolik podle práva dluží. Tyto nadměrné náklady jsou pak přesouvány na zákazníky, kteří tak ještě hlouběji upadají do chudoby.

Politika vlády skoro znemožňuje, aby průměrný člověk nějak podnikal se ziskem. Barma nemá žádný protitrustový zákon zabráňující vzniku monopolů. V mnoha důležitých hospodářských odvětvích dominují trhu malé skupiny společností, jež kontroluje SPDC. Cestování a obchodování je přísně omezeno řadou zákonů, které například zakazují obchod mezi regiony. Vlastnění cizí měny je nezákonné. Vláda málo investuje do nezbytné nutné infrastruktury v dopravě, výrobě a distribuci elektřiny, vodárenství a dalších životně důležitých odvětvích, nebo do ní neinvestuje vůbec. Přístup ke komunikaci, jako je e-mail nebo internet, je krajně omezen. Za lidového povstání v září 2007 vláda zablokovala všechny telekomunikační služby.

Poté, co chybná politika SPDC způsobila zvýšení cen až na 400 %, dokonce i 500 %, vypukly v srpnu a září 2007 rozsáhlé pokojné demonstrace. Namísto vyhovění lidovým požadavkům ke zlepšení situace odpověděly ozbrojené síly železnou pěstí, násilím rozehnaly demonstrace a zatklily stovky mnichů a civilistů. Ke 31. lednu 2008 měl režim 1 864 politických vězňů, přibližně o 700 víc než v roce 2006. Tento počet nezahrnuje lidi zadržené po násilných

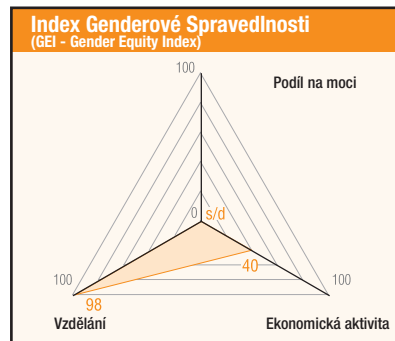
zákrocích. Političti vězni jsou podrobováni mučení a jiným formám špatného zacházení; mnoha z nich je odírána základní lékařská péče.²

Nedostatečné financování zdravotnictví a školství

Vojenský režim po mnoho let nezveřejňoval údaje o skladbě svého rozpočtu. Mezinárodní institut pro strategická studia (International Institute for Strategic Studies) odhadl na základě dostupných informací, že roku 2007 věnovala SPDC 40 % svého rozpočtu na ozbrojené síly, ale pouhých 0,4 % na zdravotnictví a 0,5 % na školství.³ Neschopnost zajistit přiměřené financování základních služeb zbavuje občany práva na vzdělání, zdravotní péči a přiměřenou životní úroveň. Mnoho rodičů si nemůže dovolit poslat své děti do školy; podle OSN polovina dětí v zemi nedokončí základní školu.⁴ Chudí lidé nemají přístup do nemocnic nebo k odpovídající lékařské péči. Naprosto neodpovídající potřebám veřejnosti jsou další základní veřejné služby. Některé mezery vyplňují soukromé nadace a náboženské skupiny, jež vedou sociální střediska pro zdravotně postižené, sirotky a staré lidi. Poskytují ovšem jen specifické sociální služby pro omezený počet lidí.

Omezování mezinárodní humanitární práce

Předpisy SPDC požadují, aby všechny formy zahraniční pomoci přicházely prostřednictvím státu. Vojenský režim odebírá podstatnou část každé pomoci, která přijde do země, a tím výrazně snižuje objemy, jež se dostanou k zamýšleným příjemcům. Na humanitární organizace se dívá s podezřením a používá rozma-

nitě metody, aby omezoval jejich činnost, včetně omezování pohybu, vyšetřování veškerého barmského personálu najatého mezinárodními organizacemi a administrativních šikan, jako je např. opožděné prodlužování víz funkcionářům OSN působícím v zemi nebo jeho odmítnutí a zakazy mítinků nebo odvolávání jejich povolení.⁵ Mezinárodní organizace The Global Fund, jež poskytovala v Barmě rozsáhlou humanitární pomoc zejména při boji proti AIDS, tuberkulóze a malárii, ukončila svou pomoc v prosinci 1995, když začalo být omezování cestování příliš tíživé.⁶ Společně s nedostatečným vládním financováním představuje tato politika vážné porušení práva na zdravotní péči.

Ekologické dopady na obchod

Zahraniční obchod Barmy je zaměřen do značné míry na sousední Thajsko, Čínu a Indii. Nejvýznamnějšími artikly jsou dřevo, elektřina z vodních elektráren, přírodní plyn a další přírodní zdroje. Většina zahraničních investorů a domácích společností se soustřeďuje na využívání neobnovitelných zdrojů namísto investic do služeb a průmyslu. Svou činností ničí životní prostředí a porušuje lidská práva, přičemž zbavuje mnoho obyvatel Barmy obživy a vytváří jen málo pracovních míst. Níže uvádíme několik příkladů negativního dopadu politik SPDC na lidská práva.

Těžba dřeva a nerostů

Poté, co byla roku 1994 ukončena příměřím ozbrojená vzpoura kmene Kachinů, vojenský režim podepsal smlouvu umožňující Číně bezohlednou těžbu dřeva a zejména jeho cenných tvrdých druhů v kachinských lesích. Výsledkem bylo odlesnění, jež podstatně zvýšilo místní teploty a roku 2007 vedlo

1 www.irinnews.org/Report.aspx?ReportId=76279.

2 www.aapppb.org/release100.html.

3 Mizzima News, 1 January 2007.

4 www.irinnews.org/Report.aspx?ReportId=76279.

5 www.irinnews.org/Report.aspx?ReportId=75910.

6 www.sciencemag.org/cgi/content/summary/309/5739/1312a.

k ničivým záplavám.⁷ Vláda také prodala čínským společnostem práva na těžbu zlata v povodí nejdelší barmské řeky Iravadi. Neobtěžovány ekologickými kontrolami tyto společnosti vypouštěly do řeky velká množství rtuti a ohrožily tak zdraví značné části obyvatelstva.⁸ Vojenské úřady a těžební společnosti sklízely zisky z bohatých dolů na drahokamy; Barma produkuje vysoce kvalitní rubíny a více nefritu než jakákoli jiná země světa.⁹ Ze žádného tohoto bohatství nemá prospěch lid. Naopak, doly se staly odpadovou žumpou a zdrojem znečištění vyvolávaného bezohledným používáním strojů a úniky paliv a maziv, ale také jevištěm flagrantního porušování lidských práv včetně rozsáhlých konfiskací půdy, vydirání, nucené a dětské práce. V důlních oblastech se rychle šíří HIV/AIDS, malárie a tuberkulóza. Stále častější se stává používání drog a drogová závislost podněcovaná zoufalstvím a dostupností drog.¹⁰

Přehrady a vodní elektrárny

Před třemi lety podepsal vojenský režim s Thajskem a Čínou memoranda o dorozumění umožňující stavbu řady přehrad a vodních elektráren na řece Salween. Od té doby se v tomto regionu podle organizace Salween Watch běžně porušují lidská práva – včetně nuceného přesídlování, znásilňování, nucené práce, nezákonné konfiskace půdy a vražd. Pouze na jednom místě, Tasangu ve státě Shan, bylo donuceno k přestěhování 300 000 lidí.¹¹

Plynovod

Otřesné porušování lidských práv způsobila také obchodní dohoda o výstavbě plynovodu pro export zemního plynu. Aby se uvolnila trasa pro 260 kilometrů dlouhý plynovod Yadama vedoucí od pobřeží Andamanského moře přes Barmu do Thajska, vláda v 90. letech přestěhovala vesničané a konfiskovala jejich půdu. Infrastruktura projektu byla vybudována pomocí nucených prací. Vesničané byli nuceni nosit zbraně a zásoby pro vojáky střežící trasu plynovodu, docházelo k zabíjení, mučení, znásilňování a vydirání.¹²

Od roku 2000 rozvíjí korejská společnost Daewoo těžbu plynu z podmořských ložisek v Bengálském zálivu u pobřeží západního barmského státu Arakanu. K zajištění bezpečnosti plynovodu vláda značně posí-

lila vojenské síly v této oblasti a při výstavbě kasáren, strážních stanovišť a další infrastruktury ozbrojených sil konfiskovala půdu a využívala nucenou práci. Dramaticky vzrostlo vyděračství, násilí a další formy porušování lidských práv.¹³

Zemědělství

V prosinci 2005 podepsala Barma dohodu s Thajskem, podle níž bylo vyčleněno 17,5 milionu akrů (přibližně 7 milionů hektarů – poznámka překladatele) půdy pro produkci cukrové třtiny, palmového oleje, kukuřice, kasavy a kaučuku na zásobování thajských továren.¹⁴ Aby splnil dohodu, vojenský režim zkonfiskoval půdu ve státech Shan a Kachin.¹⁵ Společnost Yuzana Company podporující juntou zabrala s podporou SPDC pro projekt přes 200 000 akrů (81 000 hektarů) půdy v údolí Hukawng.¹⁶ Po celé zemi dochází k dalším konfiskacím půdy pro různé účely a o obživu přicházejí tisíce lidí.

Dětská práce a dětské vojáky

Barma ratifikovala roku 1991 Konvenci o právech dítěte (CRC, Convention on the Rights of the Child). Jako signatář CRC je Barma povinná respektovat práva dětí a plnit další povinnosti. Nečiní tak. Ve skutečnosti často nasazuje děti na práce na rozvojových projektech a nucené je také zařazuje do armády, často pomocí bití a hrozeb. Podle odhadu organizace Human Rights Watch má Barma 70 000 dětských vojáků.¹⁷

Stát nechrání děti ani před vykořisťováním v soukromých podnicích. Mnoho jich pomáhá svým rodinám přežít. Zaměstnavatelé je často najímají k práci v čajovnách, restauracích, na stavbách a jako domácí služebnictvo, protože zastanou práci za menší mzdu než dospělí. Děti, které by měly být ve škole, se místo toho potulují po vlcích a autobusových nádražích a prodávají vodu, cigarety, noviny a časopisy.¹⁸

Nerovnost pohlaví a práva žen

Ani jediná žena nezastává vyšší vládní funkci. Absence žen je odrazem tradičních mužských předpokladů stejně jako politiky SPDC. Protože jsou neschopné najít zaměstnání jinde, statisíce barmských žen hledají práci v pohraničních městech, hlavně v sexuálním průmyslu.¹⁹ Odsud jsou snadno pašovány do sousedních zemí jako „nevěsty z ciziny“ nebo prostitutky.

Vojenský režim podepsal roku 1997 Konvenci o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW,

Convention on Elimination of all forms of Discrimination against Women), která zavazuje vládu k ochraně a prosazování práv žen a k zajištění jejich přiměřených sociálních jistot. Vláda přesto nepodnikla žádné účinné kroky proti zneužívání žen a obchodu s nimi. Stejně tak nečinila nic ke splnění další povinnosti stanovené v CEDAW – zavést programy podporující posílení postavení žen.

Etnické menšiny a jazyková práva

Barma je multietnický stát, v němž se mluví více než 100 jazyky. Vláda nikdy nezajistila vzdělávání v jazycích etnik nebo dokonce vydávání literatury těchto menšin. Etnické skupiny udržují svou literaturu při životě vyučováním v klášteřích a kostelech na své vlastní náklady. V některých případech úřady tyto snahy o zachování kultury zakazují. Někteří pozorovatelé a kritičtí říkají tomuto útlaku „barmanizace“.

Závěr

Všechny výše uvedené problémy jsou důsledkem neexistence právního státu. Nutným předpokladem pro naplňování lidských práv je transparentní vládnutí, které ze své činnosti skládá účty, stejně jako reforma institucí a administrativy. Úspěch tržní ekonomiky předpokládá, že do ní přestane neomezeně zasahovat vláda.

Občanská společnost je v Barmě ve srovnání se sousedními zeměmi slabá. Její růst omezuje zákon z roku 1988 o utváření organizací. Výsledkem je, že v zemi neexistují občanské kampaně, které by žádaly na vládu, aby plnila požadavky lidí. Je zapotřebí mezinárodních monitorovacích mechanismů, aby se zajistilo, že se zahraniční pomoc bude dostávat k lidem v plném rozsahu a že z ní nezbude jen to, co si nevzala vláda. Navíc země naléhavě potřebuje komplexní rozvojový program na podporu rozvoje lidských zdrojů, vytváření pracovních míst, omezování chudoby a rozvoj sociálního sektoru. Aby byly tyto politiky plně účinné, musí být formulovány celým obyvatelstvem včetně sociálně znevýhodněných skupin a etnických menšin. ■

7 Global Witness (2005). „A Choice for China: Ending the destruction of Burma's northern frontier forests“, dostupné na www.globalwitness.org/reports/index.php?section=burma.

8 Ningrang Tu Nan (n.d.). „Ecological Crisis: A Kachin Experience.“ KachinNet, dostupné na www.kachinnet.com/Article/2007/ECOLOGICAL%20CRISIS%20A%20Kachin%20Experience.htm.

9 Human Rights Watch (July 2008). „Burma's Gem Trade and Human Rights Abuses.“ Dostupné na www.hrw.org/english/docs/2008/01/11/burma17729.htm.

10 *Ibid.*

11 Salween Watch 2007, Volume 1, pp. 1, 3.

12 www.earthrights.org/site_blurbs/yadana_natural_gas_pipeline_project.html.

13 „Shwe Gas Report“ by All Arakan Students and Youth Congress. July 2006, p. 22.

14 www.ethnicvoices.civiblog.org/blog/Thailand.

15 Shan Herald Agency for News, 25 January 2006.

16 Kachin News Group, 17 August 2007.

17 *Ibid.*

18 *Ibid.*

19 Kachin Women Association Thailand (2005). „Driven Away“, str. 18, 20.

„Pokusný králík mezinárodních institucí“

Tato země po dlouhou dobu podepisovala mezinárodní dohody prezentované jako řešení ekonomické a sociální krize, jež zdevastovala značnou část rozvojového světa. Politiky, které zaváděla k realizaci těchto dohod, však bohužel nevedly ke strukturálním změnám, jež by zlepšily životní podmínky zbídačené většiny.

CEDLA
Javier Gómez

V květnu 2005 se sešli ministři rozvinutých zemí s řediteli a funkcionáři organizací pro rozvojovou pomoc, aby opětovně potvrdili svůj závazek přijatý roku 2003 v Římě – navzájem harmonizovat a propojit svou činnost. Delegáti formulovali pět principů rozvojové pomoci, kterými jsou soukromé vlastnictví, ekonomická integrace, harmonizace, řízení zaměřené na výsledky a vzájemná odpovědnost.

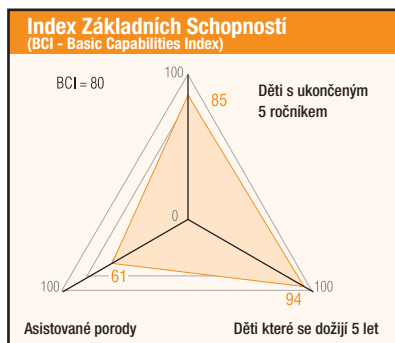
Tato iniciativa je součástí širší strategie podporované mezinárodními institucemi, poskytovajícími půjčky, a věřitelskými státy, a je reakcí na všeobecnou nespokojenost s politikami, které tyto instituce a státy prosazovaly v zadlužených zemích, a na ekonomickou krizi, v níž tyto země vězí. Dvě dřívější obdobné akce – Iniciativa pro silně zadlužené chudé země (Heavily Indebted Poor Countries Initiative) a Mnohostranná dluhová úleva (Multilateral Debt Relief) měly v zemích, které z nich „profitovaly“, velmi sporné výsledky. Místo prosperity, kterou slibovali věřitelé, jimi prosazované politiky spíše obnovily cyklus dluhové závislosti. Bolívie, která tyto politiky realizovala a pak byla sanována, je extrémním případem, ale podobný proces se rozvinul v mnoha dalších rozvojových zemích – zejména v Latinské Americe a Karibiku.

Stručný přehled pomoci rozvojovým zemím

V sedmdesátých letech přitékaly do rozvojových zemí soukromé peníze (Tabulka 1) mnohem rychleji než půjčky od vlád a institucí.¹ Většina soukromých půjček šla do zemí exportujících ropu. V osmdesátých letech se za globální recese a krize z vnější zadluženosti tento rozdíl mezi čistými soukromými a oficiálními toky zmenšil. V devadesátých letech se čistý oficiální přítok opět ztenčil, zatímco čistých soukromých financí přicházela záplava; v letech 1990 až 1994 jich bylo v průměru 125 miliard USD ročně. Přicházely o 40 % rychleji než oficiální půjčky a ve srovnání s ročním průměrem přítku soukromých financí v posledních pěti letech osmdesátých let stoupl jejich objem na 220 %.

V letech 2000 až 2005 dosáhla tato disparita předtím nevidaných hodnot. Čistý soukromý přítok

1 Zahnutý jsou půjčky od soukromých věřitelů, přímé zahraniční investice a portfoliové investice do cenných papírů, vše v netto hodnotách.

dosáhl v průměru skoro 297 miliard USD ročně, což byl přibližně desetinasobek čistého oficiálního přítku ve stejném období.

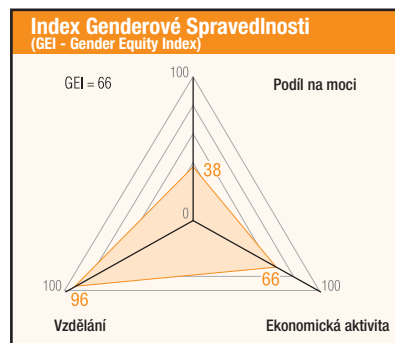
Latinská Amerika a Karibik

Čisté soukromé a oficiální toky do Latinské Ameriky a Karibiku (LAC) měly podobný průběh s určitými odlišnostmi: strukturální reformy v zemích LAC, jež zmenšily překážky pro volný tok zboží, služeb a finančních transakcí, společně s privatizací státních podniků přitáhly rozsáhlé přímé zahraniční investice. Na ně připadla značná část čistého přítku kapitálu.²

V protikladu k tomu kapitálové toky od vlád a mezinárodních institucí ve stejné době zaostávaly: počátkem 90. let činil jejich roční průměr 4 miliardy USD, v letech 2000 až 2005 jen něco málo přes 1,5 miliardy. To bylo mnohem méně než sumy pumpované do jiných rozvojových zemí, zejména v Africe. V roce 2004 a 2005 byly čisté oficiální toky ve skutečnosti záporné (-5,5 miliard USD resp. -33,3 miliard USD) – což znamená, že záporný byl také příspěvek vlád a mezinárodních institucí k rozvoji zemí LAC.

Tento průběh naznačuje dva problémy oficiální rozvojové pomoci (ODA, Official Development Assistance), jež si zaslouží diskusi a zvážení. Zprvé, jestliže je jejich cílem zlepšení životních podmínek v rozvojových zemích, iniciativy usilující o ekonomickou integraci a harmonizaci jsou pokusem srovnat se zemí horu odstraněním několika kamenů. Nedělají nic pro regulaci soukromého kapitálu, jenž oslabuje ekonomiky mnohem víc než kterýkoli jiný faktor. Ať je

2 Údaje v Global Development Finance 2006 ukazují, že v 80. letech činil roční průměr přímých zahraničních investic do LAC 6 miliard USD, zatímco v 90. letech a prvních letech 21. století činil 38 miliard USD resp. 60 miliard USD (vše v netto hodnotách).

investován do finančního, obchodního nebo některého z průmyslových odvětví, využívá chudobu rozvojových zemí k odčerpávání jejich ekonomického přebytku a současně způsobuje, že jsou zranitelné vnějšími otřesy.

Zadruhé, vezmeme-li v úvahu krizi legitimacy postihující instituce, jako je Mezinárodní měnový fond (IMF) a Světová banka, a nedostatek likvidity v systému mezinárodního bankovníctví, pak důležitá úloha, která byla těmto věřitelům přisouzena Pařížskou deklarací, se zdá být přinejmenším pochybná.

Za současné situace se integrace vnějších zdrojů nezdá být tak potřebná. Pro země LAC by byly mnohem větším přínosem národní strategie, jež by jim pomohly efektivněji využívat své vlastní zdroje, než politiky, které je vedou do stále větší zadluženosti.

Případ Bolívie

Bolívie prováděla po dlouhou dobu politiku zaměřenou na ekonomickou integraci a soukromé vlastnictví, jež nezahrnovala takové strukturální změny, které jsou nutným předpokladem zlepšení životních podmínek převážně většiny jejího obyvatelstva.

V odpovědi na politickou, hospodářskou a sociální krizi 80. let zavedl stát řadu různých ekonomických iniciativ. Aby se vypořádal s drtivým vnějším zadlužením, pozastavil platby 127 věřitelským bankám a požádal IMF o náhradní dohodu (standby agreement), jež by umožnila přístup k dalším vnějším finančním zdrojům, multilaterálním i bilaterálním, na podporu stabilizační politiky.³ IMF stanovil řadu podmínek, které bylo nutno splnit, než mezinárodní organizace otevřou své šekové knížky. Bolívie s nimi souhlasila.

3 La Intencionalidad del Ajuste en Bolivia, CEDLA, 1992.

TABULKA 1. Čisté vnější financování. Roční průměr za období, miliardy USD

	Do rozvojových zemí						
	1970-1974	1975-1979	1980-1984	1985-1989	1990-1994	1998-2000	2000-2005
Čistý soukromý přítok	11.98	44.97	54.02	38.97	124.81	195.1	296.98
Čistý oficiální přítok	7.67	17.72	31.59	33.6	51.67	42.2	25.44
	Do Latinské Ameriky a Karibiku						
Čistý soukromý přítok	-	-	-	-	49.98	93.3	58.26
Čistý oficiální přítok	-	-	-	-	4.05	3.3	1.66

Zdroj: Založeno na informacích poskytovaných Latinskoamerickým ekonomickým systémem (SELA) a zprávě Global Development Finance 2006 (GDF Report) Světové banky. Poznámka: Pro údaje za léta 1970 až 1974 je zdrojem SELA; za léta 1998 až 2005 GDF Report.

Náhradní dohodu a další, které ji doplňovaly, lze považovat za první zkušenost země s ekonomickou integrací, protože pomohly nastavit parametry pro multilaterální a bilaterální financování. Stát souhlasil s tím, že nový kapitál bude použit především na podporu stabilizačních politik a pak na prosazování strukturálních reforem. Jedním z příkladů je zavedení makroekonomické politiky k odstranění deficitu platební bilance. Koncem roku 1986 Bolívie podepsala Program strukturálních úprav (Structural Adjustment Facility) a několik měsíců poté jeho rozšířenou verzi (Enhanced Structural Adjustment Facility). Tyto dohody poskytly Bolívii přístup k investičním úvěrům pro stavbu silnic, telekomunikace, vlakovou dopravu a elektroenergetiku, stejně jako pro reformy finančního sektoru.⁴

Tato opatření stejně jako podobné kroky v jiných rozvojových zemích nedokázaly zmírnit hlubokou sociální krizi. Bohaté státy na to reagovaly roku 1999 vyhlášením Programu strukturálních úprav a zmírnění chudoby (Structural Adjustment and Poverty Alleviation Facility), opět označeného za způsob, jakým rozvojové země dosáhnou trvalého růstu a sníží chudobu. Pak následovaly další iniciativy včetně Summitu tisíciletí, který vyhlásil Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals) a ustanovil Fórum na vysoké úrovni pro harmonizaci (High Level Forum on Harmonization) se sídlem v Římě a také Pařížské fórum na vysoké úrovni (Paris High Level Forum).

Bolívie se zapojila do všech. Dnes už má rozsáhlé zkušenosti s politikami, jež mají harmonizovat rozvojovou pomoc. Jak to vyjádřil jeden funkcionář subministerstva veřejných financí a vnějšího financování, Bolívie je „pokusným králíkem mezinárodních institucí, které zkoušejí nové způsoby boje proti chudobě“.⁵ Zatím tohoto cíle nedosáhl žádný z nich. Chudoba je pořád všudypřítomná. ■

⁵ De Grave, Jennie (2007). *Estado Boliviano y cooperación internacional: malestar, responsabilidades, aperturas*. Dostupné na www.revistadesarrollohumano.org/noticias-0150.asp.

⁴ *Ibid.*

Stagnace sociálně ekonomických práv

V roce 2007, prvním roce plného členství země v Evropské unii, vláda nedokázala předložit ucelenou politiku ke zlepšení ochrany práv občanů, zejména sociálně ekonomických práv, k integrování znevýhodněných skupin a ke zlepšování přístupu ke vzdělání, zdravotní péči, bydlení a slušné životní úrovni. Jedním z bezprostředních důsledků členství v EU byl rostoucí zájem o „efektivnější“ způsoby čerpání strukturálních fondů EU. Pozitivnější je, že prostřednictvím členství v EU se vláda lépe seznamuje s pojmem politiky rozvojové spolupráce a obyvatelstvo s pojmem občanských akcí.

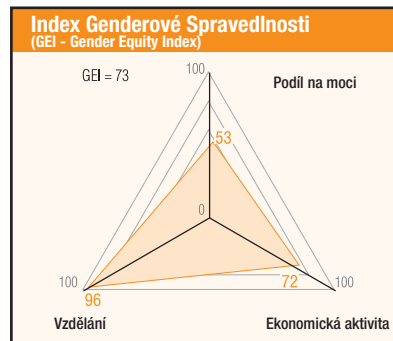
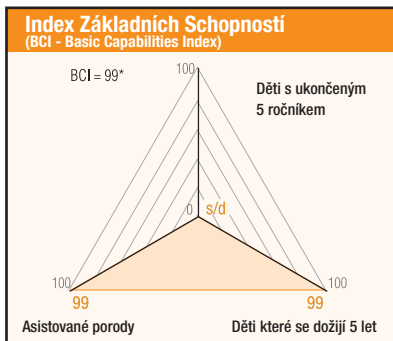
Bulharská nadace pro genderový výzkum ve spolupráci se Sdružením pro bulharsko-evropské partnerství

Minulý rok byl prvním rokem plného členství Bulharska v EU. Pokud jde ovšem o vládu, realizace lidských práv zaručených Ústavou a respektování souvisejících mezinárodních instrumentů zůstávalo jen na okraji zájmu. Ve skutečnosti měla korupce, neefektivnost soudnictví a nízká kapacita administrativy nadále negativní vliv na lidská práva a mechanismy jejich realizace. To vážně omezovalo sociálně ekonomická práva obyvatel Bulharska a ztěžovalo zvyšování jejich příjmů na úroveň ostatních evropských zemí.

Vláda nedokázala v roce 2007 předložit ucelenou politiku ke zlepšení ochrany práv občanů, a to zejména sociálně ekonomických práv, k integrování znevýhodněných skupin a ke zlepšování přístupu ke vzdělání, zdravotní péči, bydlení a slušné životní úrovni. Mnohem větší zájem projevila o čerpání ze strukturálních fondů EU. Podobně se v zuřivý boj o přístup k těmto fondům proměnily místní volby konané na podzim roku 2007; úroveň korupce, kterou tím vyvolaly, neměla precedent. Podle zprávy „Human Rights Report“ za rok 2007, kterou vydal State department USA, v Bulharsku představovalo masivní kupování hlasů vážné porušení lidských práv; podle Centra pro studium demokracie bylo rozděleno kolem 100 000 EUR. Peníze pocházely od podnikatelských kruhů a elementů organizovaného zločinu, které chtěly získat přístup k evropským fondům.

Když občané přicházejí s legitimními požadavky práv, vláda reaguje samolibě nebo dokonce odmítavě se zdůvodněním, že Bulharsko je teď v EU, přijalo důležité zákony na ochranu lidských práv a víceméně harmonizovalo svou legislativu se standardy EU. Vláda ovšem nemá zájem na zavádění těchto práv do praxe a ve skutečnosti jí nevádí, že Bulharsko je nadále na spodku žebříčku životní úrovně v EU. Podle zprávy EUROSTAT 2008 má Bulharsko nejnižší HDP na jednoho obyvatele v Evropě – podstatně nižší než ostatní východoevropské členové EU: 2 764 EUR ve srovnání s 3 667 EUR v Rumunsku, 13 834 EUR ve Slovinsku, 6 385 EUR v Polsku, 9 758 EUR v České republice, 8 794 EUR v Maďarsku, 7 082 EUR na Slovensku, 8 208 EUR v Estonsku, 6 020 EUR v Litvě a 5 642 EUR v Lotyšsku.

Celkově pozitivní vliv celostátních institucí na

ochranu lidských práv, obou ustavených roku 2004 – ombudsmána a Komise pro ochranu proti diskriminaci – nemůže vyvážit neexistenci odpovídajících vládních politik zaměřených na naplňování sociálně ekonomických práv. Dokladem nezájmu vlády o dodržování mezinárodně uznávaných standardů lidských práv je znepokojivý počet opožděných zpráv, které měla vláda předložit příslušným mezinárodním orgánům do konce roku 2007. Vláda předložila pozdě nebo vůbec nepředložila dvě zprávy Výboru pro ekonomická, sociální a kulturní práva, tři zprávy výboru CEDAW a pět zpráv podle Konvence OSN pro odstranění rasové diskriminace (CERD). (Souhrnnou zprávu CERD vláda nakonec předložila v únoru 2008.)

Dokladem nízké angažovanosti vlády a jejího malého respektu k lidským právům jsou také její politiky týkající se práva na vzdělání a na práci, zejména z hlediska etnických menšin a genderu.

Vzdělání, přehlížené právo

Na vládních politikách je znát, že nedoceňují úlohu vzdělání jako základního sociálního a ekonomického práva při zlepšování postavení lidí, ani jeho podstatnou roli při uskutečňování jiných lidských práv a ochraně občanů před chudobou a vykořisťováním. Zpráva Global Education Digest 2006 Statistického ústavu UNESCO konstatuje posun od veřejného k soukromému financování a vybízení škol, aby se v přechodném období spoléhaly na své vlastní zdroje. Kvůli růstu nákladů se snížil podíl zapsaných dětí po čtvrtém roce povinné školní docházky na 87 %.¹ Tak jako v jiných zemích tohoto regionu bylo povinné vzdělání zbaveno univerzálnosti. Děti z rodin s nízkou nebo žádnou kupní silou se ho už nemohou účastnit. Konečným výsled-

kem této reformy bylo vyloučení zranitelných skupin se specifickými etnickými rysy. Tento systémový problém nelze napravit finančními pobídkami, jako jsou bezplatné učebnice, školní stravování atd.

Tyto negativní trendy pokračovaly také v posledních dvou letech zavíráním dalších škol a pokračujícím propouštěním učitelů. Podle Odborové organizace učitelů bylo za posledních deset let zavřeno více než 1 500 škol a propuštěno přes 13 000 učitelů a 8 000 nepedagogických pracovníků.

Vázným problémem lidských práv zůstává neexistence účinných integračních politik pro děti a studenty z etnických menšin. Strategický a akční plán Ministerstva školství a vědy přijatý roku 2004, jehož cílem byla integrace dětí a studentů z etnických menšin prostřednictvím vzdělávání, nepřinesl žádné pozitivní výsledky. Totéž platí o Národním programu rozvoje vzdělávání ve školách a o rozvoje předškolní výchovy a přípravy, Národním plánu veřejného školství pro integraci dětí se zvláštními požadavky na vzdělávání anebo dětí s chronickými nemocemi, který přijalo ministerstvo roku 2004, o činnosti Centra pro vzdělávání a integraci dětí a studentů z etnických menšin a o zvláštním Konzultativním výboru – poradním orgánu ustaveném v rámci ministerstva v květnu 2006.

Problémem nadále zůstávají trendy zjištěné v předchozích letech: roku 2004, kdy bylo v základních školách zapsáno 95 % dívek a 96 % chlapců příslušných ročníků, ukončilo základní školní výchovu pouze 46,2 % romských dětí. Střední školu dokončilo v celkovém průměru 87 % dívek a 90 % chlapců, ale pouze 4,7 % romských dětí. Celkový podíl osob zapsaných na školách třetího stupně byl 41 %, u Romů pouze 0,2%.² Romské

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemí podobné úrovně.

1 OECD (2003) *Reviews of National Policies for Education: South East Europe*, Vol. 1, Paris, pp. 176-178.

2 Údaje ze Statistického ústavu UNESCO a z Monitoring Education for Roma, statistické zprávy o střední, východní a jihovýchodní Evropě, Open Society Institute, Education

ženy ukončí střední školu čtyřikrát až pětkrát méně často než muži. Tato genderová propast se nadále ignoruje, ačkoliv její překonání má zásadní význam pro odstranění chudoby a uskutečňování lidských práv dětí a žen.

Tyto znepokojivé trendy jsou odrazem velmi nízkých rozpočtových výdajů na vzdělání v poměru k HDP: 3,9 % roku 2007 a plánovaných 4,22 % pro rok 2008. Mírný nárůst je důsledkem jedinečné občanské akce, stávky učitelů na podzim roku 2007: učitelé stávkovali v celé zemi po 40 dnů za lepší platy a zvýšení rozpočtových prostředků. Získali také příslib zvýšení průměrného platu učitele na 650 BGN (přibližně 325 EUR), k němuž mělo dojít v polovině roku 2008.

Vláda, která není zvyklá na tlak občanů, přes svůj souhlas s tímto zvýšením přijala balík návrhů na další reformy vzdělávacího systému, které ve svých důsledcích tuto občanskou akci potrestají. Tato opatření v souladu s postupným zaváděním principů efektivita a konkurenceschopnosti do tohoto velmi citlivého sektoru mění mechanismy financování veřejného školství. Počínaje rokem 2008 budou veškeré prostředky v rozpočtu vlády určené na školství rozdělovány prostřednictvím orgánů místní správy, jež budou muset rozhodovat, kdo v rámci přísných finančních parametrů přežije. Platy učitelů budou záviset na „efektivitě“ jejich práce a „podnikavosti“ ředitelů škol. „Neefektivní“ školy budou muset končit a nejistoty učitelů, pokud jde o odměňování a celkové postavení, dále vzrostou.

Také v této sféře se zanedbávají genderové aspekty. Více než 80 % učitelů jsou ženy; jejich marginalizace státem je vážným případem pracovní segregace a genderové diskriminace.

Neúčinné politiky k zaručení práva na práci

Programy a projekty realizované za posledních 15 let jen velmi málo zlepšily postavení romské populace. Ochrana a integrace menšin zůstala velmi vážnou otázkou i po vstupu Bulharska do EU. Podle oficiálních statistických údajů žije 87 % romských domácností na hranici chudoby nebo pod ní. Tato hranice činí 102 BGN (80 USD) měsíčně (počínaje lednem 2009 bude zvýšena na 166 BGN, tj. 130 USD). Očekávaná délka života je u Romů o pět až šest let kratší než u ostatních bulharských skupin; dětská úmrtnost u nich dosahuje dvojnásobek celostátního průměru.³ Ačkoliv Romové žijí usedlým způsobem, většina z nich nevlastní půdu nebo dům či byt a nemá pravidelný příjem.

Problémům Romů se dostalo víc pozornosti státních institucí, politických stran a nevládních organizací v prvním roce po vstupu Bulharska do EU. Hlavní kritika vlády, kterou vznesla také Evropská komise (EC), spočívala v tom, že schválené dokumenty a akce zůstaly většinou jen na papíře, přičemž příslušným programům a plánům chybí řádná koordinace, financování a strategický přístup. Přes určité trendy k lepší koordinaci a komplexnějšímu plánování v posledních dvou až třech letech se nejzávažnější problémy nezměnily: vysoká míra nezaměstnanosti u Romů, chudoba a zhoršující se vzdělávání a zdravotní péče.

Roku 2006 vyjádřil Poradní výbor Rámcové konvence pro ochranu národnostních menšin Rady Evropy obavy z diskriminace a exkluze Romů v zaměstnání.⁴ Je skutečností, že v regionech se soustředěnou romskou populací 65 % až 75 % dospělých stále ještě nemá práci. U mužů je to 49 %, u žen 71 %, což je projevem jak genderových rozdílů v trendech trhu práce, tak absence konkrétních politik beroucích ohled na gender.

Nízká úroveň vzdělání a odborného výcviku je hlavním faktorem přispívajícím k nezaměstnanosti a izolaci.⁵ Dokud se tato situace nelepší, romská pracovní síla zůstane nequalifikovaná a bez odborné přípravy – to jest neschopná konkurence.⁶

Tato situace poukazuje na nedostatky Národního programu ke zlepšení životních podmínek Romů pro období 2005 – 2015 (jehož cílem je hlavně zajištění práva romské populace na bydlení), který přijala Rada ministrů v březnu 2006. Lepších výsledků nedosáhly ani jiné iniciativy na podporu odborné přípravy, pracovních příležitostí a podnikavosti, jako je Národní akční plán pro Dekádu integrace Romů.

Jedním z důvodů selhání vlády v této oblasti byla podle zprávy State of the World's Minorities 2007 nedostatečná účast Romů na formulaci politik, které se jich přímo týkají. Jmenování 27 expertů Národní rady pro spolupráci v etnických a demografických otázkách do orgánů regionální správy a nominace expertů do poloviny ze všech 264 bulharských městských úřadů⁸ neměly žádný viditelný účinek.

Výzvy a nové trendy v ochraně lidských práv

Přebytek státního rozpočtu v roce 2007 činil 3,8 % HDP a předpokládaný přebytek 3 % v roce 2008 je opět značně vysoký. Přísná finanční politika byla doporučena Evropskou komisí (EC), která nahradila monitoring mezinárodními finančními institucemi uplatňovaný v předchozích letech. EC doporučila, aby Bulharsko dalo stranou veškeré příjmy z reálných přebytků státního rozpočtu a přísně respektovalo stropy výdajů. EC také vyzvala vládu, aby vzdorovala inflačním tlakům tím, že bude držet v pevných mezích růst mezd zejména ve veřejném sektoru a zvýší efektivitu veřejných výdajů, hlavně pomocí přísného rozpočtování programů, důslednějšího administrativního dohledu a reformy zdravotnictví. To znamená udržet co nejnižší osobní příjmy a tudíž, jak prohlásila Konfederace nezávislých

odborů, aby dále absentovala „socializace ekonomického růstu“. Veřejné investice do sociálních sektorů, jako je školství a zdravotnictví, nadále zůstanou hodně pod požadovanými 5 % až 6 % HDP.⁹ V důsledku toho bude zmražen nebo zvrácen pokrok směrem k základním lidským právům.

Nová výzva a pozitivní impuls přišel s plným členstvím Bulharska v EU: v polovině roku 2007 byla přijata Koncepce politiky rozvojové spolupráce.

Vzhledem k výše uvedeným finančním omezením se plánovaný objem oficiální rozvojové pomoci ve výši 0,17 % HDP v roce 2010 a 0,33 % v roce 2015 zdá být nereálný. Na Bulharsku se ovšem tak jako na ostatních nových členských státech požaduje, aby se zařadilo do rozvojové politiky EU a respektovalo principy Pařížské deklarace o efektivitě pomoci. Hlavním cílem bulharské politiky rozvojové spolupráce bude odstranění chudoby prostřednictvím dobrého vládnutí, ochrany lidských práv a rovnosti pohlaví. EU dá prioritou zemím jihovýchodní Evropy a černomořského regionu. Současně bude Bulharsko podporovat africké rozvojové iniciativy. K přednostním oblastem podpory bude patřit školství, ekonomické, sociální a zdravotnické reformy, kulturní rozmanitost a tolerance a zachování životního prostředí. Meziministerská rada pro mezinárodní rozvojovou spolupráci, vytvořená v červenci 2007, zformuluje politiku rozvojové spolupráce a zahájí otevřený dialog s představiteli občanské společnosti, médií atd.

Jiným kladným výsledkem prvního roku členství v EU bylo, že se objevily veřejné protesty. Patřily k nim stávky pracovníků zdravotnictví, řidičů veřejné dopravy, učitelů a dalších pracovníků, kteří požadovali spravedlivější odměňování své práce a akce na ochranu životního prostředí, což se týkalo zejména mládežnických ekologických skupin. ■

Support Programme, December 2006.

3 Bulharský helsinský výbor, „Can a demographic policy be put in place?“ in Obektiv, Obektiv Discussion Club, Issue 131, April 2006. Dostupné na www.bghelsinki.org/obektiv/2006/131/131-13.pdf.

4 Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Bulgaria, Adopted on 27 May 2004, Strasbourg, 5 April 2005, dostupné online na www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/2_framework_convention_%28monitoring%29/2_monitoring_mechanism/4_opinions_of_the_advisory_committee/1_country_specific_opinions/1_first_cycle/1st_OP_Bulgaria_eng.asp#TopOfPage.

5 Asi 70 % Romů nemá žádný odborný výcvik a může vykonávat jen nejpodřadnější práce. Osmdesát procent jich ukončilo jen čtyři ročníky základní školy nebo méně a s obtížemi nachází jakékoli zaměstnání vzhledem ke zvýšeným požadavkům na současném trhu práce.

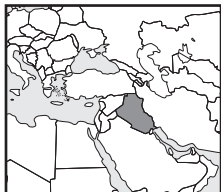
6 Friedrich Ebert Foundation – Sofia Regional Bureau (April 2007). „The Roma population in Bulgaria: the new challenges (Analytical report)“, Sofia.

7 Minority Rights Group International (2007). *State of the World's Minorities 2007*, pp. 101-102.

8 Údaje z Národní rady pro spolupráci v etnických a demografických otázkách.

9 Stanovisko Konfederace nezávislých odborů k návrhu zákona o bulharském rozpočtu na rok 2008.

Migrace a vyhánění

Irácké sdružení Al-Amal
Jamal Al-Jawahiri

V jakékoli zemi znamená lidská bezpečnost mnohem víc než bezpečnost státu. Má ekonomickou, nutriční, sociální, genderovou a politickou dimenzi, zahrnuje jednotlivce, místní komunity a stát jako celek. Ti, kdo nemají obživu, jsou odsunuti na okraj společnosti nebo vystaveni násilí, ztratili svobodu nebo čelí jakémukoli druhu nebezpečí jako jednotlivci nebo členové nějaké skupiny – ti všichni jsou zbaveni lidské bezpečnosti.

Vlny migrace z Iráku začaly v první polovině 50. let deportacemi Židů. Po více než dvě desetiletí v 70. a 80. letech prováděl stát politiku vyhánění Kurdů, jež měla být nejen trestem, ale také způsobem, jak změnit etnické složení Kurdistanu, zejména v Kirkúku. Ve stejném období vláda deportovala statisíce Iráčanů iránského původu do Íránu.

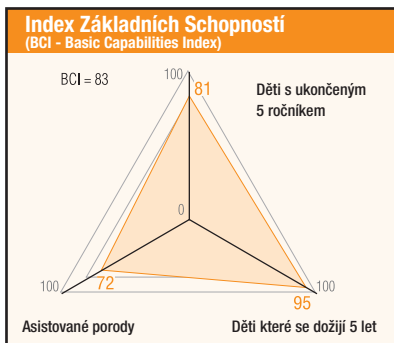
Současně vláda rozpoutala agresivní kampaň proti politickým disidentům. To vyvolalo masivní vlnu emigrace, do níž odešlo mnoho umělců, intelektuálů a vědců. V průběhu 90. let přinutily ekonomické sankce, úpadek hospodářství a zhoršující se životní úroveň tisíce vědců, aby hledaly zaměstnání v jiných zemích arabského regionu i mimo něj. Už před zhroutilím režimu se počet iráckých emigrantů blížil ke dvěma milionům.

Nejrozsáhlejší vyhánění v moderních dějinách

Bezpečnostní situace v zemi se prudce zhoršila poté, co ji roku 2003 okupovaly síly pod vedením USA. Vznikly milice, začalo sektářské násilí včetně zabíjení z pomsty. Rychle se šířící vražedná pohroma srážela univerzitní učitele, lékaře, inženýry, manažery a finanční experty. Podle ministerstva zdravotnictví bylo od dubna do května 2003 zavražděno nejméně 102 lékařů a mnohem víc se jich stalo terčem hrozeb nebo bylo uneseno. To vedlo k dalšímu v řadě masových exodů.

Další vlna násilí se zvedla po únoru 2006, kdy zločinné zničení hrobky imáma Al-Askariho, jednoho z nejposvátnějších šíitských míst, rozpoutalo zuřivě sektářské násilí a vyvolalo masivní nucenou migraci. Provincie Karbala měla přes 18 000 vyhnaných rodin; provincie Salahadin, Nadžaf a Anbar jich měly po 12 000; dalších 50 000 uprchlo do iráckého Kurdistanu. Počet vnitřních uprchlíků hledajících útočiště v Bagdádu a dalších provinciích byl podobný, ne-li vyšší. Ke konci roku počet Iráčanů vyhnaných do jiných částí země

Všudypřítomné násilí militarizovalo a polarizovalo společnost. Každodenní život se stal noční můrou. Široce jsou rozšířeny únosy a zabíjení, což donutilo miliony Iráčanů, aby opustily své domovy a hledaly útočiště v bezpečnějších oblastech uvnitř země nebo v zahraničí. Je to nejrozsáhlejší a nejrychlejší migrace v moderních dějinách. Země naléhavě potřebuje posouzení skutečných potřeb, které by společně provedly vládní agentury, organizace OSN a mezinárodní i místní nevládní organizace s podporou místních komunit.

stoupil podle odhadů OSN na 2,3 milionu. Další desetitisíce uprchly ze země. Téhož roku se Iráčané dostali na první místo seznamu žadatelů o azyl, v průměru bylo podáno 8 100 žádostí měsíčně.

Vůbec největší počet uprchlíků, přes jeden milion, absorbovala Sýrie, přes půl milionu pak přijalo Jordánsko. Příliv uprchlíků značně zatížil infrastrukturu těchto dvou zemí a řady dalších, zejména v sektorech bydlení, zdravotních služeb a školství. I když těm, komu byl povolen vstup, byla poskytována podpora, hostitelské země současně zavedly přísnější vstupní procedury, aby omezily počet dalších uprchlíků.

Podobná opatření byla přijímána také uvnitř Iráku. Některé provinční úřady začaly uplatňovat striktnější procedury, jež měly omezit počet vyhnanců. Tak například provincie Derhuk, Arbil a Sulajmánie podmínily poskytování podpory registrováním vyhnaných Iráčanů u ministerstva vnitra. Tím porušily vládní dekret vydaný v červenci 2007.

Celkový počet uprchlíků je možné pouze odhadovat, Komise OSN pro uprchlíky došla takovým odhadem k závěru, že v prosinci 2007 žilo v zemi pořád ještě 2,5 milionu vyhnanců a 1,9 milionu jich žilo jinde. V součtu představuje těchto 4,4 milionu uprchlíků 15 % všeho obyvatelstva, což představuje zdaleka největší a nejrychlejší migraci v moderních dějinách. Skutečné počty mohou být mnohem vyšší, protože mnoho Iráčanů, kteří opustili své domovy, se neregistrovalo jako vyhnanci nebo uprchlíci.

Noční můra každodenního života

„Pro Iráčany je každodenní život noční můrou a to je nutí k útěku,“ naříkal mluvčí Červeného kříže. „I když je těžké předvídat, co se stane, věci vypadají strašně a to, co vidíme, jsou zhoršující se životní podmínky.“

Mluvčí vysokého komisaře OSN pro uprchlíky popsal, co to znamená pro nejzranitelnější

členy společnosti: „Kvůli násilí utíká mnoho lidí z multisektářských oblastí dokonce ještě před tím, než jsou k tomu nuceni... Děti přestaly chodit do školy... jejich rodiče nemohou sehnat práci... roste počet dětí ponechaných na ulici... na vzestupu je dětská práce... děti sbírají odpadky.“

Terčem se staly zejména náboženské menšiny, jako jsou křesťané, sabiové, šabakové a další. Je jim vyhrožováno osobním násilím a dochází také k útokům na jejich svatyně v Basře, Bagdádu a jiných místech. Více než 10 000 křesťanských rodin odešlo do Ninive a další tisíce do Arbilu v iráckém Kurdistanu. Vedle toho odešly ze svých domovů tisíce Palestinců s právem pobytu, kteří podporovali starý režim a jsou nyní vystaveni útokům.

Teroristické skupiny se zaměřují také na ženy, které jsou vražděny a unášeny. Násilím se jim vnučuje hidžáb (kodex skromného oblékání, který vyžaduje od žen, aby si na veřejnosti zakrývaly všechno kromě tváře a rukou) a kladou se také omezení jejich účasti na veřejném životě.

Problémy emigrantů a vyhnanců

- Ztráta příjmu: většina emigrantů a vyhnanců ztrácí nejdůležitější nebo jediný zdroj svých příjmů. Mnozí jsou před emigrací okradeni o úspory a cennosti. To je často nutí konkurovat na pracovním trhu místním lidem, akceptovat nízké mzdy nebo pracovat na černém trhu.
- Náhlé ukončení vzdělávání: vytržení dětí z dosavadního prostředí nevyhnutelně ovlivní jejich vzdělávání. Mnohé nemohou pokračovat ve studiu z finančních důvodů, jiné proto, že nestačí kapacita místních škol. Některé chodí do škol v táborech, kde je ale úroveň vzdělávání nižší. Přibližně v polovině uprchlických rodin, které byly šetřeny v průzkumu iráckého sdružení Al-Amal v provinciích Karbala, Salahadin a Ninive, některé nebo žádné děti nechodily do školy.
- Zhoršení ekologických a zdravotních služeb: nedostatek peněz nebo neexistence služeb způsobuje rychlé zhoršení zdravotního stavu. V táborech chybí i ty nezákladnější zdravotní služby. Průzkum iráckého sdružení Al-Amal zjistil, že 50 % rodin nemá přístup k lékařskému ošetření
- Bydlení: každá vyhnaná osoba je v principu bezdomovec. Většina iráckých uprchlíků žije ve špatných podmínkách (tři osoby na jednu míst-

nost). V některých případech sdílí jeden stan šest až osm lidí.

- Psychické účinky: lidé vyhnaní ze svých domovů obvykle přicházejí o členy rodiny, sousedy a přátele. Trpí odcizením, strachem, úzkostí, nejistotou a touhou po domově. Obtíže spojené s adaptací na nové prostředí a návratem k normálnímu životu zanechávají trvalé psychické jizvy.

Neuspokojivá reakce

Vzhledem k rozsahu vyhánění a jeho katastrofickým důsledkům není reakce vlády uspokojivá. Vyhnaným osobám nebyla zajištěna bezpečná útočiště a podpora poskytovaná hostitelským provinciím je nedostatečná, což platí zejména pro školství a zdravotnictví. Ministerstvo migrace je financováno nedostatečně. Registrační proces, povinný pro získání vládní pomoci, je v nejlepším případě pomalý; někdy se docela zastaví, v některých případech nadlouho.

Irácké nevládní organizace přes svůj nedávný vznik a omezené schopnosti a zdroje dělají, co mohou, aby zmírily aspoň některé potíže doléhající na vyhnané lidi. Ovšem vzhledem ke zhoršující se bezpečnostní situaci a obtížnému přístupu k vyhnančům jsou tyto organizace schopny pomoci jen jejich malé části.

Dostatečná není ani mezinárodní podpora. Činnost OSN a předních mezinárodních organizací často ztěžuje nebo dokonce znemožňuje špatná bezpečnostní situace. Mezinárodní pomoc zdržují také pomalé byrokratické procedury. Poskytovaná pomoc ne vždy odpovídá nejnaléhavějším potřebám.

Jaká z toho plynou poučení

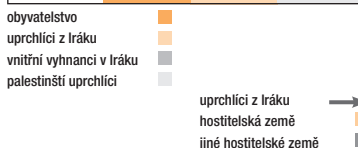
- Každá snaha zmírnit utrpení uprchlíků a vyhnanců musí vycházet z pečlivého posouzení potřeb. Dále platí, že udržitelná a efektivní kampaň nutně předpokládá partnerský vztah mezi vládními agenturami, organizacemi OSN a mezinárodními a domácími nevládními organizacemi s podporou místních komunit. Bude také vyžadovat posilování místních komunit a nevládních organizací.
- Důležité je, aby se programů obnovy účastnili mladí lidé, kteří jsou nyní v zajetí kultury násilí, aby tak mohli rozvíjet své konstruktivní schopnosti.
- Záchrané akce musí být propojeny s udržitelnými rozvojovými programy. Jinak se budou stále opakovat výbuchy násilí. Jedním z cílů nouzové pomoci musí být stabilizace společnosti.
- Nouzová pomoc musí zahrnovat základní potřeby a služby, jako je stravování, zdravotní péče, školství, dodávka elektřiny a vody, bydlení a především bezpečné útočiště.

HLAVNÍ PŘÍČINY MIGRACE A VYHÁNĚNÍ

- **Sektářské konflikty:** příčinou nucené migrace je sektářské násilí páchané milicemi a jinými ozbrojenými skupinami. Útěkům obvykle předchází hrozby, únosy a zabíjení. V některých oblastech způsobuje sektářské násilí 90 % veškeré migrace, ba i víc.
- **Násilí:** v Iráku existuje řada násilných skupin se svou vlastní agendou - milic a ozbrojených skupin různého typu a vyznání (Al-Kajdá atd.), vládních sil, mnohonárodních sil.
- **Násilí páchané milicemi a ozbrojenými skupinami má mnoho forem.** Skupiny si jím vynucují vlastní panství, které se zcela vymyká kontrole ústřední vlády. Současně s tím vládá a mnohonárodní vojska často používají vůči civilistům nepřiměřenou sílu včetně zabíjení a demolic domů, což nutí lidi prchat.
- **Netolerantnost:** ozbrojené skupiny jsou obvykle netolerantní. Mnoho lidí je nuceno volit mezi skrýváním svého skutečného přesvědčení a útekem.
- **Kultura:** skupiny s islamistickými tendencemi se v oblasti svého vlivu uchylují k násilí a zakazují kulturní kluby, zábavní podniky a volné setkávání mezi muži a ženami. Nošení hidžábu už není volbou, ale povinností. Ženy, které se nepodřídí, riskují napadení nebo smrt.

VYOBRAZENÍ 1. Emigrace z Iráku. Podle OSN představují iráčtí uprchlíci a vnitřní vyhnanci největší exodus obyvatelstva od palestinských uprchlíků roku 1948.

Přesuny obyvatelstva (v milionech)			
Sýrie	18.6	0.5-1.0	0.43
Libanon	4.0	0.04	0.40
Jordan	5.5	0.7	1.80
Irák	26.0	2.0	1.70
Egypt	78.9	-0.02	
Írán	67.0	0.054	

zdroj: UNHCR a IOM

- Lidskými katastrofami nejvíc trpí ženy a děti. Zajištění jejich bezpečnosti a potřeb musí být hlavním cílem.
- Příjemcům pomoci se musí také dostat poučení o lidských právech a řešení konfliktů. Musí dostat příležitost podílet se na demokratickém společenském procesu.
- Financování každé činnosti musí být transparentní stejně jako její management, okruh příjemců a výběr partnerů. ■

Ekologická, sociální a kulturní práva: porušování versus moratorium

Lidským právům se v Itálii neteší všechny sociální skupiny stejně. Imigranti trpí neustálým porušováním základních práv a zákon výslovně nekvalifikuje mučení jako trestný čin. Zemi chybí legislativní rámec k boji proti násilí páchanému na ženách stejně jako účinná opatření proti práci a vykořisťování dětí. Problémem jsou také sociální a komunitní práva, zvláště s ohledem na narůstající xenofobii, která se také odrazila v nedávné změně vlády. Na globální úrovni se sice Itálie hlásí k podpoře úsilí o snížení chudoby a nerovnosti, nedefinovala však strategii k prosazování lidských práv.

Italská koalice Social Watch

Jason Nardi (koordinátor italské koalice SW)
 Tommaso Rondinella a Elisabetta Segre (Lunaria)
 Antonio Tricarico (Kampaň za reformu Světové banky)
 Mariarosia Cuttillo (Mani Tese)
 Elisa Bacchiotti (Uodep)
 Carmine Annichiarico (WWF)

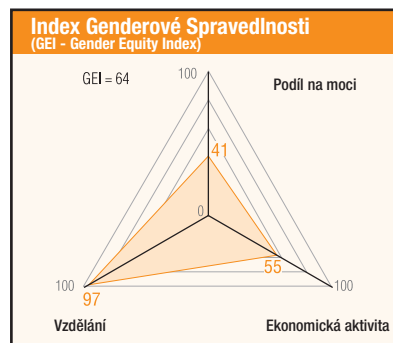
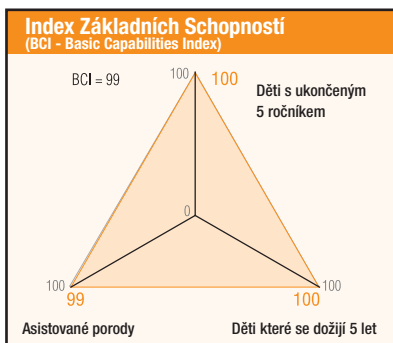
Poskytování sociálních služeb

Prosazování lidských a občanských práv je do značné míry závislé na veřejných výdajích na základní služby. V Itálii je ve srovnání s evropskými standardy třeba zlepšit mnoho věcí.

Roku 2004 Itálie vydala 26,1 % svého HDP na zajišťování sociální ochrany a dávek občanům. Tabulka 1 ukazuje, že výdaje na sociální ochranu jdou hlavně na zajišťování starobních a vdovských/vdoveckých důchodů (61,3 %) a veřejných zdravotních služeb (25,9 %). Zatímco druhá položka je pod evropským průměrem, první ho značně překračuje. Vysoké výdaje na peníze lze vysvětlit nižšími výdaji na dávky v nezaměstnanosti (2 %) ve srovnání s evropským průměrem (6,5 %), jelikož kompenzace nezaměstnanosti je založena víc na politice brzkého odchodu do důchodu než na dávkách v nezaměstnanosti. Podíl výdajů na rodinu, bydlení a řešení sociální exkluze činí 4,7 %, což je také mnohem méně než evropský průměr. Ve srovnání s údaji OECD pro jiné země je podíl HDP vydávaný na bydlení minimální.

Chudoba a právo nebýt chudý

Definice chudoby obvykle bere v úvahu jen vyšší příjmů. I když je nutně zapotřebí širší definice, byť v úzkém smyslu měření příjmů, právo nebýt chudý není podle všeho v Itálii zdaleka naplněno. Podle Národního statistického ústavu žije v současnosti pod úrovní chudoby 2,6 milionu domácností, což představuje 13,1 % obyvatelstva. Situace je zvláště dramatická na jihu, kde vyskyt

chudoby stoupá až na 22,6 % a kde je průměrný příjem chudých rodin 20,8 % pod hranici chudoby. Kromě toho dalších 8,1 % chudých pracujících a jejich domácností žije „v riziku chudoby“, protože tyto lidé jsou zranitelní nečekanými událostmi, jako je nemoc, nutnost starat se o příbuzného, nestabilita zaměstnání nebo rostoucí finanční zátěž (například flexibilní úrokové sazby u hypoték).

U domácností souvisí riziko chudoby s počtem dětí. Mít tři děti znamená, že toto riziko stoupne na 27,8 % (v jižních částech země na 42,7 %). Být členem domácnosti o pěti nebo více členech zvyšuje riziko sklouznutí pod hranici chudoby o 135 %. Zatímco vláda v současnosti vytváří domácnostem pobídky, aby neměly děti, nemá celostátní plán boje proti chudobě strategii, která by definovala jeho záměry a úkoly stejně jako měřitelné cíle, akční priority a požadované struktury. K realizaci takového plánu by bylo zapotřebí harmonizovat různé institucionální úrovně a činnost různých sociálních aktérů, jako jsou podnikatelé, neziskový sektor, nevládní a odborové organizace.

Imigrace a respektování lidských práv

Itálie je jedinou evropskou zemí bez uceleného zákonodárství v oblasti azylového práva. Nejnovější legislativní norma týkající se imigrace, „Bossiho-Fininho

zákon“ prosazený vládou pravého středu, má za účel zabraňovat migrantům v přístupu do země. Jeho ustanovení omezují v naprostém rozporu s italskou ústavou osobní svobody žadatelů o azyl a porušují také právo na zákonnou obhajobu, je-li žadatelí odepřen status uprchlíka. Běžné je porušování lidských práv ve Střediscích dočasného pobytu (SDP) zavedených roku 1998 tehdejší vládou levého středu. SDP jsou vězeňské struktury, v nichž jsou zadržovány osoby bez povolení k pobytu. Nemají v nich přístup k právní pomoci, jsou zbaveny osobní svobody a často jim chybí i lékařská pomoc. Častá jsou deportační řízení bez práva na zákonnou obhajobu, která byla odsouzena Evropským soudem pro lidská práva. Jeho rozsudek z února 2008 v kauze Saadi versus Itálie potvrdil, že zákaz deportace lidí do země, v nichž jim hrozí mučení nebo špatné zacházení, je absolutní a bezpodmínečný.

Útoky na imigranty vzrostly a nabyly zvláště násilné povahy v posledních dvou letech, bez ohledu na politické zabarvení vlády. Napomohla jim řada „nařízení o veřejné bezpečnosti“ přijatých místními úřady a zaměřených zejména proti imigrantům a chudým lidem. Primátor Milána rozhodl – v rozporu s italskou ústavou – že dětem „ilegálních“ imigrantů nemá být umožněn přístup do veřejných škol. Primá-

TABULKA 1. Veřejné sociální výdaje v Itálii							
	Veřejné výdaje na vzdělání (% HDP)	Výdaje na sociální ochranu (% HDP)	Účely sociálních výdajů				
			Starobní, vdovské/vdovecké důchody	Zdravotní poškození	Zdravotnictví	Nezaměstnanost	Rodina, bydlení, sociální exkluze
EU 27	4.74	27.3	45.9	8.1	28.3	6.5	11.3
Itálie	5.17	26.1	61.3	6.1	25.9	2.0	4.7

Zdroj: Eurostat

tor Florencie nařídil, aby byli na ulicích zatýkáni všichni žebraři a aby se s nimi zacházelo jako se zločinci. Jiná města jako Citadella nedaleko Padovy požadovala od imigrantů doklad o minimálním příjmu jako podmínku povolení pobytu.

Práva dětí

Itálie předložila svou poslední zprávu o naplňování Konvence o právech dítěte a jejích protokolů roku 2006. Výbor OSN poté vydal řadu doporučení týkajících se problematiky vykořisťování dětí, násilí proti dětem a právní reformy v této oblasti. Článek 4 konvence požaduje na signatářích, aby přijali legislativní, administrativní a jiná opatření potřebná ke zlepšení podmínek dětí.

K nejhorším formám dětské práce a vykořisťování dětí patří v Itálii hlavně podlouhý obchod s drogami, prostituce a využívání dětí organizovaným zločinem. Roku 2007 zahájilo ministerstvo sociálních věcí ve věci dětské práce mnohostrannou iniciativu, jejímž výsledkem by měl být ucelený soubor opatření a politik včetně vypracování charty, jež by měla být přijata a naplňována všemi subjekty, kterých se tato problematika týká. Po změně vlády v polovině roku 2008 byl tento proces pozastaven; občanská společnost požaduje na nové vládě, aby v něm pokračovala a nemařila pokrok dosažený roku 2007.

Mezinárodní rozvojová spolupráce

Ačkoliv se Itálie zavázala, že jako přední cíle své politiky rozvojové pomoci stanoví snížení chudoby, dosažení rovnosti pohlaví a Rozvojové cíle tisíciletí, kvantita a kvalita jejího financování určeného na podporu všeobecného přístupu ke zdravotním službám, vodě a vzdělání je pořád pod evropskými a mezinárodními standardy. Itálie nenaplnuje iniciativu 20/20 – dosáhnout do roku 2020, aby 20 % bilaterální pomoci šlo na zlepšení všeobecného přístupu k základním službám. V letech 2000 až 2006 přidělila na tyto cíle pouze 8,2 %. Roku 2007 Itálie vyrovnala svůj dluh vůči Globálnímu fondu na boj proti AIDS, tuberkulóze a malárii tím, že zaplatila předem příspěvek na rok 2008, a stala se členem Mezinárodního zdravotnického partnerství, jehož úkolem je posilování národních zdravotních systémů zemí příjemců. Její angažovanost v podobných iniciativách, jako je „Vzdělání pro všechny“ – Fast Track Initiative, EFA-FIT, ovšem zůstává slabá.

Stanovisko Itálie ve věci mezinárodních lidských práv

Jako jedna z ekonomicky nejrozvinutějších zemí EU přispívá Itálie významnou měrou k činnosti multilaterálních institucí včetně orgánů OSN a mezinárodních finančních institucí, jako je Světová banka a Mezinárodní měnový fond. Jelikož má Itálie své představitelky v řídicích orgánech těchto institucí, nese část odpovědnosti za jejich neschopnost prosazovat konkrétní rozvojovou agendu založenou na

respektování a podpoře lidských práv.

Ačkoliv lidská práva byla jednou z klíčových otázek kultury a politických dějin země, neexistence jednotné strategie pro akce v multilaterálním systému a roztržitost různých (často navzájem protichůdných) iniciativ jednotlivých ministerstev způsobuje nesoulad mezi cíli těchto akcí a mezinárodními závazky. Tak se například respektování a podpora lidských práv vůbec nezmiňuje jako ústřední prvek cílů mezinárodního rozvoje a jedna ze strategických priorit italské účasti v mezinárodních bankách a fondech. Pokud jde o bilaterální podporu a podporu prostřednictvím OSN, začala se problematika lidských práv a společného dobra v posledních dvou letech dostávat víc do popředí, stále jí ale chybí strategický rámec, který by dodal stanovisku Itálie v těchto různých institucích důslednost.

Moratorium na trest smrti

Pokud jde o mezinárodní lidská práva, dosáhla ovšem italská diplomacie významného úspěchu v Organizaci spojených národů. Dne 18. prosince 2007 přijalo Valné shromáždění velkou většinou (104 ku 54, při 29 abstencích) rezoluci předloženou italskou vládou, která vyhláší globální moratorium na trest smrti. Tato rezoluce vyzývá ke celosvětovému pozastavení (nikoli zrušení) trestu smrti. Nicméně vzhledem k tomu, že jde o rezoluci Valného shromáždění, není toto rozhodnutí pro členské státy OSN závazné. Státy, které si v současnosti zachovávají trest smrti, tedy nebudou nuceny mezinárodním právem k zastavení poprav, budou od nynějška pouze pod silným *morálním tlakem*.

Naléhavé ekologické problémy

Itálie zaostává ve zpracování a využívání odpadů, porušuje direktivy EU a nedávné případy, k nimž došlo v Neapoli a celé tamní provincii, poukázaly na katastrofální poměry v ochraně životního prostředí a veřejném zdravotnictví. V dubnu 2008 odsoudil Evropský soudní dvůr Itálii za pozdní a nesprávnou aplikaci směrnice EU týkající se prevence negativních ekologických dopadů skládek odpadu včetně skládek nebezpečných odpadů – jednou z nejnechvalněji proslulých je Enichem Manfredonia nedaleko Foggie.

Tempo růstu spotřeby energie a ztrát zemědělské půdy v Itálii v posledních letech neustále roste. Problémy související s přehnaným konzumem a množstvím odpadu, stejně jako se špatným zacházením s odpady explodovaly roku 2007, přičemž odhailly korupční systém s vazbami organizovaného zločinu na místní a celostátní politiky. V některých hustěji osídlených částech země byli občané po dlouhá léta vystavováni působení toxických odpadů, což je porušením základního práva na zdravé životní prostředí. Vztah mezi životním prostředím a lidskými právy je dobře zakotven na mezinárodní i na evropské regionální úrovni. Že má životní prostředí podstatný význam pro naplňování základních lidských práv, stanoví už Stockholmská deklarace z roku 1972. Na obou těchto

úrovňích bylo později právo na zdravé životní prostředí spojeno s právem na kvalitní životní prostředí jako předpokladem pro dosažení „přiměřených životních podmínek“.¹ ■

1 I když zákonodárství Evropského společenství neobsahuje právně závazná ustanovení uznávající právo na zdravé životní prostředí, toto právo bylo uznáno Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku a následně ve významné deklaraci Evropské rady z roku 1990.

Lidská práva: pozoruhodné zákonodárství, ale nedostatečná realizace

Litva má velkolepou legislativní základnu pro naplňování lidských práv. Státní instituce a podnikatelské kruhy však vnímají lidská práva jako čistě formální záležitost a tíživý závazek (ani ne tak vůči litevským občanům jako zahraničním partnerům). Tento postoj je vážnou překážkou účinného naplňování existujících zákonů.

Centrum pro občanské iniciativy
Giedrius Kiaulakis

Litevská republika je nezávislým státem od 11. března 1990. Ústava schválená referendem 25. října 1992 tvoří základ pro široké spektrum politických, občanských, ekonomických a kulturních práv odvozených ze Všeobecné deklarace lidských práv přijaté OSN roku 1948.

Práva menšin

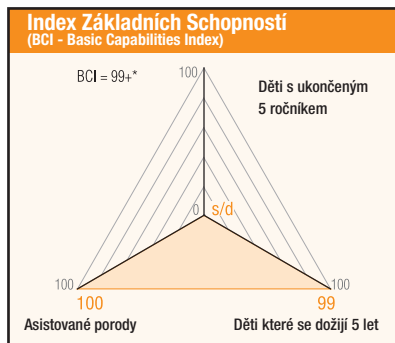
Od obnovy své nezávislosti Litva věnuje značnou pozornost právům etnických a náboženských menšin. Ústavní zákon o etnických menšinách byl schválen koncem roku 1989 – několik měsíců před vyhlášením nezávislosti.

Podle sčítání obyvatelstva provedeného roku 2001 se litevská společnost skládá ze 115 různých etnických skupin. Etnické menšiny tvoří přibližně 16,5 % obyvatelstva. Největší z nich jsou Poláci (6,7 %), Rusové (6,3 %), Bělorusové (1,2 %) a Ukrajinci (0,7 %). K dalším etnickým skupinám patří Židé, Němci, Lotyš, Tataři, Romové a Arméni, přičemž každá z nich představuje méně než 0,1 % obyvatelstva.¹

Paragraf 37 Ústavy prohlašuje: „Občané v etnických komunitách mají právo na zachování svého jazyka, kultury a zvyků.“ Tato deklarace se dodržuje v praxi. Například větší etnické menšiny, jako jsou Poláci a Rusové, mají početné veřejné školy, ve kterých se děti učí ve svých rodných jazycích, stejně jako své noviny, komerční rozhlasové stanice a pořady v celostátní televizi a rozhlase. Mají také rozsáhlou síť veřejných a kulturních organizací podporovaných litevskou vládou i zeměmi jejich etnické příslušnosti. Menší komunity mají přirozeně méně příležitostí ke kulturnímu sebevyjádření, ale mají určitý přístup do médií (Bělorusové, Ukrajinci a Židé dostali vysílací čas v celostátní televizi) a kromě toho nedělní školy podporované státem. Počet polských a ruských škol i počet jejich žáků v posledních letech klesl, ovšem podle oficiálních statistik je tato rychlost poklesu u litevských škol ještě vyšší.

I když celková situace je docela dobrá, dochází k určitým konfliktům:

- Dvě obce, v nichž většina obyvatel mluví polsky,

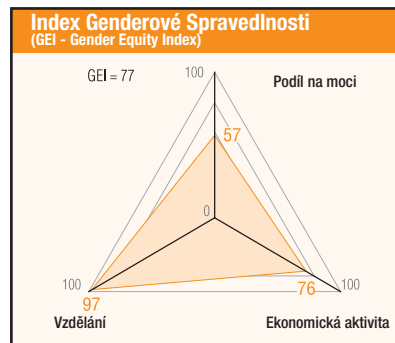
se od roku 1997 několikrát pokusily zavést vedle litevských názvů ulic také polské. Ústřední vláda tyto pokusy zamítla.

- Litevská média a někteří veřejní činitelé často spojují romskou populaci (v Litvě obvykle nazývanou cikáni) s kriminalitou. Například na konferenci o drogové závislosti prohlásil náměstek vrchního policejního komisaře Vilnius, že „vše, co máme dělat, je prosazovat zákon. Pak budou všichni cikáni na jednom místě, na kterém už teď většinou jsou za zločiny, které spáchali.“²
- Od roku 2003 sílí násilné skinheadske (neonacistické) útoky na lidi jiných ras. Litevští strážníci zákona reagují jen vlažně – a pokud jsou útočníci zadrženi, tresty jsou mírné.

Náboženská společenství

Otázky náboženských společenství v Litvě řeší Zákon o náboženských společenstvích a skupinách přijatý roku 1995, který je dělí na tradiční a ostatní. K tradičním patří římskokatolická církev (80 % obyvatelstva), dále církev řeckokatolická, evangelická luterská, evangelická reformovaná, ruská pravoslavná, starověrci, židé, sunnitská muslimové a karaimové. Zvláštních práv, kterým se těší tato společenství, je málo a nejsou významná (například snadnější registrace nových kongregací), ovšem Litva byla mezinárodně kritizována za to, že vůbec společenství dělí (např. v každoročních zprávách USA o náboženské toleranci).

Ačkoliv se Litva ve svém zákonodárství přísně drží principů náboženské tolerance, přetrvávají silné

negativní postoje vůči netradičním náboženským společenstvím. Tato společenství (Svědkové Jehovovi, hinduisté, mormoni, buddhisté, adventisté) jsou považována za společensky nebezpečné sekty, jež používají psychologický nátlak k vytrhávání lidí z jejich obvyklého sociálního prostředí a dokonce z jejich rodin. Na druhé straně je Litvě v protikladu k západní Evropě cizí islamofobie. Společenství sunnitských muslimů existuje v Litvě od konce 14. století.

Sexuální menšiny

Sexuální menšiny jsou v posledních letech významnou otázkou. Homosexuálové, kteří byli sovětskými úřady perzekvováni a vězněni pro svou sexuální orientaci, nejsou předmětem oficiální perzekuce – existují gay kluby, veřejné organizace, webové stránky atd. Ovšem ve společnosti jako celku přetrvávají negativní postoje. Časté je obviňování gayů a lesbiček, že jsou příčinou úpadku mravů a společnosti. V některých případech byly neformální homosexuální skupiny obviněny z politické činnosti nebezpečné státu (deník Respublika zveřejnil roku 2004 několik článků tvrdících, že gayové a Židé vládnou světu). Když homosexuálové žádali roku 2007 o povolení konat veřejnou akci, městská správa Vilnius žádost zamítla.

Rovnost pohlaví

V prosinci 1998 přijal parlament Zákon o rovných příležitostech pro muže a ženy. Úřad ombudsmana pro rovné příležitosti mužů a žen byl vytvořen v květnu 1999. Poté, co parlament přijal v listopadu 2003 nový Zákon o rovných příležitostech, změnil se název této instituce na Ombudsmanův úřad pro rovné příležitosti a jeho pravomoc byla rozšířena na diskriminaci založenou na věku, sexuální orientaci, zdravotním postižení, rase, etnickém původu a náboženství

¹ Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemí podobné úrovně.

² www.nkd.lt/files/spauda_raso/20070917_Spaudos_apzvalga.htm.

1 www.tmid.lt/index.php?page_id=3940.

nebo přesvědčení. Od 1. ledna 2005 tento úřad vyšetřuje individuální stížnosti na diskriminaci nebo předsudky uvedeného typu, k nimž dochází v práci, ve vzdělávacích institucích nebo při poskytování služeb.

Tyto širší pravomoci podstatně zvýšily počet případů řešených ombudsmanem:

- 1999 – 31 stížností, zahájena 4 šetření
- 2003 – 50 stížností, zahájeno 15 šetření
- 2007 – 162 stížností, zahájena 2 šetření.

Většina šetření se týká genderové diskriminace. Ačkoli stížnosti podávají také muži, nejčastěji kvůli diskriminaci založené na zdravotním postižení, etnickém původu, náboženství nebo jiném přesvědčení, většinu stěžovatelů tvoří ženy, obvykle kvůli genderové nebo věkové diskriminaci. V roce 2006 tak jako v předchozích letech podaly řadu stížností těhotné ženy nebo ženy na těhotenské či mateřské dovolené, které sdělily, že je jejich zaměstnavatelé zařadili na místa s horšími pracovními podmínkami, než jaké mají jejich kolegové, nevyplatili jim mzdyové příplatky nebo prémie, na něž měly nárok, případně roční prémie z titulu pracovních výsledků, a že jim neposkytl rovné podmínky v soutěži o pracovní postup se svými kolegy.³ Po návratu z mateřské dovolené se ženy potýkají s podobnými problémy, když zůstávají doma kvůli péči o nemocné dítě. Navíc zaměstnavatelé mohou dávat přednost přijímání mužů, aby se vyhnuli „komplikacím“ spojeným s těhotenskými a mateřskými dovolenými.

V roce 2006 bylo podáno mnoho stížností na reklamy zboží a služeb kvůli tomu, že ponižovaly ženy zdůrazňováním specifických částí těla, využíváním stereotypů ženské křehkosti, nestálosti a nedostatku inteligence, nebo náznaky, že jediným kladným atributem ženy je schopnost svést muže. Reklamy často kladou proti sobě ženy a materiální objekty buď tím způsobem, že navozují volbu mezi produktem a krásnou ženou, nebo srovnáváním řader, hýždí a jiných částí anatomie ženy s produktem.⁴ Na druhé straně je velmi málo stížností na sexuální obtěžování. Negativní stereotypizace žen je odrazem úporného přežívání patriarchálních stereotypů ve společnosti jako celku. Tyto tradiční postoje jsou často vštěpovány v raném dětství a jejich změna může trvat dlouhá léta.

Docela běžnou věcí zůstává domácí násilí. Ačkoliv je většina lidí odsuzuje a existují legální mechanismy k tomu, aby držely násilné jedince na uzdě, většina lidí se raději nevmešuje do rodinných záležitostí někoho jiného, pokud násilí nevede k ohrožení života.

Sociálně-ekonomické aspekty lidských práv

Litevské zákony chrání sociální a ekonomická práva jednotlivců, systém sociálního zabezpečení je značně rozvinutý. Jsou respektována majetková práva. Stát zaručuje zaměstnancům čtyřicetihodinový pracovní týden a 28 dní dovolené ročně. Ženy mohou dostávat penzi od 60 let, muži od 62,5 let. Všechny zaměstnané osoby pobírají platby ze sociálního zabezpečení, pokud nemohou pracovat kvůli nemoci nebo úrazu. Podpora v nezaměstnanosti trvá minimálně šest měsíců od

okamžiku ztráty pracovního místa. Od roku 2007 má matka nárok na podporu v mateřské dovolené až do dvou let věku dítěte (předchozí zákon zaručoval jeden rok). Většina zdravotních a vzdělávacích služeb je financována státem a poskytována zdarma.

Bohužel je systém sociálního zabezpečení mnohem lepší na papíře než ve skutečnosti. Pochopení důvodů vyžaduje určitý exkurs do historie. Roku 1990 Litva zdědila sovětský ekonomický systém, v němž skoro vše patřilo státu a bylo kontrolováno byrokracií. Soukromé vlastnictví bylo minimální. Aby se zbavila tohoto neefektivního ekonomického systému, zahájila Litva program rychlé privatizace, a to bez promyšleného plánování. Odkazem této politiky je řada dnešních sociálních problémů.

Velké množství průmyslových podniků bylo úmyslně přivedeno k bankrotu, aby je bylo možné koupit za co nejnižší cenu. Mnohé z nich vůbec neobnovily výrobu; jejich pracovníci byli ponecháni svému osudu, což dramaticky zvýšilo nezaměstnanost (podle Statistického úřadu činila roku 2000 15,4 %). Vysoká nezaměstnanost měla pro pracovní sílu dva hluboce negativní důsledky:

- Zaměstnavatelé se zdráhají zvyšovat platy a investovat do lepších pracovních podmínek na vlastní náklady. Současně se zaměstnanci bojí bránit svá práva (pouze 12 % zaměstnaných Litevců je organizováno v odborech), protože mají pocit, že jsou v mnohem slabším postavení než zaměstnavatel. V důsledku toho často nejsou placeny přesčas, dovolené jsou odsouvány do nekonečna a zaměstnanci dostávají část mzdy mimo mzdové účetnictví, což snižuje jejich sociální zabezpečení. Podíl lidí žijících pod hranicí chudoby kolísá v letech 1996 až 2007 mezi 16 a 20 %⁵ a nepochybně poroste. Naopak platy úředníků jsou středně. Litva jim zajišťuje 18. nejvyšší odměňování v celosvětovém měřítku v poměru k HDP, což je mnohem víc než v ekonomicky silnějších zemích, jako je USA, Německo, Spojené království nebo Francie.⁶
- Podle různých odhadů přinejméním půl milionu litevských občanů, skoro čtvrtina ekonomicky aktivního obyvatelstva pracuje v zahraničí. Jejich počet pravděpodobně poroste. Ekonomická migrace rozděluje rodiny po měsíce a dokonce roky. Děti vyrůstají bez rodičů. Jediným přínosem masivní emigrace je nedostatek pracovních sil. Na konci roku 2007 klesla nezaměstnanost na 3,9 %⁷, což donutilo zaměstnavatele ke zlepšování pracovních podmínek. Emigrace se oficiálně označuje za jeden z nejvýznamnějších národních problémů. Aby se snížila, vláda schválila v dubnu 2007 Strategii řízení emigrace. Je ovšem možné, že vláda ve skutečnosti považuje emigraci za způsob, jak omezit sociální konflikt. Je to zřejmé z častých prohlášení různých představitelů, kteří doporučují lidem vyjadřujícím nespokojenost, aby odešli do

zahraničí. Právě to navrhnul v listopadu 2006 ministr kultury Hercūm.⁸ Předseda největšího parlamentního klubu adresoval v prosinci 2007 podobné prohlášení učitelům.⁹

Jak mohou lidé bránit svá práva

Podle Litevského institutu pro monitorování lidských práv se Litevci na svou schopnost bránit vlastní práva dívají velmi skepticky. Tři čtvrtiny respondentů v průzkumu konaném roku 2006 sdělily, že jejich práva byla porušována a že si na to nestěžovali. 74 % respondentů prohlásilo, že by se kvůli nápravě neobrátilo na státní instituce, protože by to podle jejich názoru bylo marné.¹⁰

Tento postoj je do značné míry důsledkem velké nerovnosti ve zdrojích. Většina soukromých skupin a organizací nemá dost času a peněz potřebných na obhajobu individuálních práv u soudů, přičemž státní instituce a podnikatelské struktury, proti kterým by se postavily, mají obojího hojnost. To odrazuje lidi před postupem cestou práva, i když skutečná soudní rozhodnutí ukazují, že by měli dobré šance na úspěch, a to i přes bohatství a moc svých protivníků.

Zdá se také, že se veřejnost vzdala lidových protestů, které úřady obvykle ignorují. Když se v posledních letech sjednotily různé komunity v kampani proti ekologicky riskantním komerčním projektům (toxické odpady z chovu prasat v severní Litvě, obrovská skládka odpadu blízko dávného hlavního města Kernave a utajovaný energetický projekt Leo LT), nevyvolaly žádnou pozornost. Co víc, některé protestní akce vyvolaly neúměrně tvrdou reakci vlády. Jedním z příkladů je zatčení dvou lidí v říjnu 2006, když pokojně protestovali před britským velvyslanectvím proti používání kůže černých medvědů na výrobu kožešinových čepic strážní. Soud pak tento případ zamítnul. Nedávněji, 6. února 2008, předložily vládní strany v parlamentu návrh zákona, který by přikazoval orgánům činným v trestním řízení zahájit vyšetřování opozičních politiků kritizujících sporný energetický projekt Leo LT.¹¹ Takové iniciativy státních institucí nevedou občany k tomu, aby bránili svá práva. ■

8 www.mediabv.lt/res_zinpr_det.php?id=10524.

9 www.balsas.lt/naujiena/177659.

10 www.hrmi.lt.

11 www.3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=314152&pquery=&_p_tr2=.

5 Hranice chudoby se v Litvě rovná 60 % mediánu upraveného disponibilního osobního příjmu. Viz www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1333.

6 www.businesswire.com/portal/site/google/?ndmViewId=news_view&newsId=20070716005331&newsLang=en.

7 www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2047.

3 www.lygybe.lt/static.php?strid=1499.

4 *Ibid.*

Zapotřebí je větší angažovanost pro lidská práva a rozvojovou spolupráci

Porušování lidských práv zůstává v Lotyšsku důležitým a široce sdíleným tématem, ačkoli aktivisté v oblasti lidských práv a veřejnost nejsou zajedno v názorech na to, které z jednotlivých otázek jsou nejdůležitější. Pokud jde o rozvojovou spolupráci, veřejnost ani volení politikové zatím plně nepochopili, o co jde. Přehnaně zjednodušující hesla zakrývají velmi odlišné agendy.

Nadace MITI
Gunta Berzina,
Andra Damberga

Lotyšsko podepsalo roku 2000 Deklaraci tisíciletí OSN, z níž vyplývá závazek respektovat lidská práva vlastních občanů a být odpovědným globálním partnerem těm, kdo jsou v nouzi. Tento slib zatím zdaleka není plněn.

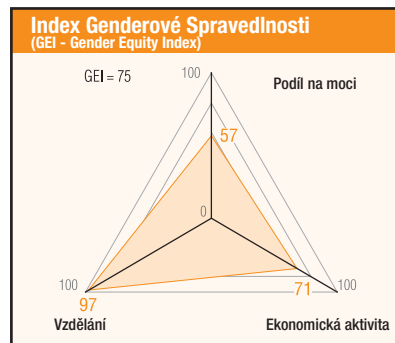
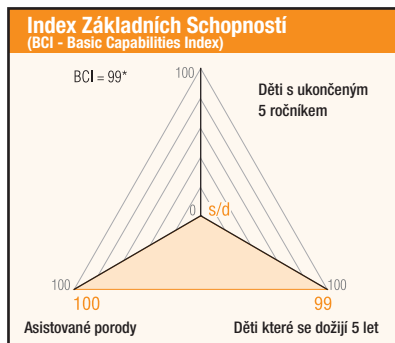
Lidská práva jsou narůstajícím problémem

Rychlý ekonomický růst v Lotyšsku v posledních letech vyvolává závažné sociálně-ekonomické problémy, k nimž patří větší sociální segregace, prohlubující se propast mezi příjmy venkovského a městského obyvatelstva, velmi malé peníze poskytované státem a silící migrace pracovníků.

V průzkumu o lidských právech z roku 2006, který zadal Lotyšský národní úřad pro lidská práva, většina respondentů uvedla, že hlavní prioritou země by mělo být zajištění sociálních práv a práva na vzdělání a práci, včetně spravedlivého a uspokojivého pracovního prostředí. V odpovědi na dotaz o současném stavu lidských práv 4 % charakterizovala situaci jako velmi špatnou a dalších 41 % jako špatnou. Slabá většina jej hodnotila kladně – 7 % se domnívalo, že země je na tom „velmi dobře“ a 43 % odpovědělo, „je to průměrné, všechny problémy lze řešit“. Nejčastější stížnosti se týkaly politické situace (34 %), ekonomických podmínek (17 %) a korupce (19 %).¹

Pozorovatelé² roztřídili problémy lidských práv do několika kategorií, k nimž patří:

- **Zločiny z nenávisťi.** V posledních letech jsou na vzestupu verbální i násilné projevy nenávisťi. Zprávy hovoří o útocích založených na rasových anebo etnických předsudcích a také zaujatosti vůči lidem s odlišnou sexuální orientací. Policie zaznamenala v roce 2007 celkem 16 kriminálních případů podněcování k nacionální, etnické nebo rasové nenávisťi a všechny se dosud vyšetřují. Podle policie jsou extremistické akti-

vity nadále hnající ranou. Většinou zneužívají rasové, náboženské a etnické odlišnosti, jako v případě konfliktů mezi lotyšsky a ruský mluvícími skupinami. Roku 2007 předala policie jazykovým odborníkům 58 komentářů umístěných na internetu; 36 z nich bylo označeno za porušení etnické nebo rasové rovnosti.

- **Práva lidí, kteří nemají občanství.** Roku 2007 vydala Evropská komise proti rasismu a intoleranci zprávu za posledních pět let, která kritizovala nesrovnalosti mezi právy přiznávanými občanům a obyvatelům bez občanství. Zpráva zopakovala dřívější doporučení, aby vláda dala obyvatelům bez občanství právo hlasovat v místních volbách. Jedinými oficiálními jazyky jsou lotyština a skoro už zaniklá livonština, ačkoliv pro více než třetinu obyvatel je prvním jazykem ruština (mnohým bylo odmítnuto občanství a jsou dnes bez státní příslušnosti). Na druhé straně vysoký komisař OBSE pro národnostní menšiny Knut Vollebaek prohlásil za nedávno návštěvy Ruska, že Lotyšsko dosáhlo významného pokroku v integraci jazykových menšin.
- **Právo na svobodu shromažďování.** Spory o toto právo vedly k ostrým diskusím týkajícím se hlavně dvou otázek: povolení uspořádat v Rize 16. března Den lotyšské ligy,³ což je každoroční příležitost pro neonacistickou rétoriku, a neochoty městských úřadů povolat veřejná shromáždění gayů, lesbiček, bisexuálů a transsexuálů (LGBT). Primátor Rigy odmítl podepsat výzvu mezinárodních nevládních organizací, která odsoudila

omezování svobody shromažďování a slova LGBT, intoleranci a násilí vůči lidem uplatňujícím tato práva, a neschopnost států plnit své povinnosti při zajišťování bezpečnosti všech obyvatel.

- **Diskriminace na pracovišti.** V lednu 2008 upozornila Evropská komise (EC) Lotyšsko a dalších 13 členských států, že plně neuplatňují směrnice EU zakazující diskriminaci v práci na základě náboženství, věku, zdravotního postižení nebo sexuální orientace. EC kritizovala Lotyšsko kvůli zákonům, které definují diskriminaci velmi úzce, a pro nadměrně rozsáhlé výjimky ze zákazu věkové diskriminace. Průměrná mzda zaměstnaných žen je o 18 % nižší než průměrná mzda mužů, ženy většinou vykonávají méně placené práce a jsou častěji nuceny pracovat na částečný úvazek. V důsledku toho mají nižší platby na sociální zabezpečení, což znamená, že budou mít nižší důchody.⁴
- **Duševní zdraví.** Komunity neposkytují mentálně postiženým prakticky vůbec žádné služby. Většina pacientů je odkázána na léčbu v psychiatrických odděleních nemocnic nebo musí strávit zbytek života v domech sociální péče.
- **Práva nájemníků.** Zrušení kontroly nájemného roku 2007 vedlo ke zostření konfliktů mezi pronajímateli a nájemníky. Nájemné je často zvyšováno natolik, že si je lidé s nižšími příjmy nemohou dovolit a jsou nuceni vystěhovat se. Práv nájemníků se týkala většina ze 422 stížností (72 písemných a 350 ústních) adresovaných

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze země podobné úrovně.

1 Report on Human Rights in Latvia, 2006. Baltic Institute of Social Sciences, Report ordered by The Latvian National Human Rights Office.

2 Integration and Minority Information Service. Latvian Centre for Human Rights. www.humanrights.org.lv/html/29384.html.

3 Více o Dni lotyšské ligy: viz www.en.wikipedia.org/wiki/Latvian_Legion_Day.

4 „Gender Equality Aspects in Latvian Labour Market,“ Riga, 2006, zpráva objednaná ministerstvem sociálních věcí.

v první polovině roku 2008 vládnímu ombudsmanovi.

Rozvojová spolupráce a politická vůle

Souhrnným cílem Programu politiky rozvojové spolupráce na léta 2006 – 2010 je posílení role Lotyšska jako dárcovské země rozvíjením silnějších dvoustranných a mnohostranných iniciativ a vztahů. Program klade silný důraz na zlepšování informovanosti obyvatelstva o rozvojové spolupráci a zajišťování účasti veřejnosti při stanovování priorit rozvoje. Program má ovšem vážné nedostatky, což naznačuje, že i politikům by prospělo lepší pochopení principů ležících v základech rozvojové spolupráce. Je to zřejmé z Ročního plánu vlády, který stanoví tři kritéria pro výběr zemí a sektorů, kterým bude země poskytovat pomoc. V pořadí důležitosti jsou to národní zájmy Lotyšska, aktivní přítomnost lotyšských nevládních organizací nebo podnikatelů v zemi a spolupráce přijímající země s NATO a EU v záležitostech obrany.

Ani jedno z nich nemá nic společného s rozvojovou spoluprací a všechna jsou v rozporu s následnými odkazy na univerzální demokratické hodnoty a lidská práva, boj s korupcí a posilování místních schopností. Národní zájmy by neměly hrát vůbec žádnou roli a z kritéria aktivní přítomnosti vyplývá, že pomoc bude využívána k placení vlastních státních příslušníků za poskytování služeb, což deformuje smysl pomoci a snižuje její efektivitu v přijímající zemi. Odhaduje se, že tento typ vázané pomoci je v průměru o 20-25 % nákladnější než poskytování zboží a služeb na základě mezinárodní konkurence nebo pomoci místních zdrojů.

Kritérium týkající se vojenské spolupráce je dokonce ještě problematictější. Tuto politiku, jež je podobná politice Spojených států, ostře kritizovala Evropská unie. Práva chudých nesmí být za žádných okolností podřizována strategickým ekonomickým, politickým nebo bezpečnostním cílům. Jak zdůraznila řada kritiků, válka proti terorismu užívaná v mnoha částech světa včetně Evropy jako záminka k odpirání lidských práv a občanských svobod nepřispívá ke skutečné bezpečnosti. Ta by vyžadovala, aby byl obyvatelstvu světa zajištěn správný přístup ke zdravotní péči, vzdělání a slušnému životu.⁵

Vycházejíc z předpokládaného ekonomického růstu si Lotyšsko stanovilo za cíl trvale zvyšovat rozpočet pro rozvojovou pomoc. Příslušný plán na léta 2006-2010 vypracovaný ministerstvem zahraničí slíbil do roku 2010 nárůst rozvojové pomoci na 0,1 % HDP. To by však pořád ještě bylo mnohem méně než minimální cíl EU, který je 0,56 %.⁶

V lotyšské rozvojové pomoci zatím nemají lidská

TABULKA 1. Rozvojová pomoc Lotyšska, 2001-2006

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006
RP/HDP	0.019%	0.01%	0.008%	0.06%	0.066%	0.06%

Zdroj: Development Cooperation Policy Programme of the Republic of Latvia 2006-2010, www.mfa.gov.lv/en/DevelopmentCo-operation/finance/.

práva a zmenšování chudoby nijak vysokou prioritou. Namísto toho se stala především mechanismem pro financování vybraných lotyšských nevládních organizací, podporu aktivit národních institucí a podniků a popularizaci Lotyšska v zahraničí. Roku 2007 vydalo ministerstvo zahraničí výzvu k předkládání návrhů (RFP) na projekty rozvojové spolupráce v těchto oblastech: 1) reformy veřejné správy a ekonomické reformy se zřetelem k evropskému a transatlantickému integračnímu procesu, 2) reformy místní správy, 3) rozvoj demokracie a občanské společnosti, 4) rozvoj v oblasti vzdělání, kultury, sociálního rozvoje, zdravotnictví a ochrany životního prostředí.⁷

RFP s názvem „Komunikační aktivity pro informování veřejnosti o rozvojové spolupráci a výchově k rozvoji“ nakonec vyústil v pět projektů. Mimo rámec RFP webové stránky uvádějí tři studijní návštěvy v rámci předběžných studií proveditelnosti a osm projektů pod dohledem lotyšských velvyslanectví; pět z nich bylo schváleno.

Do dnešního dne nebyly organizace občanské společnosti schopny seznámit lidi s koncepcí rozvojové spolupráce. Pouze tři nevládní organizace věnují plnou pozornost politice mezinárodní pomoci, ačkoliv nějakou práci v této oblasti vykonává deset dalších. Průzkum provedený roku 2006 mezi účastníky seminářů organizovaných nevládními organizacemi zjistil, že pouze 40 % z nich vůbec slyšelo o rozvojové spolupráci, i když 43 % souhlasilo s tím, aby Lotyšsko poskytovalo pomoc znevýhodněným a méně rozvinutým zemím. Stejně procento bylo proti.⁸ Rozhovory s akademiky ukázaly, že jsou ještě méně informovaní než obecná veřejnost: 85 % jich prohlásilo, že nikdy neslyšeli výrazy „rozvojová spolupráce“ a „rozvojové vzdělávání“,⁹ i když mnozí přiznali, že jejich studenti měli o mezinárodní pomoc velký zájem.

Vzhledem k tomu, že neexistuje žádná vládní kampaň ke zvýšení informovanosti a že činnost nevládních organizací je omezená, současná nízká úroveň informovanosti a podpory veřejnosti

nepřekvapuje. V průzkumu provedeném roku 2005 se dvě třetiny respondentů vyslovily proti účasti Lotyšska na rozvojové spolupráci se zdůvodněním, že Lotyšsko je pořád ještě chudá země a musí řešit především své vlastní problémy.¹⁰

Když roku 2005 Lotyšsko vstupovalo do EU, byly vzneseny tři důležité otázky týkající se rozvojové spolupráce:

- Je nárůst financování jediným závazkem země vůči Rozvojovým cílům tisíciletí?
- Bude současná politika EU a způsob, jakým je realizována, skutečně přispívat ke zmenšení chudoby a nespravedlnosti ve světě?
- Vytváříme opravdu globální partnerství pro rozvoj?

Po třech letech zůstávají tyto otázky bez odpovědi. ■

¹⁰ Průzkum veřejného mínění „Postoj k rozvojové spolupráci: průzkum mezi obyvateli Lotyšska“ (Attieksme pret attisibas sadarbību: Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2005. gada decembris).

⁵ Viz například Simon Stocker, Eurostep, www.eurostep.org/wcm/content/view/131/40/.

⁶ Development Cooperation Policy Programme of the Republic of Latvia 2006-2010.

⁷ www.am.gov.lv/en/DevelopmentCo-operation/Projects/projects2007/; schváleno bylo 37 projektů.

⁸ www.mfa.gov.lv/lv/Attisibas-sadarbiba/info/publikacijas/2006-01-24/.

⁹ Dotazníky vyplnilo 50 účastníků – hlavně učitelů sociálních věd – v průběhu seminářů o rozvojové spolupráci, které pořádala nadace MITI roku 2007 v rámci projektu „Školy jednájí globálně: rozvoj sítě nevládních organizací“ podporovaného Evropskou unií.

Romofobie a fašismus na vzestupu

Osmnáct let po přijetí volební demokracie a ekonomiky volného trhu jsou sociální a hospodářská práva pořád porušována, nerovnost a diskriminace je všudypřítomná. Vytvoření demokratických zákonů a institucí přineslo rostoucí povědomí o lidských právech, což vedlo k některým legislativním opatřením a některým úspěchům. Pořád je ovšem hluboce zakořeněna diskriminace etnických menšin a zvyrazňuje se diskriminace sexuálních menšin.

ATTAC MAĎARSKO
Matyas Benyik

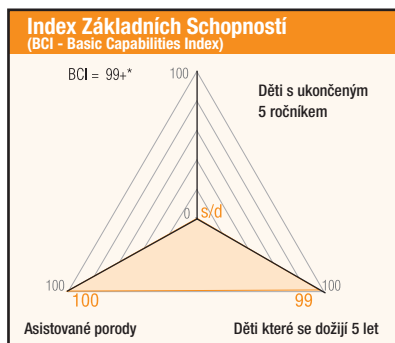
Maďarsko ratifikovalo většinu významných mezinárodních instrumentů proti diskriminaci a přistoupilo také k Evropské konvenci na ochranu lidských práv a základních svobod. Předtím nedůsledné a rozptýlené antidiskriminační zákonodárství bylo nedávno od základu reformováno, aby bylo v souladu s antidiskriminačním *acquis* Evropské unie.

Roku 1997 vláda přijala svůj první program pro sociální integraci Romů. Veřejné diskuse o diskriminaci vyústily koncem roku 2003 k přijetí obsáhlého antidiskriminačního zákona. Zákon o rovném zacházení (ETA, Equal Treatment Act), který pokrývá všech pět oblastí zahrnutých do direktiv Evropské komise, vstoupil v platnost 27. ledna 2004. Na základě tohoto zákona začal 1. února 2005 působit Úřad pro rovné zacházení. Jeho úkolem je potírat všechny druhy diskriminace a úřad se už zabýval několika sty případy. Nadále však dochází ve velkém rozsahu ke skrytému porušování lidských práv a ETA není plně prosazován.

Maďarsko provedlo svůj přechod ke kapitalismu a demokracii 'úspěšněji' než většina jeho sousedů, ale většina obyvatel z toho prospěch neměla. Pro většinu Maďarů znamená tržní ekonomika nezaměstnanost, nedobrovolný odchod do důchodu a ztrátu bezpečné existence. Přibližně 1,5 milionu lidí přišlo o práci a nezaměstnanost je hlavní příčinou chudoby. Asi 60 % obyvatelstva je na tom hůř. Nejpostiženějšími skupinami jsou nekvalifikovaní dělníci, obyvatelé malých měst a vesnic, rodiny s dětmi a Romové. Vedle toho, že na tyto skupiny nejvíce doléhají hospodářské změny, se v situaci, kdy většina Maďarů pociťuje prudký pokles životní úrovně, staly obětí beránkem právě menšiny a zejména Romové.

Diskriminace Romů

Romové tvoří asi 7 % obyvatelstva (přibližně 700 000 lidí). Přes legislativní snahy a integrační programy je pořád hluboce zakořeněna jejich diskriminace ve vzdělávání, zaměstnání, zdravotní péči, bydlení a přístupu ke zboží a službám. Obavy z velké rozšířenosti diskriminačních a xenofobních postojů vyjádřil Výbor OSN pro práva dítěte. Romské děti jsou stigmatizovány, vylučovány a zbídačovány. Tato

diskriminace je nejzjevnější v bydlení, pracovních příležitostech a přístupu ke zdravotním službám, adopci a vzdělání. Výbor vyjádřil obavy ze svévolné segregace romských dětí ve zvláštních institucích nebo třídách. V regionech s převážně romskou populací a vysokým výskytem chudoby je omezen přístup do předškolních zařízení. Romové jsou mimořádně vysoce zastoupeni v nejchudších skupinách. Statisíce se jich protloukají životem v přelidněných ghettech. Tisíce nemají přístup k vodě a elektřině a jsou podvyživení nebo dokonce hladoví. Zoufalá situace, v níž se nacházejí Romové, je důsledkem všudypřítomné sociální diskriminace stejně jako přechodu k tržní ekonomice.

Zdravotní stav Romů

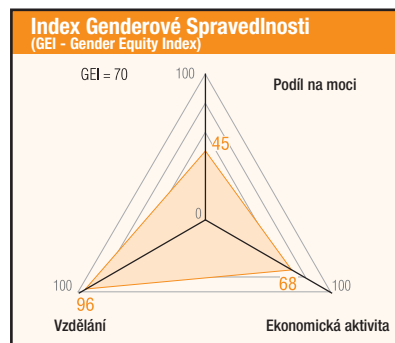
Odhaduje se, že očekávaná délka života je u Romů desetkrát kratší než celostátní průměr. K faktorům přispívajícím ke špatnému zdravotnímu stavu romských žen patří:

- přímá diskriminace a ponižující zacházení, jež má podobu vydírání, zanedbávání, verbálních útoků a segregace v porodnicích;
- krajní chudoba romských žen, která jim znemožňuje platit za lékařskou péči, zejména po nedávném zavedení poplatku za návštěvu u lékaře¹.

V minulosti se vyskytovaly také zcela zvrácené praktiky, jako je nucená sterilizace romských žen. Maďarské zákony nevyžadují ve všech případech informovaný souhlas se sterilizací.

Vzdělávání Romů

Ústavní řád postkomunistického Maďarska poskytl místním úřadům značnou autonomii v oblastech, jako je školství. To maří snahy ústřední vlády o široké uplatňování celostátní politiky desegregace škol

a zlepšení vzdělanostní situace Romů, zejména romských žen. U nich je úroveň dosaženého vzdělání neúměrně nízká nejen ve srovnání s většinovou populací, ale také s romskými muži.

Romské dívky a chlapci jsou terčem verbálního a fyzického šikanování spolužáky. Učitelé málokdy takové chování trestají, i když si na ně romští rodiče stěžují. Kombinace chudoby, patriarchálních postojů a raných porodů má nadále negativní vliv na délku školní docházky romských dívek a mládeže jako celku.

Tyto bariéry se dále zvětšují běžnou praxí umísťování romských dětí do zvláštních škol pro duševně postižené na základě chybných posudků zdravotních komisí. V posledních letech také zesílila školní etnická segregace dětí v oddělených třídách nebo školách.

Zaměstnaní

Celková míra zaměstnanosti je v Maďarsku nízká (56,7 % roku 2007) a míra nezaměstnanosti roste (přes 8 % v lednu 2008).¹ U Romů je míra nezaměstnanosti mnohem vyšší. Úřad pro národnostní a etnické menšiny uvádí míry 90 - 100 % ve zvlášť znevýhodněných regionech. Mimořádně vysokou míru nezaměstnanosti mají romské ženy, a to ve srovnání s většinovou populací, i s romskými muži.

Nejnovější pokroky

V posledních několika letech je veřejnost ve větší míře upozorňována na případy porušování lidských práv. Vedle toho realizace ETA znamenala v mnoha případech diskriminace přesun důkazního břemene

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemí podobné úrovně.

¹ Hungarian Central Statistical Office (2008). Employment and Unemployment November 2007 – January 2008, First Release Serial: 39, Budapest.

(předtím platil dnešní systém pouze v oblasti pracovního práva). Ačkoli se ETA vztahuje na všechny případy diskriminace, legislativa stanoví přísná omezující kritéria na jeho aplikaci. Ochranu, kterou poskytují ETA, dále posiluje Občanský zákoník a řada dalších zákonů (například o ochraně zákazníků, o pracovním inspekci atd.), jakož i statuty upravující činnost institucí (např. parlamentního komisaře pro lidská práva).

V dubnu 2006 vyhrál premiér Ferenc Gyurcsány se svou socialisticko-liberální koalicí volby a vrátil se do úřadu. Ačkoli je jeho vláda mnohem lepší než předchozí, pokud jde o podporu občanského dialogu a konzultace o diskriminaci, rozhodnutí opustit dosavadní soustředění na problematiku Romů ve prospěch široké politiky zaměřené na „znevýhodněné skupiny“ může znemožnit pokrok v romských otázkách. Je třeba zásadních opatření, aby byla zajištěna plná a účinná politická participace této menšiny. Jedním z klíčových prostředků k naplnění jejich práv by byla podpora začleňování Romů do volených a administrativních orgánů a zvýšení jejich zastoupení ve vládní administrativě.²

Ženy a domácí násilí

Podle zprávy, kterou vydala roku 2007 Amnesty International,³ 28 % z více než 1000 žen dotazovaných v průzkumu sdělilo, že byly bity, a více než 7 % řeklo, že byly donuceny svým partnerem k sexuálnímu styku.⁴ Dvě třetiny sexuálních zločinů páchají v Maďarsku osoby, které jsou oběti známy. Jen málo z nich je za tyto zločiny souzeno. Podle zprávy vyžadují zákony týkající se znásilnění naléhavě reformu. Trestní zákoník definuje znásilnění a další typy sexuálního násilí jako „zločiny proti manželství, rodině, mládeži a sexuální morálce“, čímž ignorují oběti a podporují mlčení. Co je ještě znepokojivější, podle zákoníku musí při znásilnění docházet k fyzickému násilí nebo hrozbě ublížení na těle, což od oběti vyžaduje důkaz, že fyzicky vzdorovala útočníkovi nebo že pachatel znásilnění přímo ohrožoval její život nebo fyzickou integritu. Dovolání se spravedlnosti ztěžují široce rozšířené předsudky, jelikož znásilněné dívky a ženy mohou očekávat, že se jim nebude věřit a že budou stigmatizovány.

Mnoho případů prostě vyupadne z právního řízení, aniž by vůbec přišly k soudu. Policie například neidentifikuje útočníka; oběť nebo svědkové se mohou rozhodnout stáhnout své výpovědi anebo netrvat na obviněních. Situace je ještě horší mezi romskými ženami; více než dvě pětiny jich trpěly nebo pořád trpí domácí násilím, ale oběť vyhledá pomoc policie pouze v jednom z pěti případů; policie účinně reaguje pouze v jednom ze sedmi případů. Násilí proti romským ženám je všudypřítomné, a to jak uvnitř romské komunity, tak mimo ni.

Romské ženy se zřídka kdy obracejí na instituce, jež se zabývají diskriminací, jako je Úřad pro rovné

zacházení, protože jsou velmi slabě zastoupeny v samosprávných orgánech romské menšiny a už vůbec nejsou zastoupeny v těch institucích, které reprezentují ženy obecně. Ačkoliv určitý počet romských žen se dokázal dostat do institucí veřejné správy, většina z nich je zaměstnána uvnitř romské komunity.

Nízký podíl ohlášených trestných činů lze připsat špatné kvalitě policejního vyšetřování a výcviku policistů, nedostatečné oficiální podpoře obětí a nabídce potřebných služeb, chybám v legislativě týkající se znásilnění a jiných sexuálních zločinů a také všeobecně rozšířeným předsudkům vůči ženám, které tyto trestné činy ohlašují. K soudům se dostanou pouze nejsilnější případy, ve kterých oběť utrpěla vážné zranění. U těch případů znásilnění a jiných sexuálních trestných činů, v nichž byl vynesena rozsudek, je podíl odsouzených jedním z nejvyšších v Evropě, přes 50 %.

Zaměstnanost žen

Studie z roku 2006⁵ zjistila, že míra zaměstnanosti žen zůstává statická a míra nezaměstnanosti stoupá. Přes zákonné předpisy zakazující diskriminaci z jakýchkoli důvodů mají ženy při prvním i opakovaném vstupu na trh práce nižší platy a skromnější vyhlídky na kariéerní postup.

Počínaje rokem 2003 nepřekročila míra zaměstnanosti romských žen 15 %.⁶ Nejnovější statistické údaje ukazují další pokles způsobený nepříznivými změnami v předpisech upravujících důchody a nízkým podílem zaměstnání ve veřejné sféře.

Podloudný obchod s lidmi

Pro podloudný obchod s lidmi je Maďarsko převážně tranzitní zemí, i když v menší míře je také cílovou zemí žen ze sousedních států a také zdrojem žen. Ženy jsou dopravovány přes Maďarsko za účelem komerčního sexuálního vykořisťování do Rakouska, Slovinska, Německa, Španělska, Nizozemí, Itálie, Francie a Spojených států. Maďarské ženy jsou pašovány především do západní a severní Evropy a do Severní Ameriky.

Ačkoliv vláda plně dodržuje minimální standardy pro potlačování tohoto podloudného obchodu a v boji proti němu projevuje trvalé odhodlání, Maďarsko bylo ve zprávě Trafficking in Persons Report 2007 [Zpráva o podloudném obchodování osobami za rok 2007] zařazeno na seznamu tranzitních zemí do první třetiny. Jeho role jako zdrojové a cílové země je menší. Od té doby zavedla vláda nová opatření k prosazení zákona a zlepšila se práce policie, pokud jde o identifikaci obětí a péči o ně.⁷

Vzestup fašismu a antisemitismu

Od přijetí volební demokracie neustále vzrůstá xenofobie. Maďarsko je dnes nejvíc xenofobní zemí ve východní Evropě, dokonce víc než balkánské země.⁸

V souznění s triumfem liberálního myšlení se rozbujela maďarsko-nacionalistická a neonacistická sdružení (např. Krev a čest). Ačkoli strany nacistického stylu nemají velkou podporu, rostoucí počet polovojenských organizací se stává reálnou hrozbou pro Židy, Romy a gaye. Je to hrozivý pohled, když neonacisté pochodují ulicemi Budapešti, mávají arpadovskými vlajkami inspirovanými fašistickými hákovými kříži a nosí odznaky připomínající symboly nacistické éry. Jobbik, extrémně pravicová antisemitská a homofobní strana, jež v současných průzkumech získává desítní procenta hlasů, nedávno založila polovojenskou skupinu s názvem Magyar Garda (Maďarská garda), kterou tvoří několik set mladých extrémistů.

V reakci na tlak nevládních organizací a židovské a romské komunity premiér Gyurcsány požádal státní zastupitelstvo, aby pozorně sledovalo toto extrémistické uskupení. „Založení Maďarské gardy ohrožuje naše nejdůležitější společné hodnoty: respektování lidské důstojnosti, právo na život bez strachu a respektování kultury, etnického původu a světonázoru jiných lidí,“ prohlásil při této příležitosti Gyurcsány.

Připravují se právní kroky k zákazu Maďarské gardy. Možná bude brzy rozpuštěna. Ovšem aby byl boj proti fašismu úspěšný, vyžaduje také změnu ekonomické a sociální politiky, protože neoliberalní úsporná opatření vytvářejí úrodnou půdu pro fašistické tendence.

Nadměrné používání síly a špatné zacházení

Poté, co premiér Gyurcsány přiznal, že lhal ve volební kampani, došlo ve dnech 17. až 20. září 2006 ke srážkám mezi policií a účastníky protestních demonstrací. Pasivita policie v této situaci umožnila řadu žhářských útoků a vyplnění ústředí maďarské státní televize: demonstranti zapalovali auta a házeli po policii kamením.

Násilí znovu propuklo 23. října. Při oslavě výročí povstání roku 1956 došlo ke srážkám ultranacionalistů a krajně pravicových skupin s policií, přičemž policie použila při represích nadměrnou sílu včetně palby gumovými střelami, vodních děl a slzného plynu. Demonstranti vzali do vazby byli bití a některým z nich byl odmítnut okamžitý kontakt s právníkem.

Toto porušení lidských práv široce kritizovaly opoziční strany a aktivisté občanské společnosti.⁹ Byly také zaznamenány jiné incidenty, při nichž policie použila nadměrnou sílu vůči podezřelým, zejména Romům, a opakovaně zazněla obvinění vlády ze zasahování do redakčních a personálních rozhodnutí v médiích vlastněných státem. V září 2007 nasprejovali vandalové na samém okraji Budapešti antisemitská hesla na mobilní pamětní výstavu o holocaustu. ■

Studies in Public Policy: 323. Glasgow: University of Strathclyde, Centre for the Study of Public Policy. In: Hagan, M. (2003). *Human Rights Melodrama*, p. 2-3.

9 International Helsinki Federation Report 2007, *Human Rights in the OSCE Region*, Hungary, p. 82-85.

2 Pisemné připomínky Evropského centra pro práva Romů týkající se Maďarska předložené CEDAW OSN na jeho 39. zasedání (23. července – 10. srpna 2007).

3 Amnesty International (2007). *Hungary Cries Unheard: The Failure to Protect Women from Rape and Sexual Violence in the Home*, AI Index: EUR 27/002/2007, London: AI.

4 Tóth, O. (1999). *Erőszak a családban* [Domácí násilí], TÁRKI Social Research Centre in Amnesty International, 2007, *op.cit.*

5 Koncz, K. (2006). *A felzárkózás elmaradása: a magyar nőök munkaerő-piaci helyzeté* [Zaostávání: zaměstnanost maďarských žen], in Statisztikai Szemle [Statistický přehled], červenec 2006, str. 651-674.

6 *Ibid.*

7 State Department Trafficking in Persons Report, June 2007.

8 Wallace, C. (1999). *Xenophobia in Post-Communist Europe*.

Realita, sliby a iluze

Národní centrum pro ženská studia a informace
„Partnerství pro rozvoj“
Diana Mocanu

Chudoba je v zemi vážným problémem. Roku 2006 žilo v chudobě 30 % obyvatelstva včetně 4,5 % lidí žijících v krajní chudobě. Chudoba je nejvíc rozšířena ve venkovských oblastech, kde jsou ekonomické činnosti méně ziskové a mzdy nižší. Pod hranici chudoby živořilo více než 40 % domácností zemědělských dělníků a důchodců.

Průměrný starobní důchod v roce 2006 činil 457,51 MDL (45 USD), což bylo ve srovnání s předchozím rokem o 15 % víc. V současnosti pobírá starobní důchod nebo sociální dávky jeden Moldavan z pěti. Tento vysoký poměr znamená velkou finanční zátěž pro pracovní sílu. Skutečnost, že zemědělský sektor skoro ničím nepřispívá do systému sociálního pojištění, podkopává jeho finanční udržitelnost.

Sociální ochrana

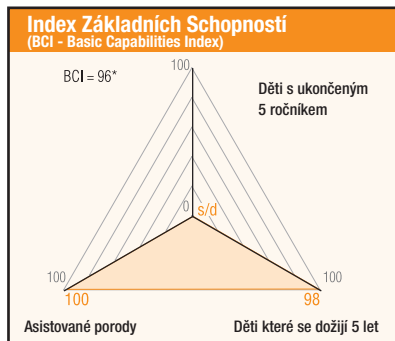
Moldavský systém sociální ochrany má dva hlavní prvky, sociální pojištění a sociální podporu. Zákony, kterými se řídí státní sociální pojištění, jsou velmi složité a stanoví diferencované sazby pojistného u různých kategorií pojištěnců. Dávky jsou založeny na potřebnosti, ale vzhledem ke špatnému způsobu organizace dat může tatáž osoba dostávat 11 různých druhů podpory.

Veškeré komunitní služby byly vytvořeny s podporou mezinárodních organizací a charitativních fondů. I když strategie a programy týkající se reformy systému sociální ochrany byly založeny na potřebách zranitelných skupin obyvatelstva, největší hrozbou pro systém jsou jeho velmi komplikované předpisy.

Vláda zahájila roku 1998 radikální reorganizaci penzijního systému založenou na soukromém sociálním pojištění, které by bylo sociálně a finančně stabilní a spravedlivé. Reorganizace předpokládala zvýšení příspěvků, přísnější kontrolu přidělování dávek a zvýšení věku odchodu do důchodu. Roku 2002 ovšem většina reformou uvázla, skutečněho jich bylo jen málo. Ačkoliv se vláda roku 2004 znovu pokusila o vytvoření jednotného penzijního systému, přineslo to jen omezené výsledky. Redistribuční vzorce nadále způsobují nerovnosti mezi různými kategoriemi zaměstnanců a mnoho lidí se proto zdráhá platit příspěvky.

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemi podobné úrovně.

V této multikulturní zemi žije skoro třetina obyvatelstva pod úrovní chudoby. Programy sociální pomoci jsou nadále slabé. Ačkoliv se otázky genderu staly žhavým tématem, nedávno přijaté zákony je ještě třeba vtělit do politiky veřejné správy a strategických rozvojových dokumentů. Domácí násilí je běžnou věcí; vláda teprve začíná něco dělat k jeho prevenci. Vysoká zaměstnanost žen není doprovázena odpovídajícím podílem mužů na vedení domácnosti.

Místní správa nemá k řízení a financování sociálních služeb a sociálního pojištění dost schopností a možností. To vede k nerovnostem v poskytování služeb, jako je podpora dětí, zranitelných rodin a starých lidí. Roku 2006 pouze 44 % nejchudších rodin pobíralo dávky pro děti a pouze 26,2 % dostávalo podporu v hotovosti nebo potravinách.

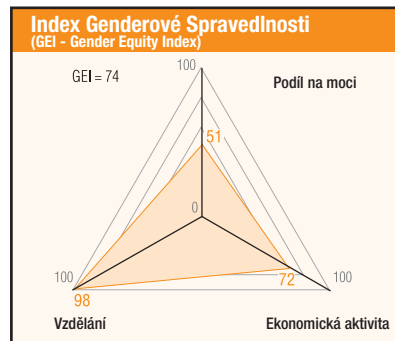
Dokonce i tehdy, když chudí dostávají od státu veškeré sociální služby, nestačí to na pokrytí všech potřeb. Ve venkovských oblastech jsou hlavními poskytovateli sociálních služeb na úrovni komunit nevládní organizace a doplňují tak dávky z veřejných zdrojů. Tyto programy, jež pomáhají hlavně dětem, mládeži, ženám a starým lidem, lze zařadit do tří skupin:

- Preventivní služby s důrazem na informování a konzultace (82 %), poradenství a podporu (63 %).
- Zásahové služby včetně humanitární pomoci (66 %), ovšem pouze 29 % připadá na služby každodenní péče.
- Sociálně-lékařské služby, týkající se především zdravotní péče a hygienických služeb (26 %).

Genderová rovnost a práva žen

V posledním desetiletí se genderová rovnost stala důležitou otázkou. Vláda stále podceňuje nevládní organizace a nepovažuje je za sílu schopnou něco měnit, nehledě na rostoucí snahy občanské společnosti získat větší vliv na utváření politiky. Aliance „Pas-ProGen“, občanská koalice vytvořená především pro kampaň za rovná práva a příležitosti pro muže i ženy, má víc než 90 členských organizací; díky její práci se veřejné povědomí o genderových otázkách neustále zvyšuje.

Parlament přijal zákon o rovných příležitostech a celostátní plán s názvem „Podpora genderové

rovnosti ve společnosti pro léta 2006 - 2009“. Nezávislá organizace Gender-Centrum však po pečlivém prozkoumání zákona došla k závěru, že některá jeho ustanovení jsou pouze formální a nevytvářejí mechanismy pro vlastní realizaci. Zákon kromě toho není uplatňován v politice veřejné správy ani v dokumentech strategického rozvoje. Celostátní plán volá při realizaci 19 ze svých 20 cílů po spolupráci nevládních organizací. Zástupci nejviditelnějších a neaktivnějších nevládních organizací jsou obvykle zváni k účasti na akcích, plánovacích schůzkách a diskusích, ale k opravdové spolupráci nedochází.

Ačkoliv je genderová rovnost zmiňována v mnoha legislativních opatřeních (zákon o vzdělávání, zákon o sociálně-politických stranách, zákoník práce, zákon o rodině, platový zákoník a zákon o občanství), tato opatření obsahují také mnoho ustanovení, která jsou s ní v rozporu. Například článek 14 zákona o rodině stanoví zákonný věk pro sňatek u mužů na 18 let a u žen na 16 let, což je porušením mezinárodních standardů rovného zacházení.

Podle zprávy CEDAW věnované Moldávii se sice ženy podílejí na politickém systému, ale nadále trpí diskriminací v rodině. Domácí násilí je běžné; parlament pouze nedávno přijal zákon, který mu má zabraňovat. Silná zaměstnanost žen není doprovázena odpovídající účastí mužů na zajišťování chodu domácnosti, jako je péče o děti a domácí práce. V únoru 2008 parlament přijal zákon o prevenci a potlačování násilí v rodině, který vstoupil v platnost v září 2008. Kromě toho, že stanoví tresty za psychické, sexuální, psychologické, duchovní a ekonomické násilí v rodině, stejně jako za morální a materiální zaujatost vůči ženám, zákon předpokládá vytváření rehabilitačních středisek, v nichž budou moci oběti najít ubytování a ochranu, a oběti stejně jako agresori budou moci obdržet právní, sociální, psychologickou a lékařskou pomoc.

Nedávná důkladná reorganizace vlády po rezignaci premiéra v březnu 2008 přinesla zvýšení počtu žen ve vysokých funkcích včetně nové předsedkyně vlády. Podíl žen ve vládních a parlamentních funkcích je však nadále velmi nízký.

Genderově citlivá není ani justice. „Předběžná zpráva o zkušenosti žen se soudy v Moldávii“, kterou vypracovala mise Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) na základě šestiměsíční analýzy, dospěla k závěru, že ústava a další zákonné normy nedefinují přesně pojmy „diskriminace“, „genderová rovnost“, „sexuální obtěžování“ atd., což vede k nerovnému jednání se ženami v právním systému.

Navíc neexistuje efektivní zákonný opravný prostředek proti genderové diskriminaci. Nedostatek citlivosti vůči genderu pocíťovaný na soudech a úřadech střežících dodržování zákonů způsobuje, že je ženám odpírána spravedlnost, zvláště v případech násilí na genderovém základě. Zákon proti podloudnému obchodu s lidmi vstoupil v platnost koncem roku 2005, ovšem roku 2007 zpráva ministerstva zahraničí USA o podloudném obchodu s lidmi konstatovala, že Moldávie zůstává významným zdrojem a v menší míře také tranzitní zemí pro ženy, s nimiž se podloudně obchoduje za účelem sexuálního vykořisťování.

Legislativní proces musí být doprovázen změnou postojů a chování vedoucího ke genderové diskriminaci – ale málokterá ze 2 000 nevládních organizací se specificky věnuje otázkám genderu a problémům žen. Genderové rovnosti lze dosáhnout pouze společným úsilím vlády a občanské společnosti; zejména ženské skupiny musí sehrát rozhodující roli v navrhování a realizaci iniciativ na podporu a prosazování práv žen a posilování jejich postavení, a na odstraňování mezer v přístupu žen k informacím.

Děti

Základní vzdělání je bezplatné a povinné až do devátého ročníku. Nicméně mnoho nedostatečně financovaných škol zejména na venkově vybírá od rodičů peníze na školní potřeby. I kdyby takové poplatky nebyly z formálního hlediska nezákonné, jsou popřením vládní politiky a způsobují, že někteří rodiče nechávají děti doma. Vláda a místní úřady poskytují jednu ročně podporu ve výši 30 USD na nákup školních potřeb dětem ze zranitelných rodin.

Podle UNICEF klesl podíl dětí navštěvujících základní školu mezi léty 2000 a 2005 z 94 % na 88 %. Každý rok opouští školský systém přibližně 16 000 mladých lidí ve věku 15 až 16 let bez jakékoli odborné kvalifikace. Podíl studujících na středních školách byl kolem 88,5 %, ale jak konstatovalo Moldavské centrum pro lidská práva, celková docházka klesá. K hlavním důvodům patří podle centra nepřítomnost rodičů (mnoho jich pracuje v zahraničí) a povinnost starat se o mladší sourozence vzhledem k nedostatku předškolních zařízení ve venkovských oblastech.

Široce je rozšířeno týrání dětí, jakkoliv je zakázáno zákonem. Odhalovány a oznamovány úřadům bývají jen nejtěžší formy týrání a zanedbávání. Národní centrum pro prevenci týrání dětí zaznamenalo 116 případů v roce 2006, což je jen zlomek jejich skutečného počtu. Studie, kterou v Moldávii provedl UNICEF, zjistila, že skoro polovina dotazovaných rodičů považovala bití za přijatelnou formu trestu; 10 % se domnívalo, že

v určitých momentech je fyzické potrestání nutné. Jedna třetina dětských respondentů sdělila, že byla doma v uplynulém roce bita, 40 % udalo, že bylo fackováno a 25 % sdělilo, že se jim doma vyhrožovalo fyzickým násilím nebo že byli týráni verbálně. K dispozici nejsou žádné vládní statistiky.

Problémem nadále zůstává podloudný obchod s dětmi za účelem sexuálního vykořisťování a žebrot. Podle zjištění Centra pro boj s podloudným obchodem s lidmi bylo za prvních šest měsíců roku 2007 takto prodáno 28 dětí mladších 18 let, přičemž v roce 2007 jich bylo 61. Panuje přesvědčení, že skutečné počty jsou mnohem vyšší.

Osoby se zdravotním postižením

Existují sice zákony zakazující diskriminaci osob s fyzickým nebo mentálním postižením, zřídka jsou ale uplatňovány. Moldavská nevládní organizace Gaudemus konstatovala široce rozšířenou diskriminaci zdravotně postižených studentů. Za ochranu těchto práv odpovídá odbor sociální pomoci Ministerstva zdravotnictví a sociální ochrany a také Národní agentura pro pracovní síly.

Děti se zdravotním postižením jsou jednou z nejzranitelnějších a nejvíce marginalizovaných skupin obyvatelstva Moldávie. Mnoho jich žije v podmínkách extrémní chudoby a izolace, bez přístupu ke službám, které by jim umožnily učít se, postarat se o sebe a stát se produktivními občany. Vláda věnuje jen minimální prostředky na instruktory pracující se zdravotně postiženými osobami. Výbor OSN pro práva dítěte vyslovil roku 2002 hluboké znepokojení nad rostoucím počtem dětí se zdravotním postižením a nedostatečnou podporou poskytovanou jim a jejich rodinám. Výbor také konstatoval, že existuje málo kulturních a rekreačních aktivit a dalších programů, které by zapojovaly tyto děti do vzdělávacího systému a zařazovaly je do společnosti. O tři roky později jen 33 % registrovaných dětí se zdravotním postižením (4 540) mělo přístup ke speciálním vzdělávacím službám; skoro všechny žily v ústavěch s trvalým pobytem. Další 700 procházelo specializovanou přípravou v sanatoriích. Výbor ve své zprávě také doporučil změnu terminologie užívané u dětí se zdravotním postižením a poukázal na to, že výraz „invalida“ může posilovat předsudky a stigmatizaci.

Neexistuje zákon požadující všeobecné zpřístupnění budov. Pro děti s fyzickým postižením a jejich rodiče je velkým problémem pouhý přesun z jednoho místa na druhé. Většina budov nemá speciální přístupové rampy. Silnice a chodníky jsou špatně udržované a veřejná doprava nemá speciální zařízení pro nastupování a vystupování. I když rodiny pečující o děti se zdravotním postižením dostávají měsíční přídatky, tyto peníze nestačí na základní potřeby nebo lékařskou pomoc a další potřebné služby. Roku 2005 celá polovina dotazovaných rodin s nejméně jedním dítětem se zdravotním postižením sdělila, že její příjmy nestačí na pokrytí základních potřeb.

Etnické menšiny

Moldávie přiznává etnickým menšinám rozsáhlá práva. Zákonem je zaručen princip rovnosti a univerzality; etnické menšiny mají právo rozvíjet vlastní kulturu a praktikovat tradiční umění. V roce 1990 vzniklo jako orgán státní správy Oddělení pro mezietnické vztahy

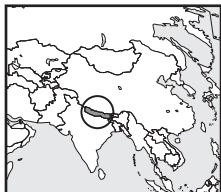
(původně Oddělení pro národnostní vztahy a jazykové záležitosti). Tomu je podřízen Dům národností, jehož úkolem je udržování a rozvoj vlastních kultur všech národností. Roku 1996 parlament ratifikoval Rámcovou konvenci o ochraně národnostních menšin, kterou přijala Evropská rada.

Země má 18 menšinových národnostních skupin, z nichž největší tvoří Ukajinci, Rusové, Bulhaři a Gagauzové. Všechna tato společenství chrání občanská, ekonomická, sociální a náboženská práva svých členů, hovoří jejich jménem a zastupují jejich zájmy. Členové ukrajinského, ruského, bulharského, běloruského, německého, ázerbájdžánského, arménského a gruzinského společenství vytvořili vlastní sociální, kulturní a humanitární organizace a existuje také síť kulturních institucí pro etnické menšiny opírající se o Státní knihovnu a systém muzeí a divadel. Chisinau (Kišiněv) má šest knihoven pro etnické menšiny a Ruské státní divadlo. První gagauzská divadelní společnost byla založena v Comratu; Taraclia má nyní první bulharskou divadelní společnost v zemi.

Zákon dává rodičům právo volit jazyk, ve kterém se budou učit jejich děti, a vláda toto právo zajišťuje v praxi. Vedle rozsáhlé sítě škol ruskojazyčnými třídami se vyučuje v 71 školách ukrajinština, ve 49 školách gagauzština a ve 27 školách bulharština. Běloruské, litevské, řecké, gruzinské, arménské a německé děti se mohou učit svůj mateřský jazyk a poznávat svou kulturu v nedělních školách zřizovaných etnicko-kulturními společnostmi. Jsou k dispozici speciální cvičební programy pro učitele působící ve školách a školkách s žáky mluvícími menšinovými jazyky. Za posledních deset let vláda zřídila řadu vyšších vzdělávacích institucí pro etnické menšiny, včetně Comratské státní univerzity a Comratské vysoké školy pedagogické, Vysoké školy pedagogické v Taraclii a pobočky Vysoké školy múzické Stefana Neagy ve Tvarditě.

Společnost „Telerradio-Moldova“ má dvě speciální oddělení vysílající v menšinových jazycích. Jejich vstupy představují přibližně 40 % všech programů (24,9 % v ruštině, 14,8 % v ukrajinštině, společně s programy v bulharštině, gagauzštině, polštině, jidiš a romštině). Místní televizní a rozhlasové stanice pravidelně vysílají programy v gagauzštině, bulharštině a ukrajinštině. Jediným úředním jazykem je rumunština, oficiálně nazývaná moldavštinou. Všechny úřední dokumenty se však překládají do ruštiny, která je jazykem mezietnické komunikace. Skoro polovina celkové produkce vydavatelství a nakladatelství (45 % v roce 2005) – knih, novin, časopisů – je v ruštině. Od vládních úředníků se požaduje znalost jak rumunštiny, tak ruštiny, „v míře potřebné pro plnění jejich pracovních povinností“.

Lidská práva z politicko-ekonomického hlediska

Celkově vzato, obyvatelstvo trpí porušováním ekonomických, sociálních a kulturních práv, k nimž patří právo na výdělek dostatečný pro živobytí, dostatek potravy, přiměřené bydlení, zdravotní péči a na vzdělání, a také práva žen a dětí. Svržení monarchie a volby do nového Ústavodárného shromáždění dávají důvody k naději, že konečně skončilo dlouhé období násilného konfliktu. Před novou vládou okamžitě vystaly vážné výzvy, jak politické, tak ekonomické.

Rural Reconstruction Nepal (Obnova nepálského venkova)
 Neeraj N. Joshi
 Sarba Raj Khadka

Nepál přistoupil ke dvaceti dohodám OSN včetně Mezinárodní úmluvy o ekonomických, sociálních a kulturních právech (ICESCR) a také k sedmi konvencím Mezinárodní organizace práce (ILO). Zatím však země nedosáhla významnějšího pokroku v úsilí proti porušování lidských práv.

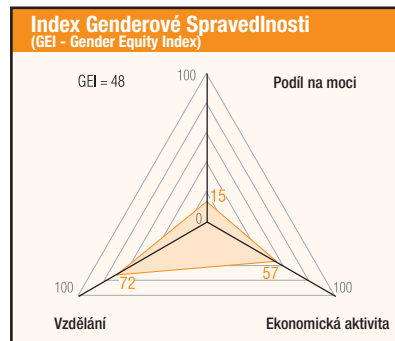
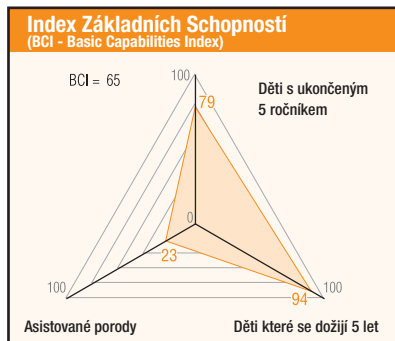
Desetiletí násilných konfliktů a hrubé obrysy lidských práv

Komunistická strana Nepálu – maoisté (CPN-M) oznámila 13. února 1996, že zahajuje ozbrojený boj za svržení existujícího státu a vytvoření nového. Maoisté vyhlásili, že je to jediný způsob, jak opravdu osvobodit nepálský lid od staletí trvajících feudálního vykořisťování, exkluze a diskriminace založené na příslušnosti ke třídě a kastě, na genderu, etnickém původu, náboženství, jazyku a zeměpisné izolaci, jež všude přetrvávalo přes znovunastolení demokratické vlády roku 1990. Základní příčiny konfliktu – chudoba, nespravedlnost, hlad a jiné formy sociálně-ekonomické deprivace však v následujících letech zůstávaly do značné míry stranou (Karki and Bhattarai 2003). Neschopnost státu uspokojit potřeby chudých lidí umožnila CPN-M získání rozsáhlé podpory zejména v nejvíce marginalizovaných vrstvách venkovské společnosti.

Ti, kdo doufali, že konflikt povede k lepší a spravedlivější společnosti, se brzy dočkali zklamání. V důsledku toho země upadla do víru mučení, konfiskací majetku, zastrasování, nezákonného věznění, vydírání, únosů, mizení lidí a mimosoudních poprav, jenž dále zhoršoval všeobecnou chudobu a bídu (Karki and Seddon 2003; Karki and Bhattarai 2003).

Období autokracie: „válka proti teroru“ versus občanská práva

Poté, co král převzal 1. února 2005 přímou výkonnou pravomoc jako předseda Rady ministrů a omezil občanská práva, situace se z hlediska lidských práv ještě dále zhoršila. Úřady přerušily veškeré komunikační spojení uvnitř Nepálu i s okolním světem. Bylo pozastaveno právo na svobodu vyjadřování, svobodu pohybu a pokojné shromažďování a řada dalších práv. Přes ujišťování vlády, že tento tvrdý záměr umožní ukončení vzpoury vedené maoisty, konflikt pokračoval s neztenčenou brutální intenzitou. Ačkoliv se obě jeho

strany opakovaně zavázaly k respektování mezinárodních standardů lidských práv a humanitárních zákonů, obě je nadále vážně porušovaly.

Poté, co se král chopil plné kontroly nad vládou, v následujících měsících upevnil svou moc nad klíčovými institucemi, jako je Národní komise pro lidská práva (NHCR), soudnictví, státní správa a média. Dodatek k Zákonu o komisi pro lidská práva dal králi možnost měnit složení jmenovacího výboru NHRC a tím podkopat jeho autonomii. Zpráva organizace Human Rights Watch sídlící v New Yorku konstatovala, že pod sametovými rukavicemi, které si natáhla vláda a Královská nepálská armáda, se skrývají železné pěsti důsledně zasahující do práce soudů, médií a občanské společnosti, legálně působících politických stran a NHRC. Přísné předpisy zakazovaly médiím vysílání jakýchkoliv zpráv kritizujících krále a jeho rodinu. Za tři měsíce výjimečného stavu v roce 2005 bezpečnostní síly zabily minimálně 333 lidí včetně 13 dětí (Pyakurel 2007).

Tisíce lidí rozrušených těmito represemi vyšly do ulic a požadovaly ukončení systému feudální monarchie. Přes útoky vládních sil, které zabily 21 lidí a zranily dalších 6 000, se demonstranti neustále vraceli. Po devatenácti za sebou následujících dnech tento mimořádný výbuch lidové moci (obvykle nazývaný Lidové hnutí-II nebo v nepálsčtině Jana Aandolan-II) svrhnul 24. dubna 2006 autokratický režim. Znovu se sešel zvolený parlament a všechny politické strany účastnické se násilného konfliktu souhlasily s uzavřením míru v zájmu lidu a země.

Mezidobí demokracie neboli Loktantra

Všeobecné očekávání, že se zhroutilou monarchie a vytvořením „demokratické prozatímní vlády“ skončí také násilí, bylo brzy zklamáno. Zabíjení, únosy, mučení, zastrasování a vydírání pokračovalo i po

vzniku Ústavodárného shromáždění. Vláda nebyla schopna přijmout účinná opatření proti pachatelům a k udržení práva a pořádku, což umožnilo pokračování kultury beztržnosti. Po celé zemi dále pokračoval ozbrojený boj doprovázený rozsáhlým porušováním lidských práv. Střety dospěly do mimořádné krutosti zejména v nižším regionu Tarai u indických hranic. Představitelé Taraiů (z etnické skupiny Madhesiů), nespokojení s dočasnou ústavou, požadovali okamžité zavedení federálního systému a poměrné zastoupení. Když vláda rychle nereagovala, v Tarai se objevilo přes 20 malých ozbrojených skupin, z nichž některé byly politické povahy, jiné kriminální.

Naštěstí se po úspěšném zakončení voleb do Ústavodárného shromáždění na jaře 2008 zdá, že země zahájila přechod od autokracie k demokracii a od ozbrojeného konfliktu k míru. Co je důležitější, tento přechod ukazuje, že si lid Nepálu přeje skutečnou demokracii, a vyvolává v celé zemi naději na to, že budoucí vlády budou prosazovat vedle občanských a politických práv také ekonomická, kulturní a sociální práva.

Státní rozpočet: bezpečnost versus rozvoj

Nepál patří do skupiny 49 nejméně rozvinutých zemí světa a na žebříčku Indexu lidského rozvoje zaujímá 142. místo (UNDP). Přibližně 31 % Nepálců vydělává méně než dolar denně a žije pod hranicí chudoby (NLSS-II 2004). Konflikt s maoistickými povstalci fakticky paralyzoval nepálskou ekonomiku. Po vyhlášení míru vláda očekávala růst 4,5 % procenta ročně, ovšem v roce 2007 se HDP posunul vzhůru pouze o 2,5 % (UNESCAP 2008). Rozpočet na tento rok měl celkový objem 168,99 miliardy HPR (2,54 miliardy USD), ovšem na rozvoj zemědělství z něj šlo pouhých 3,44 %, ačkoliv tento sektor vytváří 39 % HDP země. To je porušením Všeobecné poznámky č. 3 Výboru ESCR

OSN, podle níž tam, kde není dosažena minimální životní úroveň, mají státy povinnost použít „všechny zdroje, které mají k dispozici, k přednostnímu uspokojení těchto minimálních závazků“.

Dopad liberalizace obchodu na sociální, ekonomická a kulturní práva

V září 2003 se Nepál stal jako 147. země členem Světové obchodní organizace (WTO). Vládní představitelé předpovídali, že následná liberalizace obchodu posílená účastí Nepálu na dvou regionálních obchodních dohodách – Jihoasijské zóně volného obchodu (SAFTA) a Bengálské iniciativě pro mnohoovětvovou technickou a ekonomickou spolupráci (BIMSTEC) – přispěje k vysokému a trvalému růstu a snižování chudoby. Liberalizace obchodu byla ovšem přínosem pouze pro několik výrobních odvětví a městských center a nevedla k přeměně zemědělství, v němž pracuje 75 % z celkového počtu 26,4 milionu obyvatel a na něž připadá 13 % zahraničního obchodu.

Produktivita zemědělství je nízká a chudoba je ve venkovských oblastech zvlášť tíživá. Většina venkovského obyvatelstva žije v podmínkách přírodního hospodářství s odpovídající nízkou produktivitou. Setba, sklizeň, výroba a skladování osiva – to vše je do značné míry záležitostí žen. V důsledku toho ženy nesou hlavní tíži konkurence s importovanými potravinami, které se valí do země v důsledku liberalizace obchodu. To je porušením práva rolníků na potravinovou bezpečnost a živobytí založené na zemědělství. Všeobecná deklarace lidských práv prohlašuje, že „každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu...“ Podobně zdůrazňuje ICESCR (Mezinárodní úmluva o ekonomických, sociálních a kulturních právech) „...právo každého na...dostatečnou výživu...“ Stát má povinnost zajistit toto právo.

Závěr

Několik dokumentů OSN o lidských právech a konvencí ILO, k nimž Nepál přistoupil, zavazuje stát, aby vyčlenil rozpočtové prostředky a přijal praktická opatření k naplňování základních práv svých občanů. Stát je také povinen zajistit, aby všichni občané měli nárok na nápravu nebo odškodnění, pokud se jim tato práva odírají nebo jsou porušována. Konečně má také povinnost přijmout opatření proti široce rozšířenému a zhoršujícímu se hladovění, prudce stoupajícím cenám základních potřeb a poškozování životního prostředí včetně důsledků klimatických změn, a to bez odkladu.

V zemi se nedávno konaly dlouho očekávané volby do 601-členného Ústavodárného shromáždění. S největším počtem křesel z nich vyšli dřívější vzbouřenci z CPN-M. Ze 575 zvolených, kteří byli oznámeni před napsáním této zprávy, bylo 191 (33,2 %) žen, což je milník v politických dějinách Nepálu. Na svém prvním zasedání 28. května 2008 Ústavodárné shromáždění zrušilo monarchii, jež vládla Nepálu skoro 240 let (1769-2008).

Před novou Federální demokratickou republikou Nepálu stojí obrovské úkoly. Patří k nim vypracování návrhu nové ústavy, institucionalizování demokracie, prosazování lidských práv, zajištění trvalého míru, který nepálský lid potřebuje a očekává, a to ku prospěchu všeho obyvatelstva a zejména obyčejných lidí. Nová vláda by měla rychle zavést reformy k řešení otázky porušování lidských práv, jež postihuje tradičně vylučované a marginalizované skupiny; jinak se těmto problémům opět nedostane pozornosti, kterou si zaslouhují. ■

Odkazy

- ADB (2005). *Measuring the Economic Costs of Conflict: The Effect of Declining Development Expenditures*. Working Paper Series No. 2. Kathmandu: Asian Development Bank, Nepal Resident Mission.
- GoN (2006). *Economic Survey: Fiscal Year 2005/2006*. Kathmandu: Government of Nepal, Ministry of Finance.
- Karki, A. and B. Bhattarai (eds.) (2003). *Whose War? Economic and Socio-Cultural Impacts of Nepal's Maoist-Government Conflict*. Kathmandu, NGO Federation of Nepal.
- Karki, A. and D. Seddon (2003). *The People's War in Nepal: Left Perspectives*. Delhi, Adroit.
- NLSS (2004). *Nepal Living Standards Survey 2003/2004 (NLSS-II)*. Kathmandu: Central Bureau of Statistics (CBS).
- Pyakurel, S.R. (2007). *Human Rights Situation in Nepal after Loktantra*. Kathmandu: Informal Sector Service Centre (INSEC).
- Sub-Committee on ESCR (2006). *Status and Trends – Economic, Social and Cultural Rights in Nepal: A Civil Society Report*. Kathmandu: Human Rights Treaty Monitoring Coordination Committee (HRTMCC), Nepal.
- UNDP (2007). *Human Development Report 2007/2008*. New York: United Nations Development Programme.
- UNESCAP (2008). *Economic and Social Survey of Asia and the Pacific*. UN Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. Dostupné na: www.unescap.org/survey2008/notes/nepal.asp, staženo 15. dubna 2008.

Lidská a sociální práva: ne vždy je to danost

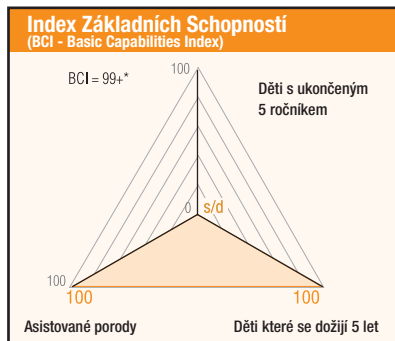

Chudoba a ekonomická a sociální nerovnost narůstá v Německu rychleji než ve většině ostatních zemí EU, což podněcuje diskuse o minimální mzdě a ochraně pracovníků stejně jako starost o lidská a sociální práva. Ačkoliv politikové a veřejnost předpokládají, že zákon tato práva zaručuje, občané a různé skupiny stále více požadují na vládě jejich dodržování. Je zajímavé, že vláda nadále trvá na dodržování lidských práv jako podmínce oficiální rozvojové spolupráce.

Social Watch Germany
Forum World Social Summit
Uwe Kerkow

Chudoba a ekonomická a sociální nerovnost narůstá v Německu rychleji než ve většině ostatních zemí EU. Jen za rok 2007 vzrostly příjmové disparity o 0,3 procentních bodů. Bez státních příspěvků by pod hranici chudoby žila více než čtvrtina obyvatel a plná třetina dětí a mladých lidí.¹ Tyto nerovnosti vyvolaly v roce 2007 intenzivní debatu o sociální spravedlnosti. Předmětem pozornosti se staly zejména posuny v zaměstnanosti, protože přes oživení ekonomiky² a podstatný pokles nezaměstnanosti³ je počet lidí v nejistých zaměstnáních a/nebo pracujících za velmi nízké mzdy stále na vzestupu.

Například za třetí čtvrtletí 2007 počet zaměstnání s maximální měsíční mzdou 400 EUR (632 USD) vzrostl ve srovnání s předchozím rokem o dalších 240 000 na celkovou hodnotu 6,6 milionu.⁴ Počet částečných nebo dočasných úvazků se od roku 2002 zdvojnásobil – přičemž skoro dvě třetiny těchto marginálních pracovníků tvoří ženy.⁵ Stát dotuje tuto formu zaměstnání částkou skoro 4 miliardy EUR (6,32 miliardy USD) ve formě úlev na daních a sociálních příspěvků.⁶ Neúměrně velký počet žen v marginálních zaměstnáních je projevem chybějící státem financované péče o děti, stejně jako důsledkem genderově diskriminačních daňových ustanovení týkajících se žen pracujících v domácnosti. Daně pořadí ještě zvýhodňují model rodiny s mužským „živitelem rodiny“, který na trhu práce znevýhodňuje ženy a způsobuje jejich

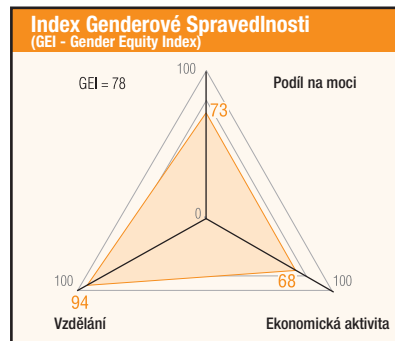

závislost na partnerovi s vyšším výdělkem. Zaznívá proto volání po zákonu o rovnosti pohlaví dle norského vzoru.⁷

Ztráty pocítují také pracovníci na plný úvazek, protože restrukturalizace ekonomiky vede k zavírání závodů a propouštění z práce. Těmto ztrátám odpovídá souběžný nárůst počtu pracovníků najímaných agenturami pro krátkodobá zaměstnání, který se za posledních deset let ztrojnásobil. Roku 1997 bylo těchto pracovníků přibližně 200 000, ale do poloviny roku 2007 tento počet vzrostl na alarmujících 713 000 – přibližně 2,4 % pracovní síly.⁸ V důsledku toho přes ekonomický vzestup vzrostl počet lidí požadujících dávky z titulu částečné zaměstnanosti od září 2005 do srpna 2007 o jednu třetinu, tj. na 1,3 milionu. Postiženy jsou zejména rodiny: skoro 50 % manželských dvojic s dětmi si dnes nárokují dávky v nezaměstnanosti typu II – navíc k řádně získávanému výdělku, z něhož je třeba platit sociální pojistění.⁹

Spojením všech těchto údajů zjistíme, že počet pracovníků s nízkými mzdami od roku 1995 vzrostl o 43 % a dnes dosahuje 6,5 milionu – přibližně 22 % všech zaměstnaných.¹⁰

V tomto světě je sotva překvapující, že roste volání

po všeobecném zavedení minimální mzdy, což vyústilo v legislativní iniciativu navrhuující minimální hodinovou mzdu 7,5 EUR (11,85 USD) s platností od poloviny roku 2008. Předpisy o minimální mzdě už existují pro stavební dělníky a poštovní zaměstnance a uvedená iniciativa už získala podporu u agentur pro krátkodobá zaměstnání. Zahradila by také soukromé bezpečnostní firmy, pracovníky v odpadovém hospodářství, zpracování masa, zahradnictvích a firmách pro krajinné úpravy, v maloobchodě, domácí péči, kadeřnictvích a pekárnách.¹¹

Lidská práva a rozvojová spolupráce

Těsně před redakční uzávěrkou tohoto textu ohlásilo Federální ministerstvo pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (v německé zkratce BMZ) zveřejnění svého Druhého akčního plánu rozvojové politiky v oblasti lidských práv na léta 2008-2010, který výslovně přisuzuje nejvyšší prioritu sociálním ekonomickým a kulturním právům.¹² Staví tedy na předchozím akčním plánu pro období 2004-2007, v němž německá vláda definovala 17 specifických opatření majících za cíl posilování lidských práv prostřednictvím rozvojové spolupráce.¹³ BMZ ovšem dosud nezačalo uplatňovat v politice lidských práv několik přístupů, v každém případě nikoli v prvním akčním plánu. Nejdůležitější je koncepce rozpočtového zajištění lidských práv, což zahrnuje formulování perspektiv a analýzování nákladů „realizace lidských práv v národním rozpočtovém cyklu, tj. ve

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemí podobné úrovně.

1 Spiegel online, www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,529981,00html.
2 Tempo růstu německé ekonomiky dosáhlo roku 2006 2,9 % a roku 2007 2,6 %. Spiegel online, www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,528600,00.html.
3 V únoru 2008 poklesl počet registrovaných nezaměstnaných ve srovnání s předchozím rokem o 630 000. Viz www.arbeitsagentur.de/nn_27908/zentraler-Content/A01-Allgemein-Info/A015-Oeffentlichkeitsarbeit/Allgemein/Arbeitsmarkt-Februar-2008.html.
4 Pro srovnání, oficiální relativní hranice chudoby pro západní a východní Německo byla roku 2002 730 EUR resp. 604 EUR na hlavu měsíčně. Viz www.taz.de/index.php?id=archivseite&id=2005/01/15/a0175.
5 Financial Times Deutschland, www.ftd.de/politik/deutschland/Zahl%20Minijobs/280194.html.
6 tagesschau.de, založeno na údajích Německé konfederace odborových svazů (DGB), www.tagesschau.de/wirtschaft/minijobs2.html.

7 Pokud jde o německý systém dělení příjmu manželských dvojic pro daňovou skupinu V, viz např. Lissy Gröner, MEP, 8. března 2008: www.lissy-groener.de/publi/2008/presse2008-03-06_frauentag.pdf.
8 Spiegel online, www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,536129,00.html.
9 Frankfurter Rundschau online; založeno na studii DGB, www.fr-online.de/_inc/_globals/print.php?em_cnt=1266981&em_ref=/in_und_ausland/wirtschaft/aktuell/.
10 Zpráva, kterou vypracoval Institut Arbeit und Qualifikation Duisburské university, www.iaq.uni-due.de/iaq-report/2008/report2008-01.pdf. „Nízká mzda“ je definována jako výdělek nižší než dvě třetiny průměrné hrubé hodinové mzdy, což je v západním Německu 9,61 EUR a v nových spolkových státech 6,81 EUR.

11 Spiegel online, www.ftd.de/politik/detschland/Scholz%20Mindestlohnant%E4ge/323173.html.
12 www.bmz.de/de/presse/aktuelleMeldungen/2008/maerz/20080311_menschenrechte/index.html. Text ještě nebyl v době uzávěrky k dispozici pro stahování, a proto jej nebylo možné hodnotit.
13 www.bmz.de/de/service/infothek/fach/konzepte/konzept127dt.pdf.

vytváření strategie, plánování a přidělování rozpočtových prostředků, v jejich vydávání a účetní kontrole“.¹⁴

Při současném rozpočtovém plánování nepostačují celkové rozpočtové zdroje Německa k dosažení těch cílů, které si samo stanovilo. Porovnáme-li je s plánem EU na postupné zvyšování oficiální rozvojové pomoci (ODA, Official Development Assistance), který je pro spolkovou vládu závazný, zjistíme už pro tento rok finanční mezeru skoro 3 miliardy EUR (4,74 miliardy USD), jež hrozí nárůstem na více než 5 miliard EUR¹⁵ (7,9 miliardy USD) k termínu, kdy má být dosaženo cíle EU.¹⁶

Hlavní mezerou v rozvojové pomoci Německa je však uznání zásady, že Německo má závazky v oblasti lidských práv k lidem v jiných zemích stejně jako ke svým vlastním; jinými slovy, že má extraterritoriální závazky v této oblasti. Kdekoli se německý stát, jeho občané nebo německé společnosti angažují v nějaké činnosti v jiných zemích, spolková vláda má povinnost respektovat lidská práva a zajistit, že budou dodržována – zejména když místní instituce nemají dost sil, aby se ujaly tohoto úkolu. Zpráva, kterou nechala vypracovat Církevní rozvojová služba (EED) a organizace Brot für die Welt, založená na šesti případových studiích,¹⁷ ukazuje, že Německo neplní tyto povinnosti v dostatečné míře – zejména když jsou v sázce jeho ekonomické zájmy. Studie dochází k závěru, že „německá vláda by měla (...) podporovat plnění svých extraterritoriálních závazků tím, že by je plně uplatnila a institucionalizovala ve svých výkonných orgánech, včetně zvýšení schopnosti analyzovat důsledky německých politik pro lidská práva mimo vlastní území. To by mělo výslovně zahrnovat obchodní a investiční politiky stejně jako přijímání rozhodnutí v multilaterálních rozvojových bankách.“¹⁸ Do tohoto kontextu patří také sociální odpovědnost německých korporací za rovnost pohlaví a práva žen, jelikož ženy lze v rozvojových zemích nejčastěji nalézt ve flexibilních, neformálních a nejistých zaměstnáních na samém konci řetězce globální nabídky.¹⁹

SOCIÁLNÍ LIDSKÁ PRÁVA: ROSTOUCÍ ZNEPOKOJENÍ

V roce 2007 vedlo znepokojení nad vraždami dětí spáchanými matkami, jež si nevěděly rady, k požadavkům na novelizaci ustanovení o sňatku a rodině v článku 6 Ústavy tím způsobem, aby se týkalo i dětí. Řada právníků – včetně soudkyně Spolkového ústavního soudu Christine Hohmann-Dennhardt – vystoupila s argumentem, že zakotvení povinnosti podporovat blaho dětí v Ústavě by založilo specifické povinnosti týkající se jednání jak rodičů, tak státu.¹ Ačkoliv k žádné takové novelizaci nedojde, existují plány praktických opatření na podporu rodin a sledování zdravotního stavu dětí, aby bylo možné odhalovat tyto rodinné problémy v ranějším stadiu.²

Nevládní organizace ovšem obviňují sám německý stát z toho, že porušuje Konvenci o právech dítěte. Ve své „stínové zprávě“ Child Soldiers charitativní organizace Terre des hommes a Kinder-nothilfe poukazují na „vážné nedostatky v jednání vlády s někdejšími dětskými vojáky“, z nichž se asi 500 uchýlilo do Německa. Tyto organizace naléhají na Německo, aby také zvýšilo minimální věk pro vstup do vojska na 18 let („straight 18“) s poukazem na to, že roku 2007 bylo přijato do zbrojených sil 304 osob mladších 18 let.³

Rostoucí počet případů týkajících se lidských práv je projednáván u německých a evropských soudů. Patří k nim případ dvou někdejších vězňů, kteří obvinili spolkový stát Severní Porýní-Vestfálsko z porušování lidských práv ve svém vězeňském systému; případ byl v první instanci rozhodnut v jejich prospěch.⁴

To samozřejmě v žádném případě neznamená, že každá krize, kterou prožívají v Německu jednotliví lidé, je způsobena porušováním jejich sociálních práv. Nicméně se projevují znepokojivé trendy: například neustále roste počet lidí bez zdravotního pojištění. Roku 1999 se pohyboval jejich počet kolem 145 000, roku 2003 se zvýšil na 177 000 a počátkem roku 2007 dosáhl 211 000.⁵ Vzhledem k vysokým nákladům na lékařskou péči znamená ovšem neexistence zdravotního pojištění vážné riziko pro právo příslušného jednotlivce na zdravotní péči.

Za určitých okolností může dokonce i legislativa, jejímž cílem je zajištění ekonomického blahobytu, vést k porušování občanských práv. Například lidé sdílející bydliště s příjemci dávek v nezaměstnanosti typu II („Hartz IV“) musí strpět návštěvy sociálních úředníků, což je porušením práva na soukromí a ochranu osobních údajů.⁶ Úředníci se budou snažit zjistit přesný vztah mezi osobami sdílejícími bydliště; pokud totiž tyto osoby žijí ve kvazi-manželském vztahu, partner musí přispívat na živobytí příjemce „Hartz IV“. Pokud tomu tak není, taková povinnost nevzniká. Úřady tedy mohou ušetřit peníze, jestliže jsou schopny dokázat, že jejich klient udržuje intimní vztah.

Konečně je z hlediska lidských práv stále častěji posuzován také přístup ke vzdělání. Například Svaz německého školství a Národní svaz studentů vypracovaly analýzu uskutečňování práva na vysokoškolské vzdělání, zejména ve světle nedávného zavedení studijních poplatků. Analýza došla k závěru, že „Spolková republika ani jednotlivé spolkové země neplní své závazky vyplývající z Mezinárodní úmluvy o hospodářských, sociálních a kulturních právech“, zejména pokud jde o článek 13, paragraf 2 (c) a (e).⁷ Výzkumný projekt Bamberké univerzity „Právo lidí na vzdělání“ si klade za cíl vypracovat „systematické zdůvodnění (...) potřeby a rozsahu práva lidí na vzdělání z hlediska křesťanské etiky“ a stanovit odpovídající kritéria pro jeho realizaci.⁸

14 Budgeting Human Rights, p. 5 ff, www.eed.de/dyn/download?entry=page.de.pub.de.202.

15 *Die Wirklichkeit der Entwicklungshilfe* [Realita rozvojové pomoci], 15. zpráva, 2007, p. 27, www.tdh.de/content/materialien/download/download_wrapper.php?id=247.

16 *Ibid.*: ODA má roku 2010 dosáhnout 0,51% HND (hrubého domácího důchodu).

17 Znemožňování pozemkové reformy v Paraguaji, vývoz zdraví škodlivých potravinářských výrobků do Kamerunu, nedostupnost léčiv proti retrovirům v Jižní Africe a porušování zákona německými společnostmi v Mexiku a Indii.

18 „Germany's extraterritorial human rights obligations – Introduction and six case studies“, www.eed.de/dyn/download?entry=page.de.pub.de.182, p. 5.

19 Viz například: *Unsere Rechte im Ausverkauf* [Výprodej našich práv], www.oxfam.de/download/Arbeiterinnen.pdf nebo www.saubere-kleidung.de/2008/ccc_08-01-23_ka_aldiaktionen-2008.html.

1 Viz například *Süddeutsche Zeitung*, www.sueddeutsche.de/deutschland/artikel/895/148542/.

2 *ZEIT* online, www.zeit.de/online/2007/52/kinderschutz.

3 Tisková zpráva, *terre des hommes*, www.tdh.de/content/presse/pressemitteilungen/detail.htm?view=detail&id=194&year=2007.

4 *ZEIT* online, www.zeit.de/2007/51/LS-Haftbedingungen.

5 *Spiegel* online, www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,533727,00.html.

6 Udo Geiger, *Liebe in den Zeiten von Hartz IV* [Láska v časech Hartzu IV], in *Grundrechte-Report*, Fischer Taschenbuchverlag, Frankfurt a.M., 2006.

7 „Die Einführung von Studiengebühren und der internationale Pakt über wirtschaftliche, soziale und kulturelle Rechte“ [Zavedení studijních poplatků a mezinárodní úmluva o hospodářských, sociálních a kulturních právech], www.studis.de/usta-ph-freiburg/cms/uploads/pdfs/sozialpakt_innenteil_web.pdf.

8 www.uni-bamberg.de/?id=17711.

Přišel čas pro transparentní rozpočty

Rozdělení půdy a příjmů je dnes tak jednostranné, že nerovnost patří k nejextrémnějším v Latinské Americe. Za šest desetiletí vlády strany Colorado nevznikly žádné politiky, jež by vytvářely nové příležitosti a brzdily sociální, ekonomický a ekologický úpadek způsobovaný trhem. Nová vláda Vlastenecké aliance pro změnu by se měla zaměřit na naplňování práv a rozvoj schopností. Z veřejných fondů by se mělo čerpat s větší transparentností a občanská veřejnost se musí podílet na rozhodování o jejich využití. To je jediný způsob, jak zajistit, aby se peníze lidí využívaly ku prospěchu lidu.

DECIDAMOS, Campaña por la Expresión Ciudadana
(Kampaň za právo občanů vyjadřovat se)
Hugo Royo

Paraguayská ekonomika od roku 2003 trvale roste, v roce 2007 činil její přírůstek 6 %. Nejdynamičtějším odvětvím je zemědělství, jednak díky příznivým mezinárodním okolnostem, jednak díky vynikajícím klimatickým podmínkám pro hospodaření. Obdělává se více půdy, roste produktivita i ceny. V důsledku toho se zvětšují zisky – rychleji než v mnoha předchozích desetiletích.

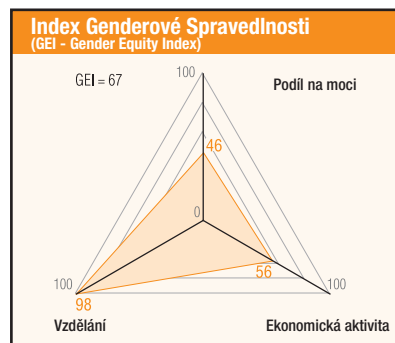
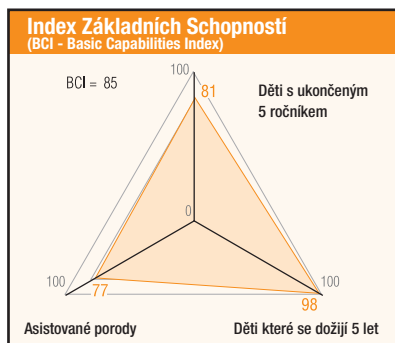
Tyto zisky jdou na bankovní účty relativně malé skupiny. Mezi chovatelé dobytka, kdo modernizovali svou technologii a získali dlouhodobé úvěry. V rostlinné výrobě získávají nejvíce noví investoři: argentinské společnosti, jež se přestěhovaly do Paraguaye, aby se vyhnuly tvrdším ekonomickým omezením doma, brazilští investoři a imigranti v družstvech, a vznikající skupina paraguayských podnikatelů, kteří se rozhodli diverzifikovat své investice.

Nové zemědělství je založeno na obrovských vysoce mechanizovaných farmách, často na nově obdělávané půdě. Sekretariát pro životní prostředí vydával velké povolení k odlesnění, což vedlo k degradaci životního prostředí, jež bude trvat po řadu generací. Velké farmy vyžadují jen málo kvalifikovaných pracovních sil. Malí vlastníci a zranitelné skupiny jsou vytlačováni z půdy do bobtnajících pásů chudoby kolem měst. Míra nezaměstnanosti vzrostla z 9,3 % roku 2003 na 11,1 % ke konci roku 2006; asi 25 % pracovní síly bylo zaměstnáno jen částečně (DGEEC, 2007a).

Příspěvek veřejných politik k rozvoji

Hlavní prioritou předchozí vládní strany Colorado bylo vyhrát prezidentské volby v dubnu 2008 a tak zůstat u moci.¹ Za posledních pět let její vlády se ve funkci vystřídali čtyři různí ministři financí. Ani jeden z nich neměl vazby na vládnoucí stranu, ale všichni se ztotožnili se třemi vládními makroekonomickými prioritami: vyrovnaným rozpočtem, fiskální reformou a obnovením reputace země jako dlužníka, který splácí včas.

1 Tato kampaň nicméně nedosáhla svého hlavního cíle. Prezidentský úřad získal v dubnu 2008 někdejší katolický biskup Fernando Lugo jako kandidát koalice levicových a středolevicových stran a organizací, čímž skončilo více než šest desetiletí hegemonie vlády strany Colorado.

Daňová reforma z roku 2004 byla vysoce regresivní. Jak zdůraznili ekonomové, rozšířila daňovou základnu tím, že získávala příjmy hlavně z nepřímých daní. Jejich tíha padla především na střední třídu a chudé. Paraguay nadále nemá daň z příjmů. Vláda také jednala s věřiteli a dokázala radikálně snížit zadluženost ze 70 % HDP roku 2002 na 28 % v prosinci 2006.²

Je obtížné určit vliv vládní politiky na chudobu. Podíl obyvatelstva pod hranici chudoby poklesl v letech 2003 až 2006 ze 41,4 % na 38,2 %. Výraznější byl pokles podílu obyvatelstva žijícího v krajní chudobě – za stejné období se snížil ze 20,1 % na 15 % (DGEEC, 2007b). Vládní výdaje na chudé zůstaly nízké. Skládaly se z vysoce cílených paternalistických příjmových přesunů, jež se dotkly pouze 5,6 % obyvatelstva. Není jasné, zdali i tato malá skupina ve skutečnosti dostala nějakou pomoc. Vláda se fakticky vůbec nesnažila o to, aby chudí dostali půdu nebo práci. Nerovnosti v rozdělení půdy a příjmech patří k nejostřejším v Latinské Americe.

Státní instituce počítají s vydáváním ekonomických zdrojů na akce, jež pouze vnějškově řeší chudobu nebo zaručují uplatňování určitých práv (zdravotní péče, vzdělávání), přičemž ve skutečnosti nejde

o veřejnou politiku zaměřenou na zlepšování životních podmínek obyvatelstva. Ze samotného faktu, že se veřejné peníze vydávají na potřebné a politicky korektní nástroje nebo akce, nevyplývá efektivita ani důslednost. Navíc současná úroveň chudoby potvrzuje, že státní struktura je slučitelná s realitou chudoby a nerovnosti, na niž se nic nemění vzhledem k tomu, že po zavedení regresivní daňové struktury v zemi procházející hospodářským růstem jsou zdaňování jedině ti, kdo mají méně. Tudiž výdaje ve své současné podobě zvyšují nerovnost.

Politická agenda: pouze otevření politiky a mezinárodní dohody

V ekonomické politice Paraguay jako většina Latinské Ameriky sledovala strategii ekonomické integrace, liberalizovala své finance a odstranila bariéry chránící její trh v souladu s Washingtonským konsenzem.

Po desetiletí se vláda držela u moci pomocí strategie klientelismu. Poskytuje privilegia a pomoc svým podporovatelům a zbytek obyvatelstva nedostane nic. Tento systém ztěžuje Paraguayům plně uplatňování jejich občanských práv a zabraňuje jim, v některých případech zcela otevřeně, v rozvíjení vlastního sociálního kapitálu včetně vztahů, které by posilovaly jejich

Chudí (EPH 2005)	2,230,202 osob
Krajně chudí	902,294 osob
Mimo krajně chudých	1,327,908 osob
Počet osob podporovaných v rámci programů na odstranění chudoby. Rozpočet na r. 2008.	162,000 osob
Pokrytí	5.6%

Zdroj: Vlastní výpočty vycházející z údajů Ústřední banky Paraguaye (BCP-CAPECO).

2 Vlastní výpočet na základě údajů z hospodářských zpráv Ústřední banky Paraguaye za několik posledních let.

schopnost podílet se na demokratickém procesu. I když odpor proti tomuto systému naráží na překážky, semena změny už začala klíčit.

Po roce 1990 Paraguay otevřela dveře světu ve všech oblastech – finanční, ekonomické, ekologické, politické, sociální i kulturní. Nové směřování ilustruje ochota státu přijmout mezinárodní závazky k ochraně lidských práv. Vedle Všeobecné deklarace lidských práv podepsala země Konvenci o odstranění všech forem diskriminace žen, zapojila se do Summitu země, zúčastnila se Mezinárodní konference o populaci a rozvoji, Světové konference o ženách, Světového summitu pro sociální rozvoj a konference OSN o lidských právech HABITAT II, přijala Konvenci o právech dítěte a Deklaraci tisíciletí, zúčastnila se Světového fóra o vzdělání a Světového summitu o udržitelném rozvoji. Vláda upravila zákony a instituce v souladu s těmito závazky, i když ještě zbývá udělat řadu věcí.

Vláda vytvořila právní a institucionální rámec pro omezování genderové nerovnosti. Rozšířila přístup dívek k základnímu vzdělání a možnosti uplatnění žen ve vyučování, zdravotnictví a veřejné správě. Nicméně rozsah zlepšení je dosud malý. I když se ženám dostává lepšího vzdělání, trpí mzdovou diskriminací a vyšší úrovní nezaměstnanosti a částečné zaměstnanosti. V takových zaměstnáních, jako je práce v domácnosti, je běžnou věcí faktická i právní diskriminace. Genderová zaujatost zůstává zakořeněna v diskurzu politiků a byrokratů.

Součástí politické agendy se nestalo zlepšování podmínek specifických marginálních a vylučovaných sociálních skupin, jako jsou ženy s nízkými příjmy a chudé děti. Neschopnost zajistit naléhavě potřebné zdroje se nejkřiklavěji projevuje v zanedbávání původního domorodého obyvatelstva mluvícího jazykem Guaraní, mládeže, starých lidí a lidí se zdravotním postižením. Vláda se nijak nesnaží vyhodnotit dopad svých výdajů, jež mají mírnit chudobu.

Organizace občanské společnosti mohou sehrát významnou úlohu svými požadavky, aby se tyto otázky staly součástí veřejné agendy.

Nehledě na určitý pokrok, země má pořád daleko ke splnění Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs, Millennium Development Goals). Tabulka 2 nabízí přehled toho, čeho se pravděpodobně podaří dosáhnout, na základě hodnocení Organizace spojených národů a občanské společnosti.

TABULKA 2. Rozvojové cíle tisíciletí v Paraguayi

MDGs	Hodnocení	
	Občanská společnost	Systém OSN
Cíl 1	Může být dosažen	Nedostatečný pokrok
Cíl 2	Může být dosažen	Odpovídající pokrok
Cíl 3	Může být dosažen	Odpovídající pokrok
Cíl 4	Nebude dosažen	Nedostatečný pokrok
Cíl 5	Nebude dosažen	Nedostatečný pokrok
Cíl 6	Nebude dosažen	Nedostatečný pokrok
Cíl 7	Nebude dosažen	Nedostatečný pokrok

Zdroj: Paraguay Sin Excusas. *Objetivos de Desarrollo del Milenio. Informe Alternativo de la Sociedad Civil-Paraguay 2000/2005.* Asunción, 2005; United Nations System. *Objetivos de Desarrollo del Milenio. Informe Paraguay.* Asunción, 2005.

Doporučení

- Revidovat model rozvoje země. Vláda zatím jednoduše sledovala sociálně-ekonomický proces poháněný tržními silami; nová vláda by měla vyvinout politiky, které budou vyrovnávat sociální, ekonomické a ekologické škody, které tyto síly způsobují, a posilovat příležitosti pro všechny.
- Nový vládní rozpočet musí dát prioritu programům, které uskutečňují lidská práva a posilují schopnosti lidí.
- Je nutno revidovat veřejné politiky tak, aby snižovaly nerovnosti namísto jejich podpory.
- Neoddělitelnou součástí rozvíjení a realizace veřejné politiky musí být transparentnost, která odejme vládní politiku a veřejnou správu z jednostranné kontroly byrokratů a dá ji do rukou paraguayských žen a mužů.
- Občanská společnost se musí víc podílet na rozhodování o vládních výdajích. Současná struktura veřejného sektoru byla vyvinuta k tomu, aby sloužila jednotlivcům a ne potřebám lidí. Přeměna tohoto systému bude vyžadovat účast občanů na řídicích procesech. ■

Odkazy

- BCP (Ústřední banka Paraguaye) (2007a). *Informe Económico.* K dispozici na www.bcp.gov.py/gee/tec/07/12/dic.pdf.
- BCP (2007 b). *Sistema de Cuentas Nacionales de Paraguay.* K dispozici na www.bcp.gov.py/gee/ctasgeebid/ctas06.pdf
- DGEEC (Hlavní úřad pro statistiku, průzkumy a census) (2007a). *Principales resultados total país EPH 2006.* Fernando de la Mora.
- DGECC (2007b). *Boletín de pobreza 2007.* Fernando de la Mora.
- Ministerio de Hacienda (2007). *Budget Draft Bill 2008 Delivered to Parliament.*
- Paraguay Sin Excusas (2005). *Objetivos de Desarrollo del Milenio. Informe Alternativo de la Sociedad Civil - Paraguay 2000/2005.* Asunción.
- Rodrik, Dani (1999). „The New Global Economy and the Developing Countries: Making Openness Work“, *Policy Essay*, No. 24, Washington, D.C., Overseas Development Council.
- Rodrik, Danni (2001). *Development Strategies for the Next Century*, Washington, D.C., World Bank.
- United Nations (2005). *Objetivos de Desarrollo del Milenio. Informe Paraguay.* Asunción.

Uskutečňování lidských práv – mystifikace nebo pravda?

Lidé na rozhodujících místech nejsou podle všeho příliš schopni konstruktivně reagovat na kampaně lidských práv a návrhy v této oblasti. Mobilizování širokých kampaní za lidská práva je pořád obtížné. Občané příliš nevěří, že by jejich aktivita mohla vést k nějakému pokroku, a velmi se zdráhají zapojit do občanských iniciativ. Na hodnotu občanských aktivit ovšem poukázala řada účinných a úzce zaměřených kampaní k problémům menšin. Očekávání a požadavky Evropy přiměly vládu k zavedení předpisů, jež chrání práva některých skupin obyvatelstva.

Koalice Karat

Anita Seibert

Julia Wrede

The Network of East-West Women NEWW – Polsko

(Síť žen Východ-Západ)

Małgorzata Tarasiewicz

Małgorzata Zuk

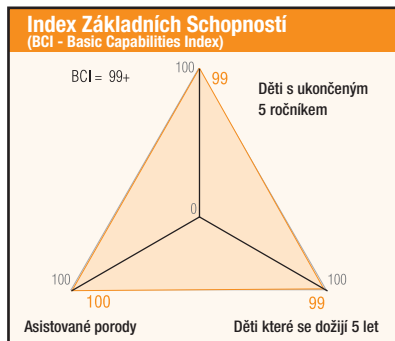
Občanská společnost by se mohla a měla zabývat širokou paletou problémů souvisejících se zárukami uskutečňování lidských práv, ovšem Poláci se jen velmi zdráhavě zapojují do lidových kampaní, které by mohly přinést skutečný pokrok. Toto váhání je způsobeno řadou sociálních a historických faktorů, jež nedávno rozebíral Civil Society Index (Index občanské společnosti) (Gumowska, 2008). Iniciativy občanské společnosti obvykle rozjžděné nevládními organizacemi narážejí na vážné překážky. Jde především o to, že lidé na rozhodujících místech nemají dost ochoty, schopnosti a znalosti na to, aby reagovali pozitivně na kampaně a předkládané návrhy, a že Polákům a Polkám chybí „přístupové body“ (pracovníci veřejné správy zajišťující efektivní spolupráci s občanskou společností stejně jako přístupné a transparentní mechanismy umožňující dialog mezi úřady a občanskou společností o konkrétních politikách).

Omezené výsledky podniknutých akcí dále snižují důvěru veřejnosti v možnost změny statu quo. To způsobilo, že v posledních několika letech nebyly zahájeny žádné celostátní kampaně za širší požadavky. V poslední době se ovšem vyskytlo několik skromnějších ale významných kampaní k lidským právům. Budou popsány v následujících odstavcích.

Sexuální a reprodukční práva

Problematika zdraví žen není v popředí zájmu vládních zdravotnických programů. Ženské skupiny označují za nejnaléhavější problémy neexistenci povinné a komplexní sexuální výchovy ve školách, nedostatečné poradenství o plánování rodiny a omezený přístup k antikoncepci a přerušení těhotenství způsobovaný sociálními a ekonomickými překradami a zákonnými omezeními (Nowicka and Pocheć, 2006).

Mocná římskokatolická církev má silný vliv na veřejné mínění a odmítá všechny metody antikoncepce kromě přirozených. Neexistuje státní politika ani programy, které by umožňovaly snadný a nepřilíživě nákladný přístup k antikoncepci. Podle Světové zdravotnické organizace by hormonální antikoncepce měla být refundována; hormonální tablety jsou však

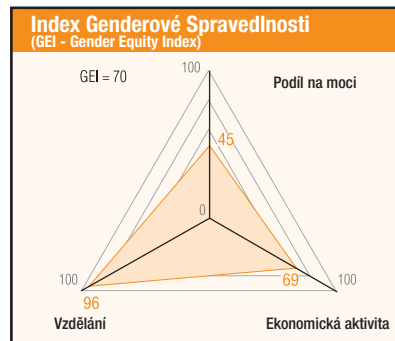

v Polsku drahé a využívání moderní antikoncepce je poměrně omezené. Přes 45 % žen, které se chtějí chránit před otěhotněním, je odkázáno na přirozené metody, jež nejsou příliš účinné a vedou k mnoha nechtěným těhotenstvím. Ačkoliv jsou lékaři povinni předepisovat hormonální antikoncepci, někteří to odmítají s odvoláním na klauzuli svědomí, která dává lékařům právo osobně odmítnout poskytnutí antikoncepce nebo provedení potratu i tehdy, jestliže pracují ve zdravotnickém zařízení, které to provádí. I když tato klauzule není kodifikována žádným předpisem, vzhledem k tlaku církve a oficiální pasivitě je velmi často používána.

Potraty jsou zakázány a kriminalizovány s výjimkou případů, kdy jsou nutné ze zdravotních důvodů, porod by znamenal ohrožení života nebo k těhotenství došlo důsledkem sexuálního násilí. Hlavní zábranou provedení potratu je klauzule svědomí. Ve veřejných nemocnicích se provádí jen velmi málo interrupcí (podle ministerstva zdravotnictví přibližně 200 ročně). Lékaři často odmítají vystavit potvrzení požadované pro legální potrat (Nowicka and Pocheć, 2006). Ženy, které mají nárok na potrat, jsou obvykle odmítány.

Případ Alicje Tysiac, které bylo odmítnut potrat, přestože pro ni těhotenství znamenalo velké zdravotní riziko, přivedl Evropský soud lidských práv v březnu 2007 k vynesení rozsudku, že Polsko porušuje článek 8 Evropské konvence pro ochranu lidských práv a základních svobod. Tento článek zaručuje respektování soukromého a rodinného života jednotlivců.

Omezená možnost bezpečného potratu nutí mnoho žen (podle odhadů 80 000 až 200 000 ročně) k ilegální interrupci. Ženy odjíždějí do zahraničí, vznikla „potratová turistika“. Souhrnné údaje sice nejsou známy, ale podle údajů britského ministerstva zdravotnictví z celkového počtu žen, které ve Velké Británii požádaly roce 2007 o potrat, bylo Polek 0,1 %.

Cílem omezujícího zákonodárství bylo úplné vyloučení potratů. Ve skutečnosti ale způsobilo rozdělení žen na ‚bohaté‘, které si mohou dovolit nákladnou péči, a ‚chudé‘, které si nemohou dovolit vysoce kvalitní služby.

Gender a penze

Systém penzí a odchodu do důchodu je nadále diskriminační. Zákony, jež zavedly rozdílný věk odchodu do důchodu pro muže a ženy a které umožňují ženám dřívější odchod, vytvářejí problémy oběma. Ženy opouštějí práci s nižšími penzemi. Muži nemohou ukončit práci dříve ani kdyby chtěli nebo potřebovali (například kvůli péči o členy rodiny).

Vláda nejenže nedokázala vyřešit tento problém, ale roku 2007 přišla s plánem na snížení penzí žen pod záminkou, že žijí déle, a proto je u nich celkový objem přijatých důchodů vyšší. Několik nevládních organizací zaměřených na gender pod vedením odborníků z této oblasti vypracovalo protestní dopis, zaslalo jej příslušnému ministerstvu a zahájilo mediální kampaň. Dopis byl umístěn na webovou stránku ministerstva a plán nebyl uskutečněn. Doufejme, že tento hrubý pokus o genderovou diskriminaci se nikdy nestane skutečností.

Práva sexuálních menšin

Evropský parlament vyjádřil 26. dubna 2007 pobouření nad rostoucí intolerancí vůči lesbičkám a gayům v celé Evropě, přičemž se předmětem zvláštní kritiky stalo Polsko. Polská vláda byla vyzvána, aby veřejně odsoudila výroky vysokých vládních představitelů podněcující diskriminaci a nenávist na základě sexuální orientace, včetně prohlášení státního sekretáře na ministerstvu školství [Junior Education Minister] Mirosława Orzechowského požadujícího nový zákon „trestající každého, kdo by podporoval homosexu-

alitu nebo jakoukoli jinou deviati sexuální povahy ve vzdělávacích ústavech". Komisař Rady Evropy pro lidská práva už vyjádřil obavu z navrhovaného opatření na trestání údajně podpory homosexuality ve školách.¹ Zamýšlené tresty mají údajně zahrnovat trest vězení.

Zvláště znepokojivé je, že vláda zrušila Úřad vládního zmocněnce pro rovné postavení mužů a žen. Úkolem tohoto úřadu byla podpora rovného zacházení se všemi lidmi včetně členů společenství LGTB [lesbian, gay, transgender, bisexual]. Po jeho zrušení je Polsko jedinou zemí EU bez statutárního strážce rovnosti.

Amnesty International vyzvala polskou vládu, aby zajistila pečlivé a nestranné vyšetřování všech obvinění z útoků na jednotlivce a jejich ohrožování na základě jejich sexuální identity nebo orientace, a aby byli pachatelé soudně stíháni v souladu s mezinárodními standardy poctivého soudního řízení.

Vláda by také měla zajistit, aby úřady nečinily žádná veřejná prohlášení, která by se dala interpretovat jako podněcování k diskriminaci jednotlivců na základě jejich sexuální orientace nebo genderové identity nebo k cílenému jednání vůči nim, a obnovit Úřad vládního zmocněnce pro rovné postavení mužů a žen. Vláda by měla dát jasně najevo, že každé násilné jednání vůči členům společenství LGTB je trestným činem, který nebude tolerován. Vláda by měla vydat specifické předpisy pro pracovníky policie a justice týkající se ochrany práv všech osob bez ohledu na jejich sexuální orientaci, školit je v tomto směru v rámci služby a zjišťovat a vyšetřovat homofobní trestné činy (Amnesty International, 2006).

Osoby, které nemají heterosexuální orientaci a neskrývají to, jsou v Polsku diskriminovány v mnoha aspektech běžného života včetně zdravotnictví, vzdělávání, účasti na politice a zaměstnání. Země nemá oficiální právní úpravu práv homosexuálů, pokud jde o právní postavení párů, adopci dětí, schopnost společně rozhodovat o lékařském ošetření, návštěvách v nemocnicích atd. Většina politiků se staví k případům diskriminace homosexuálů jako k marginálním věcem nehodným vážné pozornosti.

Navíc se politické pokoušejí zakazovat shromáždění gayů a lesbiček. Roku 2005 zakázal Lech Kaczyński, tehdy primátor Varšavy a v současnosti polský prezident, konání „Průvodu rovnosti“ v hlavním městě. Totéž udělal primátor Poznaň. Reakce byla dojemným příkladem akce občanské společnosti na obranu lidských práv. Především, průvody se stejně konaly. Ve Varšavě přišli na toto velké shromáždění politikové, veřejně známé osobnosti a celebrity stejně jako obyčejní občané, kteří by se patrně průvodu nezúčastnili, kdyby byl legální. Zadržely byly zákazy napadeny soudně se zdůvodněním, že porušují jak Ústavu Polska, tak Evropskou konvenci o lidských právech a základních svobodách. Evropský soud lidských práv vynesl roku 2007 rozsudek, podle něhož Město Varšava porušilo zmíněnou konvenci (Abramowicz, 2000).

K harmonizaci polských zákonů s právem EU přidala vláda určitá ustanovení týkající se gayů a lesbiček především do Zákoníku práce. Tato us-

tanovení zakazují přímou a nepřímou diskriminaci na základě sexuální orientace a také obtěžování včetně sexuálního. Definují také, kdo nese v případech diskriminace důkazní břemeno.

Uprchlíci²

Kampaně občanské společnosti usilující o zlepšení situace uprchlíků jsou obecným jevem, ale jejich dopad je omezený. Dramatické zážitky konkrétní osoby mohou vyburcovat veřejné mínění, ale tyto incidenty nemají dopad na oficiální politiku a praxi.

Uprchlíci se potýkají s vážnými potížemi. Nejdůležitější je nedostupnost základních vládních služeb, jako je sociální zabezpečení a zdravotní péče. To vyžaduje oficiální adresu stálého bydliště, kterou nedostane nikdo, kdo nezískal status uprchlíka. Navíc se uprchlíkům fakticky odírají dávky sociální podpory, jako jsou příspěvky na dítě, na něž má v Polsku nárok pouze rodič, který se může prokázat dokumenty o rozvodu nebo úmrtím listem druhého rodiče. Většina uprchlíků v Polsku pochází ze zemí, které takové dokumenty nevystavují.

Zdravotně postižení³

Jedním z hlavních problémů lidí se zdravotním postižením jsou obtíže spojené s účastí na veřejném životě. Přes pokroky ve zlepšování přístupu lidem se sníženou mobilitou (například vozíčkářům) se udělovalo málo pro úpravu různých zařízení podle potřeb lidí s poruchami zraku a sluchu. Zákonné předpisy se týkají pouze problémů mobility.

K jednomu z nejkřiklavějších porušení práv lidí se zdravotním postižením došlo za posledních celostátních voleb roku 2007. Volební místnosti nebyly upraveny tak, aby umožňovaly přístup, a stát nezajistil hlasovací lístky pro voliče s poruchami zraku.

S požadavky na zlepšení přístupu lidí trpících problémy mobility nebo postižením zraku a sluchu do budov se na příslušné činitele obracela řada občanských kampaní a iniciativ, jako např. „Varšava bez bariér“.

Lidé se zdravotním postižením mají obvykle také ekonomické potíže, často související s trhem práce. Přes zákony, jež mají motivovat podnikatele k jejich zaměstnávání, je většina postižených, kteří jsou schopni pracovat, odkázána na sociální zabezpečení. Od nástupu do práce odrazuje postižené sám systém invalidních důchodů, protože zavádí mzdový strop, při jehož překročení ztrácí postižený nárok na sociální zabezpečení.

CIA a tajná internační centra

V březnu 2006 vydal generální tajemník Rady Evropy stanovisko k údajným tajným internačním centrům vytvořeným v Polsku jako součást tajného programu USA na ilegální přepravu lidí mimo jakékoli právní řízení. Podle zprávy dočasného výboru Evropského parlamentu přepravovala CIA osoby podezřelé

z terorismu z Afghánistánu do Polska, přičemž letadla nejpravděpodobněji přistávala na malém letišti u obce Szymany. Přínejmenším v jednom tajném vězení v Polsku bylo údajně v letech 2002 – 2005 podrobeno tvrdým výslechům asi 10 významných členů Al-Kaidá, než bylo vězení zrušeno poté, co o jeho existenci informovala média. Polská vláda ovšem odmítla poskytnout dočasnému výboru v této věci informace (European Parliament, 2007).

Ačkoliv Polsko důsledně odmítalo jakýkoliv podíl na jakémkoliv aspektu údajně nezákonné činnosti, jeho spolupráce s delegací dočasného výboru byla bohužel minimální. Delegace výboru se nemohla setkat se žádnými představiteli parlamentu. Polská vláda se zpěchovala poskytnout plnou pomoc vyšetřování a neuvítala delegáty komise na odpovídající úrovni (European Parliament, 2007). Kromě nesouhlasu s touto nedostatečnou spoluprací vyjádřil Evropský parlament politování nad tím, že Polsko neustavilo vlastní zvláštní vyšetřovací komisi a že parlament nevedl nezávislé šetření. Parlamentní shromáždění Rady Evropy konstatovalo, že Polsko přes opakované žádosti nebylo schopno poskytnout informace z národní letové dokumentace, jež by potvrdily lety do Polska související s CIA (Amnesty International, 2007). ■

Odkazy

Abramowicz, M. [ed.] (2007). *Social situation of bisexual and homosexual persons in Poland*, Warsaw.

Amnesty International (2006). *Poland and Latvia. Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Rights in Poland and Latvia*. London: Amnesty International.

Amnesty International (2007). *Europe and Central Asia Summary of Amnesty International's Concerns in the Region, July-December 2006*. London: Amnesty International.

European Parliament (2007). *Working Document No. 9 on certain European countries analyzed during the work of the Temporary Committee*. Brussels: European Parliament.

Gumowski, M. (2008). *Civil Society Index*, Warsaw: Klon-Jawor.

Nowicka, W. and Pocheć, M. (2006). *Shadow Report Republic of Poland 2007. On the implementation of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*. Warsaw: The Federation for Women and Family Planning. Dostupné na: www.federa.org.pl.

Department of health (2007). „Statistical Bulletin – Abortion Statistic, England and Wales, 2007“, London.

„Worldwide Gay Life, Sites and Insights“ (2008). *Gay Poland News & reports 2008* [online]. Laguna Beach, California. Dostupné na: www.globalgayz.com/poland-news08-01.html.

2 Tento oddíl byl připraven v konzultaci s Centrum Pomocy Uchodźcom i Repatriantom Polskiej Akcji Humanitarnej (Centrum pro pomoc uprchlíkům a repatriantům Polské humanitární akce).

3 Tento oddíl byl připraven v konzultaci s Fundacja Na Rzecz Transportowych Usług Specjalistycznych (TUS) (Fond pro specializované dopravní služby).

Lidská práva, korupce a beztrčnost

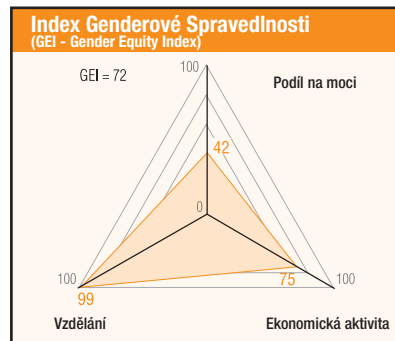
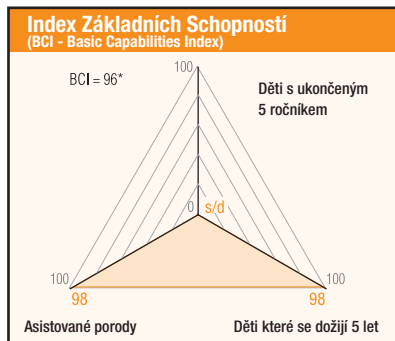
Za komunistické éry byla lidská práva otevřeně přehlížena ve prospěch členů komunistické strany a donašečů tajné policie. Velká většina jich dodnes zůstává na privilegovaných místech. Ti, kdo za autoritativní éry trpěli nejvíc, se dnes potýkají s útrapami ekonomického přechodu. Ačkoliv stát poskytuje lidským právům formální podporu, jejich vynuucování je nedostatečné, protože k tomu chybí politická vůle a stát není schopen dostát svým povinnostem.

Nadace pro rozvoj občanské společnosti
Valentin Burada

Když roku 1989 padl autoritativní režim, byla lidská práva vnímána jako vedlejší produkt demokracie. Hlavní prioritou bylo budování a upevňování demokracie, především prostřednictvím podpory občanských a politických práv, individuální svobody a tržní ekonomiky. Pozitivním právům – sociálním, ekonomickým a kulturním – se dostávalo menší pozornosti, protože se předpokládalo, že se budou v demokratické tržní ekonomice rozvíjet přirozenou cestou. V téže době se státní instituce hroutily pod vahou korupce a krajní politizace, což vedlo k postupnému úpadku kvality a kvantity nejdůležitějších vládních služeb doprovázenému erozí důvěry lidí ve veřejné instituce.

Od oficiálního zahájení přechodu k demokracii počátkem 90. let kladli aktivisté domácí občanské společnosti vždy důraz na občanská práva (svobodu slova, majetku, habeas corpus, svobodu vyznání atd.). Rada nevládních organizací ovšem začala sehrávat aktivní roli v podpoře práv marginalizovaných společenských skupin, jako jsou děti (zejména ty, které žijí v ústavech), lidé se zdravotním postižením, Romové a sexuální menšiny. Nedávno byla importována pod značkou „evropských standardů“ koncepce „balíčku“ lidských práv. Tak se například odkazy na význam harmonizace domácí praxe vůči menšinám s „evropskými standardy“ staly běžnou součástí veřejného diskurzu.

V rumunské společnosti, legislativě a běžné praxi však zatím mezinárodní standardy lidských práv nebyly plně internalizovány. Nadále chybí zejména solidní dlouhodobé politiky a s nimi také administrativní a rozpočtová opatření k jejich realizaci. Vláda jedná pouze tehdy, když se to na ní vyžaduje, obvykle prostřednictvím přímého mezinárodního tlaku. Tak například byla rumunská politika v oblasti lidských práv přísně monitorována za procesu přistoupení k EU, aby se zajistilo, že vyhovuje politickým kritériím stanoveným v Kodani. Někdy je podnětem k reformě veřejný skandál – který obvykle vyplave na povrch v mezinárodním tisku. Dokonce i tehdy, když vláda uzákoní opatření na podporu lidských práv, jejich realizace závisí spíše na vnější pomoci než na mobilizaci vlastních zdrojů vlády.

Práva lidí se zdravotním postižením

Organizace občanské společnosti pravidelně odsuzují vážné porušování lidských práv osob s mentálními postižením. Množství takových případů uvádí zpráva Monitorování práv mentálně postižených dětí a mladých lidí ve veřejných institucích,¹ kterou vydalo Centrum pro právní zdroje (CRJ, rumunská nevládní organizace) a UNICEF v dubnu 2007. Pacienti nemají zajištěny základní potřeby (stravu, vhodné oblečení a obutí, ložní prádlo, polštáře nebo postele, topení v zimě) nebo potřebné služby a životní podmínky, jako jsou aktivity a stimulační, léčiva a lékařské ošetření, školení a motivace. Zneužívají se restriktivní opatření a izolace. Stát nese přímou odpovědnost za řadu těchto zneužití včetně dehumanizujících podmínek v psychiatrických ústavech; násilné jednání personálu je běžné. Děti jsou svévolně umístovány v psychiatrických ústavech bez specifického léčení nebo diagnózy. V některých případech posílaly místní úřady do psychiatrických ústavů dočasně sirotky, když nebyla k dispozici jiná péče.

Nový zákon kodifikující práva lidí se zdravotním postižením a nahrazující předchozí antidiskriminační legislativu byl přijat v prosinci 2006. Jeho potřeba už byla zcela zřejmá. Tak například průzkum provedený veřejnou agenturou pro osoby se zdravotním postižením roku 2006 zjistil, že pouze 25 % navštívených institucí umožňovalo přiměřený přístup. (V odpovědi na to provedly dobrovolné úpravy další veřejné a soukromé instituce.) Ovšem tak jako v mnoha dalších případech vláda zatím nezavedla účinné politiky k realizaci a prosazení potřebné reformy. Univerzální přístup je typickým

příkladem. Organizace reprezentující lidi se zdravotním postižením si stěžují, že ačkoliv má být zajištěn ve všech budovách a veřejné dopravě, v řadě případů sice byla instalována příslušná zařízení, ale ve skutečnosti je nelze používat.

Práva lidí s HIV/AIDS

Rumunsko má největší počet dětí a mladých lidí žijících s HIV v Evropě – přes 7 200. Často se jim říká „záračné rumunské děti“. Jsou to ty, které přežily z původního počtu přes 10 000 dětí infikovaných v letech 1986 až 1991 v nemocnicích a sítěčnicích kontaminovaných jehlami a „mikrotransfuzemi“ neproověřené krve.² Příčinou v pozadí byla nedbalost státu.

Ačkoliv je Rumunsko označováno za první zemi ve východní Evropě zajišťující univerzální přístup k retrovirální terapii, v boji proti stigmatizování a diskriminaci lidí žijících s HIV toho udělalo málo. Těmto lidem se často odmítá přístup ke vzdělání, lékařské péči, veřejným službám a zaměstnání.

Jak konstatovala zpráva, kterou vydala v září 2007 UNOPA, rumunská nevládní federace založená několika organizacemi zastupujícími lidi postižené HIV/AIDS, vláda nezavedla jediný program, který by zajistil, aby tisíce dětí s HIV poté, co se na ně časem přestane vztahovat sociální ochrana v dětství, měly dostatečnou kvalifikaci a podporu nutnou k jejich plnému zařazení do společnosti a uplatnění na trhu práce.³ Tento závěr byl dalším potvrzením zprávy Human Rights Watch Report zveřejněné v srpnu 2006, podle níž méně než 60 %

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemí podobné úrovně.

1 Centre for Legal Resources (CRJ) (2007). *Mechanisms for the Protection of Persons with Mental Disabilities from the Sociomedical Institutions: from Illusions to Reality*, Bucharest, dostupné na www.crj.ro/files/ProtectionMechanismReport.pdf.

2 Human Rights Watch (August 2006). *Life doesn't Wait. Romania's Failure to Protect and Support Children Living with HIV*, Vol. 18, No. 6(D).

3 UNOPA (September 2007). *Drepturile omului in context HIV/ SIDA. Raport de monitorizare, iulie 2006 – martie 2007*, www.unopa.ro/download/Raport_de_monitorizare_UNOPA_iulie_2006-martie_2007.pdf.

rumunských dětí žijících s HIV prochází nějakou formou školní výchovy, a to přes legislativu zaručující bezplatnou a povinnou školní výchovu až do ukončení desáté třídy nebo dosažení věku 18 let.⁴

Přes pokrok v některých oblastech lékaři často kategoricky odmítají ošetřovat děti a mladé lidi žijící s HIV nebo užívají různé triky a výmluvy, aby s nimi nepřišli do styku, jako je opakované přesouvání termínů ošetření, které je má odrazovat od návštěvy kliniky. Jiný typ diskriminačního chování představuje požadavek, aby přišli znovu, až odejdou všichni ostatní pacienti, a jejich označování jako „lidi s AIDS“ před ostatními pacienty.⁵

Úplně uspokojivý není ani systém antiretrovirálního léčení (ARV). Ačkoliv byl v letech 2001 až 2006 poskytován bezplatně, každý rok bylo léčení na několik měsíců přerušeno, když byly vyčerpány finance. Představitelé rumunských nevládních organizací působících v této oblasti kromě toho připomínají, že od roku 2003, kdy byl získán nynější systém ARV, už byly vyvinuty lepší léčebné postupy. Vláda od roku 2005 odkládá vyhlášení nové veřejné soutěže, ačkoliv bylo na tento účel uvolněno 60 milionů USD. Představitelé nevládních organizací mají podezření, že určité zájmové skupiny jsou finančně zainteresovány na zachování dosavadního léčebného postupu.

Práva romské komunity

Přijetím pokrokových zákonů neskončila diskriminace Romů v mnoha oblastech včetně zaměstnání, bydlení, zdravotnictví a školství. Zpráva UNICEF *Breaking the cycle of exclusion: Roma children in South-East Europe* (Prolomování cyklu exkluze: romské děti v jihovýchodní Evropě) vydaná v březnu 2007 konstatuje, že přibližně 70 % romských domácností nemá tekoucí vodu. To je podstatně víc než průměr pro chudé rumunské domácnosti jako celek, který činí 50 %. Hlavní formální překážkou bránící Romům v přístupu ke službám je, že nemají potřebné doklady. Tím se jim například odírá právo na bezplatnou zdravotní péči. Odhaduje se, že pouze třetina Romů má zdravotní pojištění, což je způsobeno jeho poměrně vysokými náklady a nízkou zaměstnaností Romů na formálním pracovním trhu.

Pokud jde o školství, romské děti jsou v něm nadále segregovány častěji než jiné skupiny. Jejich školy mají obvykle horší vybavení a nekvalifikované učitele. Mezi mladými Rumuny bez jakéhokoliv vzdělání tvoří Romové 80 %; 38 % je negramotných. Pouze 64 % je zapsáno do základních škol, přičemž celostátní průměr je 98,9 %.⁶

Lidská práva, korupce a beztestnost

V posledních dvou desetiletích je nejvážnější hrozbou pro lidská práva korupce a beztestnost. Představují přímý útok na jeden ze základních principů lidských práv: stejné zacházení se všemi členy společnosti. Prospěch z toho má jedině menšina s přístupem k mocenským a rozhodovacím postům. Platí to zbytek obyvatelstva. Všechny po sobě následující vlády zanedbávaly chudé, zejména lidi žijící ve venkovských a odprůmýšlených oblastech, které nyní stagnují.

Pro většinu z nich byla jediným východiskem z ekonomického strádání emigrace. I když přistoupení Rumunska k EU povzbudilo ozdravení politického a soudního systému, korupce a beztestnost se zdá být dalekosáhlejší a mocnější než kdykoli předtím.

Jednou z předních rolí a povinností státu je vytvoření příznivého prostředí pro ochranu lidských práv; tolerování korupce se stále více považuje za porušení lidských práv per se.⁷

Sdílíme Pearsonův postřeh, že „diskurz lidských práv nám umožňuje poznat účinky korupce na obyčejného člověka, zejména pokud jde o jeho/její kontakty se státem. Utrpení lidí vyvolané korupčními praktikami je příliš často skrýváno za vágními eufemistickými prohlášeními o rozvoji a úrovni chudoby, jež nedokáží přitáhnout domácí nebo mezinárodní pozornost a stimulovat potřebnou akci.“⁸

Rumunsko je případovou studií toho, jak „ve většině zemí zamořených korupcí je možnost obohacení sebe sama důvodem pro politickou angažovanost, ať už ze sobeckých a osobních důvodů, nebo z protekčních důvodů vyžadujících pevné uchycení u moci.“⁹ V tomto smyslu se zdá, že Rumunsko lze odpovědně nazvat „vícestranickou kleptokracií“. Tuto charakteristiku potvrzuje odpor všech stran vůči současným pokusům o reformu soudního systému.¹⁰

Národní soudní systém je notoricky korupční a politicky závislý od roku 1989. Dokladem je jeho neschopnost přijít s obviněními za zločiny spáchané za komunistického režimu nebo v následujícím revolučním období. Pokud by se tak stalo, ohrozilo by to nový establishment a síť jeho podpůrců – někdejší nomenklaturu (vládní představitelé a úředníci) a důstojníky Securitate (tajné policie), kteří se proměnili v podnikatele. Oni a jejich spojenci překlenují celé národní politické spektrum.

I když byla korupce stále nestoudnější, soudnictví se stalo významnou veřejnou otázkou pouze v závěrečných letech jednání s EU. Tehdy se ukázalo jako nejvážnější překážka členství v EU a boj o celkovou přestavbu systému poněkud pokročil. Stát vytvořil novou instituci, která se má zabývat „korupcí na vysoké úrovni“; když Rumunsko roku 2007 konečně dosáhlo plného členství, EU se odvolala na klauzuli, která jí umožňovala dál monitorovat průběh reformy národního soudnictví.

Ovšem nyní po vstupu země do EU reaguje rumunská politická třída méně ochotně na tlak z Bruselu

požadující pokračování reformem.¹¹ Představitelé ze všech politických stran, znepokojeni vyšetřováním korupce zasahujícím stále další a další vedoucí politiky (nynější i dřívější ministři a poslanci), vytvořili novou „koalici ochotných“ s nevyhlášeným cílem zastavení reformem, jejich zvrácení a obnovení beztestnosti. Po počáteční fázi, kdy byli obviněni první politici na vysoké úrovni a politické vazby soudnictví se odhalily ještě nestoudněji než dosud, systém podle všeho nabral odvalu a začal stíhat korupci mezi dřívějšími ministry a poslanci. Nedávno ovšem přišli protivníci tohoto procesu s obviněními, podle kterých je nově nalezený zápal soudců živěn politickými zájmovými skupinami, které chtějí poškodit konkurenční strany.

V lednu 2008 odvolal Ústavní soud pracovníka Národní rady pro výzkum archivů komunistické tajné služby (CNSAS), jediné instituce usilující o spravedlnost pro ty, kdo trpěli za komunistického režimu, a pozastavil její hlavní akce. Toto rozhodnutí přišlo právě před začátkem volebního roku, kdy se výzkumníci chystali k prozkoumání spisů soudců a členů Ústavního soudu. Než byl CNSAS umlčen, odhalil řadu veřejně známých postav – někdejší ministři, poslanci, novináři, přední kněží – jako informátory Securitate. Mnoho dalších je ovšem chráněno nynější tajnou službou, která zamezuje přístup k některým ze svých nekontroverznějších archivů.

Korupce také prosákla ekonomikou. Majetková práva prosazovaná po roce 1989 jako úhelny kámen nové „liberální demokracie“ jsou flagrantně porušována manipulátory, kteří udělali z privatizačního procesu hazardní hru. Někteří z nich zbohatli díky svým dřívějším vazbám na nomenklaturu nebo Securitate. Jiní tahali za nitky v soudním systému a zmocnili se vydíráním nebo podvodů většiny majetku, který znárodnil právoplatným majitelům komunistický režim.¹² Další pak nadělali bohatství s pomocí soudruhů nyní zastávajících rozhodující veřejné úřady, kteří jim umožnili přednostní přístup ke státnímu majetku podléhajícímu privatizaci nebo k vládním zakázkám.

„Beztestnost mocných a lidí se styky je tím nejdůležitějším faktorem pokračování korupce a samozřejmě také veškerého porušování lidských práv.“¹³ Úděl Rumunska to dokonale ilustruje. ■

11 Viz například „Backsliding on reform is seen in new EU states,“ *International Herald Tribune*, 1. dubna 2008, www.ihf.com/articles/2008/04/01/europe/union.php.

12 Viz například „Vanatorii de terenuri fac afaceri cu functionarii din primarii: retrocedate ca santaj“, *Hotnews*, 9. května 2008, dostupné na www.hotnews.ro/stiri-essential-2539539-vanatorii-terenuri-fac-afaceri-functionarii-din-primarii-retrocedare-santaj.htm.

13 Kiai, *op.cit.*

7 UNDP, Oslo Governance Centre, Democratic Governance Fellowship Programme (September 2004). *The Impact of corruption on the human rights based approach to development*, dostupné na www.undp.org/oslocentre/docs/05/Thusitha_final.pdf.

8 Pearson, Z. (n.d.) „Human Rights and Corruption“. Výzkumná zpráva, kterou vypracovalo Centre for Democratic Institutions, Australian National University 3, dostupné na www.cdi.anu.edu.au/research_publications/research_HumanRightsandCorruption.htm.

9 Kiai, M. (2007). *The Role of National Human Rights Institutions in Combating Corruption*, The International Council on Human Rights Policy, Review Meeting, Corruption and Human Rights, Geneva, 28-29 July, dostupné na www.ichrp.org/files/papers/133/131/_Maina_Kiai_-_2007.pdf.

10 Rumunsko je pouze jedním z mnoha příkladů dokazujících, že korupční nebo politicky závislé soudnictví může napomáhat korupci na vysoké úrovni, znemožňovat reformy a anulovat zákonné normy.

4 Human Rights Watch, *op.cit.*

5 *Ibid.*

6 *Romania edicatiei, Romania cercetarii* (červenec 2007). Dostupné na www.edu.presidency.ro/edu/cv/raport.pdf.

Více rozvojové pomoci, i když diskriminace přetrvává

Slovensko – evropská kulturní společnost (FEMAN)
 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
 Daniel Klímovský

Za poměrně krátké období od roku 1989 dosáhlo Slovensko výrazného pokroku. Některé změny začaly už předtím, když byla země součástí Československa, a žádné nejsou dovršeny. Po svržení komunistického režimu roku 1989 bylo zřejmé, že je nutno upevnit demokracii uskutečňováním lidských práv, horizontální a vertikální dělbu politické moci a dalšími jejími podstatnými prvky. Nové instituce ovšem vznikaly velmi pomalu a často chaotickým způsobem.

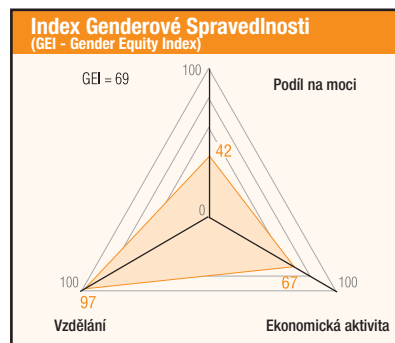
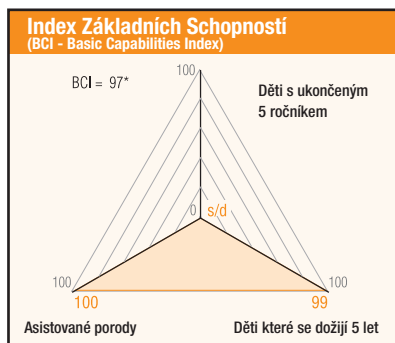
Poté, co se Slovensko stalo roku 1992 nezávislým státem, neexistence politického konsensu vedla ke stále se zostřujícímu konfliktu, který v letech 1995 – 1997 poklesl na úroveň „boje o pravidla hry“, při němž členové vlády často jednali protizákonně. V této situaci byla upevněná demokracie považována za vysoce nestabilní (Szomolányi 2004: 9). Paradoxně však tato politická situace aktivizovala občanskou společnost a některé nevládní organizace sehrály významnou úlohu při vývoji nového procesu tvorby politiky (Klímovský 2005).

První část této zprávy se soustřeďuje na domácí problematiku lidských práv (zejména na takzvaný romský problém), druhá na vztahy vlády k jiným zemím a vybraným mezinárodním organizacím.

„Tyranie většiny“

V roce 1998 vytvořila vládu koalice složená ze dvou pravicových stran, Demokratické strany a Slovenské demokratické koalice, a dvou levicových, Strany demokratické levice a Strany občanského porozumění. Roku 2004 země vstoupila do Evropské unie a od té doby podle vnějších pozorovatelů respektuje lidská práva uspokojivým způsobem.¹ Skutečnost je ovšem složitější. V současné vládní koalici vytvořené v červenci 2006 se spojily sociálně demokratická strana (Smer), křesťansko-nacionalistická strana (SNS) a centristická lidová strana (LS-HZDS)² a vytvořily

Na Slovensku se roku 2007 vyostřilo napětí mezi vládnoucí koalicí a opozicí. I když je země nepochybně demokratická, diskriminace a porušování základních práv (zejména romské menšiny) zůstává vážnou otázkou. Pozitivní změnou bylo zvětšení rozvojové pomoci jako důsledek silného hospodářského růstu a úspěšné mezinárodní integrace.

„tyranii většiny“ (Mesežnikov 2008), která se snaží zničit opozici a ovládnout politický život. Předseda vlády opakovaně napadl jednotlivá média a prohlášení vydaná řadou veřejných zájmových skupin, vláda začala používat nacionalistickou rétoriku ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám (Šaposová a Šutaj 2008). Téhož roku vládnoucí koalice ohrozila základní principy právního státu – na což upozornila řada kritiků vyjadřujících obavy z útoků koalice (i když převážně symbolických) na roli opozice v parlamentu a z jejího odmítání zabývat se jakýmkoli návrhy zákonů, které předkládali opoziční poslanci. (Bárány, Hrabko and Pilát 2008).

Hrozby lidským a politickým právům

„Zpráva o dodržování lidských práv na Slovensku za rok 2006“ vydaná Národním centrem pro lidská práva došla k závěru, že vedle diskriminace romské komunity spočívalo porušování lidských práv na Slovensku ve zdlouhavém právním řízení, domácím a rasově motivovaném násilí. Zpráva se ovšem soustředila na několik vybraných práv a ignorovala řadu dalších, která zaručuje Ústava Slovenské republiky (Fialová 2008).

Jedním z hlavních problémů souvisejících s etnicko nebo rasově motivovaným násilím je chybný postup policie, jehož význam úřady často zlehčují. Jako příklad lze uvést „případ Hedvivy Malinové“³ z roku 2007, který vyvolal tak velké pobouření, že poškodil vztahy mezi Slovenskem a Maďarskem. Zatímco se vládní představitelé snažili význam tohoto incidentu minimalizovat, policejní prezident

a generální prokurátor v červenci oznámili, že policie nepostupovala správně a doporučili vytvoření pětičlenné vyšetřovací skupiny, která by tento případ znovu posoudila.

Jiní kritici odsoudili sociální politiku vlády jako propagandistickou a neefektivní. Poukázali na to, že bylo přijato několik opatření s vysokou publicitou, přičemž byly opomenuty nejvážnější problémy, jako je situace Romů (Đurana, Karpiš and Reptová 2008). Zlepšování situace Romů může být obtížným úkolem, nutnost jednat je ale zcela zřejmá. Komisař Rady Evropy pro lidská práva prohlásil roku 2006, že „přes zlepšení ve všech oblastech a početné programy a politiky je pokrok nadále pomalý a nutně nemůže dosáhnout stejné do všech romských komunit. Navíc svízelná sociální a ekonomická situace romské populace je základní překážkou homogenního a spravedlivého rozvoje obyvatelstva země jako celku.“ (Follow-up Report... 2006). K projevům diskriminace Romů patří špatný zdravotní stav, omezený nebo vůbec žádný přístup ke vzdělání a dalším základním službám, nerovné podmínky na trhu práce, nevhodné bydlení, sociální předsudky a vyloučení.

Životní podmínky Romů zůstávají hluboko pod evropským průměrem.⁴ Výbor OSN pro odstranění rasové diskriminace vydal roku 2005 nález, podle něhož zrušení vládního plánu na výstavbu sociálních bytů pro Romy v odpovědi na otevřené protiromské tlaky bylo činem rasové diskriminace.⁵ Vláda v této věci

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemí podobné úrovně.

1 Freedom House charakterizoval roku 2007 Slovensko jako svobodnou zemi s výborným hodnocením v oblastech politických práv a občanských svobod.
 2 Hnutí za demokratické Slovensko (LS-HZDS) a Slovenská národná strana (SNS) byly nejsilnějšími členy vládní koalice v období, kdy mnozí považovali Slovensko za nestabilní režim (1994-1998).

3 Hedviga Malinová vypověděla, že byla 25. srpna 2006 napadena dvěma muži, protože mluvila maďarsky. Předseda vlády a ministr vnitra to označili za výmysl, který má poškodit pověst vlády. Policie zastavila vyšetřování a začala stíhat Malinovou za křivé svědectví.

4 Napětí mezi místopředsedou vlády odpovídajícím za problematiku znalostní společnosti, evropské záležitosti, lidská práva a menšiny a zmocněncem romských komunit skončilo v červnu 2007 tím, že vláda propustila zmocněnce a jmenovala nového (Hojšik – Lajčáková 2008: 195).
 5 „Human Rights Organizations Welcome Call on Governments to End Housing Crisis of Roma in Europe“, dokument vydaný skupinou evropských nevládních organizací, říjen 2007.

zatím nic neudělala. Zpráva Amnesty International (2007) došla ke zjištění, že se dětem slovenských Romů upírá právo na řádné vzdělání⁶ působením systému, který je rutinně diskriminuje. Podle zprávy je spousta dětí segregována ve školách pouze pro Romy, jiné jsou umístovány ve „zvláštních“ školách i když nejsou nijak mentálně postiženy ani nemají sníženou schopnost učení se.⁷

Za zmínku stojí jeden pozitivní trend týkající se Romů – posílení jejich politické reprezentace. Ve volbách do obecních rad v roce 2006 bylo zvoleno přes 200 romských kandidátů, což je skoro o 40 % víc než v předchozích volbách. Počet romských starostů stoupl o více než 70 %.⁸

Rozvojová pomoc

Ministerstvo zahraničních věcí založilo 1. ledna 2007 Slovenskou agenturu pro mezinárodní rozvojovou spolupráci – Slovak Aid. Koncem roku přijal parlament zákon o oficiální rozvojové pomoci, který stanovil její principy, cíle a formy. Protože tento zákon vstoupil v platnost teprve roku 2008, tato zpráva se nezabývá jeho realizací a dopady.

Dokument „Střednědobá strategie oficiální rozvojové pomoci: 2003 – 2008“ stanovil jako hlavní prioritu rozvojovou pomoc Srbsku a Černé Hoře; tato politika se realizuje. V prosinci 2006 parlament schválil částku 250 000 EUR (375 000 USD) jako příspěvek do fondu pro balkánské země spravovaného Evropskou bankou pro obnovu a rozvoj a do „Multilaterální iniciativy pro dluhovou úlevu“ pro těžce zadlužené země.

V dubnu 2007 byl schválen „Národní program oficiální rozvojové pomoci“. Agentura SlovakAid byla zaplavena žádostmi, které nemohly být všechny přijaty. K zemím, které dostaly nejvíce prostředků, patřily Afghánistán, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Kazachstán, Keňa, Srbsko a Ukrajina. Z rozpočtu na rozvojovou pomoc byly přiděleny také jednorázové částky na projekty v Albánii, Kyrgyzstánu, Makedonii, Mongolsku, Mozambiku, Súdánu, Tádžikistánu a Uzbekistánu.

„Člověk v ohrožení“ se 10. prosince 2007 stal první slovenskou nevládní organizací, která uzavřela „Rámcovou dohodu o partnerství“ s Úřadem Evropské komise pro humanitární pomoc a tím také oficiálním partnerem této instituce. To mu dává právo žádat úřad o finanční podporu. ■

6 Ačkoliv byli Romové roku 1991 v Československu uznáni za národnostní menšinu, jejich jazyk nebyl zařazen mezi vyučovací jazyky na školách 1. stupně.

7 V těchto segregovaných třídách dostávají romské děti bez ohledu na své individuální schopnosti jen podřadné vzdělání, které ohrožuje jejich vyhlídky v budoucím zaměstnání a posiluje cyklus romské marginalizace a chudoby (Slovakia. Summary: Still separate... 2007:1).

8 Ovšem z přibližně 2 900 slovenských obcí jich má romské starosty pouze 19.

TABULKA 1. Oficiální bilaterální rozvojová pomoc Slovenska v roce 2007

Projekty / Programy	Celkem (v tisících EUR)
Projekty v „programových zemích“ (Černá Hora a Srbsko)	2,215
Projekty v „projektových zemích“ (Afghánistán, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Kazachstán, Keňa a Ukrajina)	1,415
Projekty v „jiných zemích“	769
Vytváření kapacit a projektů týkajících se rozvojové výchovy, veřejné informovanosti a monitorování projektů	331
Podíl na financování projektů schválených Evropskou komisí	154
Podprogram mezinárodní humanitární pomoci	308
Celkem	5,192

Zdroj: Národní program oficiální..., 2007.

Odkazy

BĀRĀNY, E. – HRABKO, J. – PILÁT, J. (2008): Právní stát, tvorba a aplikácia práva. In: Bútor, M. – Kollár, M. – Mesežnikov, G. (eds.): Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 119-141.

ĎURANA, R. – KARPIŠ, J. – REPTOVÁ, O. (2008): Sociálna politika. In: Bútor, M. – Kollár, M. – Mesežnikov, G. (eds.): Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 483-511.

FIALOVÁ, Z. (2008): Ludské práva. In: Bútor, M. – Kollár, M. – Mesežnikov, G. (eds.): Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 143-161.

Follow-up Report on the Slovak Republic (2001 – 2005). Assessment of the progress made in implementing the recommendations of the Council of Europe Commissioner for Human Rights. (2006) Online na: http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=983969&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679#P224_29626 (29. března 2006).

Human Rights Organizations Welcome Call on Governments to End Housing Crisis of Roma in Europe (2007). Online na: <http://www.cohre.org/store/attachments/COHRE%20comment%20on%20CoE-UN%20Statement-Oct2007.pdf> (29. října 2007).

KLIMOVSKÝ, D. (2005): Úloha tretieho sektora v demokratickej konsolidácii Slovenska. In: Bolfiková (ed.): Medzi občanom a štátom: kontexty slobody, demokracie a spravodlivosti. Košice: Univerzita P. J. Šafárika, pp. 263-290.

KLIMOVSKÝ, D. (2008): Reform of the Public Administration System at the Local and Regional Levels in the Slovak Republic. In: Institute for Small State Studies: Working Papers, No. 1/2008.

Medium-Term Strategy for Official Development Assistance: 2003 – 2008. (2003) Bratislava: Ministry of Foreign Affairs. Online na: <http://www.slovakaid.mfa.sk/en/index.php/article/articleview/30/1/2/> (8. února 2008).

MESEŽNIKOV, G. (2008): Vnútropolitický vývoj a systém politických strán. In: Bútor, M. – Kollár, M. – Mesežnikov, G. (eds.): Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 17-118.

Národní program oficiální rozvojové pomoci na rok 2007. (2007) Online na: <http://www.slovakaid.sk/index.php/article/articleview/250/1/2/> (10. prosince 2007).

SÁPOSOVÁ, Z. – ŠUTAJ, Š. (2008): Národnostné menšiny. In: Bútor, M. – Kollár, M. – Mesežnikov, G. (eds.): Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 163-192.

Slovak education system fails Romani children. (2007) Online na: <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/report/slovak-education-system-fails-romani-children-20071114> (14. listopadu 2007).

Slovakia. Summary: Still separate, still unequal. Violations of the right to education of Romani children in Slovakia. Amnesty International. Online na: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR72/002/2007/en/f82c2e1a-a2fe-11dc-8d74-6f45f39984e5/eur720022007en.pdf>. (15. listopadu 2007).

Slovak Republic. Taken from the Amnesty International Report 2007. (2007) Online na: <http://www.amnesty.org/en/region/europe-and-central-asia/eastern-europe/slovak-republic> (10. února 2008).

SZOMOLÁNYI, S. (2004): The Slovak Path to Democracy: From a Deviant Case to a Standard New Democracy. In: Gyárfášová, O. – Mesežnikov, G. (eds.): Slovakia: Ten Years of Independence and a Year of Reforms. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 9-26.

„Na vymazané straně Alp“

Ačkoliv politická práva se většinou respektují, jiná základní práva jsou soustavně porušována. Příjmová nerovnost narůstá souběžně s tím, jak se šíří chudoba v nejzranitelnějších demografických skupinách – mezi starými lidmi, mládeží a zejména dětmi. Diskriminace romské komunity v zaměstnání je nadále běžná. Statistické údaje a další důkazy, které by doložily tyto problémy, jsou předmětem manipulace nebo jsou potlačovány. I když Ústava zakazuje podněcování k etnickému násilí, v médiích a blížích se objevují nenávislné projevy a nejsou přijímána žádná opatření k jejich potlačení.

HUMANITAS Društvo za člověkově pravice in člověku
prijazne dejavnosti – Společnost pro lidská práva
a podpůrné akce
Manca Poglajen
Rene Suša

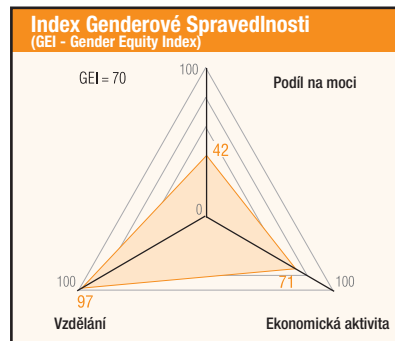
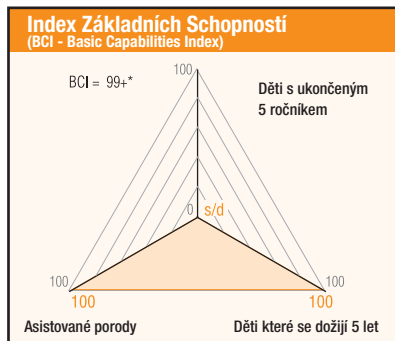
Vládní Statistický úřad¹ vypočítal, že v roce 2004 přibližně 12 % obyvatelstva jakž takž vycházelo s příjmem pod hranici relativní chudoby stanovené na 5 278 EUR ročně (bez sociálních transferů a rodinných dávek by míra chudoby vyskočila na 25 %). Údaje také odhalily propastné demografické nesrovnalosti: míra chudoby byla nejhorší mezi nezaměstnanými (25 %), ženami v důchodu (21 %) a jinými ekonomicky neaktivními osobami; překvapivě vysokou míru (13 %) měly dokonce i samostatně výdělečně činné osoby. O pouhý rok později byla čísla podstatně vyšší – 33 % u nezaměstnaných, 25 % u žen v důchodu a 18 % u samostatně výdělečně činných. Novější data vláda od té doby nezveřejnila.

Údaje z roku 2005 ukázaly, že chudoba mezi starými lidmi a dětmi narůstala po celou předchozí dekádu. U rodin s dětmi, v nichž byli oba rodiče nezaměstnaní, stoupla její míra do roku 2004 na 54 % a v roce 2005 na 59 %, dokonce i u nezaměstnaných dvojic bez dětí činila 31 %.

Nevládní organizace pracující s marginalizovanými skupinami a ombudsman pro lidská práva odsuzují sociální diskriminaci, která vede k vysoké úrovni chudoby a bezdomovectví mezi starými a nemocnými lidmi, Romy, matkami s malými dětmi a v dalších skupinách s minimálními prostředky.

Daňová reforma a inflace

V letech 2005 a 2006 vláda zavedla řadu reform ke zjednodušení daňového systému a podpoře hospodářského růstu. Po obsáhlých jednáních a veřejné diskusi snížila počet pásem u daně z příjmu jednotlivců z pěti s rozpětím od 16 % do 50 % na tři s rozpětím od 16 % do 41 %. Někteří přední slovinští ekonomové varovali, že reforma je příliš úzká a může zrychlit inflaci. Měli pravdu. Od února 2007 do února 2008 vzrostly ceny o 6,4 %, zatímco za předchozích 12 měsíců vzrostly o 2,4 %. Ceny energií a základních potravin (mlékařských výrobků, mouky, oleje

a čerstvého ovoce a zeleniny) stouply o 25 – 30 %. I když viníkem nebyla pouze daňová reforma, celkový nárůst byl prudší než v jakémkoli jiném období od okamžiku, kdy Slovinsko začalo plnit maastrichtská kritéria. Závratný růst cen základních potřeb podryl základní právo ekonomicky zranitelných lidí na přístup ke zdravým a výživným potravinám.

Nezaměstnanost a práva zaměstnanců

Ačkoli vláda poskytuje zaměstnavatelům dotace, aby dávali práci dlouhodobě nezaměstnaným (pro období 2007-2008 bylo k dispozici celkem 290 grantů s celkovým objemem 1,6 milionu EUR²), tyto pobídky jsou zřejmě nedostatečné a nejdou až ke kořenům dlouhodobě nezaměstnanosti. Vláda už zvýšila věk odchodu do důchodu na 62 let u žen a 65 let u mužů a pravděpodobně v tom bude dál pokračovat, ale to nevyřeší základní problém stárnutí obyvatelstva a nezaměstnanosti mladých lidí. Rozzlobení jsou i mnozí, kdo mají práci. V posledních dvou letech se množí konflikty se soukromými zaměstnavateli a vládou, jež zatím vypustily v masivních dělnických demonstracích v listopadu 2005 a 2007. V roce 2008 jsou plánovány další stávky.

Zkreslování statistik nezaměstnanosti

V letech 2006 – 2007 vykázaly statistiky prudký pokles nezaměstnanosti z 91 889 osob (10,2 % ekonomicky činných) roku 2005 na 85 836 (8,6 %) a pouhých 72 573 (7,7 %) v květnu 2007.³ Jak ale uká-

zala Urša Marn⁴, tento statistický pokles byl způsoben pouze vyřazením většího počtu osob z evidence nezaměstnaných. V roce 2005 bylo vyřazeno celkem 22 617 osob, roku 2006 jich bylo 29 717, což znamená nárůst o skoro 30 % za jediný rok. Za uvedené dva roky bylo vyřazeno celkem 33 849 osob pro porušení povinností (jen v roce 2006 jich bylo 18 811), 73 % z nich pro nesplnění ohlašovací povinnosti a 11 % pro odmítnutí práce – obvykle proto, že byla pod úrovní jejich kvalifikace.

Vyřazení desetitisíců lidí z evidence nezaměstnaných prohlubuje chudobu a s ní související problémy. Mnoho těchto pracovníků a jejich rodin záviselo silně na dávkách v nezaměstnanosti.

Imigranti

Když se lidem, kteří nemají občanství, hrozí zrušením povolení k pobytu, pokud odmítnou práci daleko pod úrovní jejich kvalifikace, představuje to delikt proti důstojnosti jednotlivce. Nevyřešený status lidí bez občanství vyřazených před 16 lety z evidence osob s právem trvalého pobytu (takzvaní „vygumováni“) je nadále hrubým porušením lidských práv. V únoru 1992 přišlo o právo trvalého pobytu minimálně 18 305 obyvatel; přibližně 1 000 jich dodnes zůstává v nejisté situaci bez jakéhokoli oficiálního statusu. Ostatní buď dostali občanství nebo dokázali získat nějaký jiný status, obvykle povolení k pobytu.

„Vygumováni“ byli především lidé z jiných republik někdejší Jugoslávie (většinou neslovinského nebo smíšeného etnického původu, včetně mnoha členů romských komunit), kteří žili ve Slovinsku a po vyhlášení nezávislosti země buď nepožádali o slovin- ské občanství nebo jim bylo občanství odmítnuto.

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemí podobné úrovně.

1 Employment Service of Slovenia: Labour Force Data. February 2008.

2 Employment Service of Slovenia: Javno povabilo delodajalcem za izvedbo projektov Usposabljanja na delovnem mestu za leto 2007/2008. December 2008.

3 Employment Service of Slovenia: Labour Force Data. February 2008.

4 Urša Marn: Krivičen izbris. Kako je Janševa vlada umetno zmanjšala brezposelnost. Mladina, June 2007.

V důsledku toho se z nich stali de facto cizinci nebo lidé bez státní příslušnosti ilegálně pobývajících ve Slovinsku, přičemž také přišli o práci, bydlení, sociální zabezpečení atd. V některých případech následovalo za „vygumování“ fyzické zničení dokladů totožnosti a dalších dokladů vlastněných příslušnými jednotlivci.⁵ Výbor OSN pro lidská práva v závěrečných poznámkách své zprávy z července 2005 sice uznal úsilí, které vyvíjí Slovinsko v této záležitosti, ale vyslovil své znepokojení nad situací.

Slovinský Ústavní soud vydal roku 1999 nález, podle něhož „vygumování“, důsledek neschopnosti legislativy upravit přechodné právní postavení občanů jiných republik někdejší Jugoslávie s trvalým pobytem ve Slovinsku, porušilo princip rovnosti. Právní postavení občanů z jiných republik dřívější Jugoslávie je méně výhodné než postavení osob, které byly před rokem 1991 cizinci a kterým bylo automaticky přiznáno právo trvalého pobytu ve Slovinsku. Od zmíněného nálezu nebyl přijat žádný zákon, který by ukončil tuto situaci. Lidem postiženým „vygumování“ jsou nadále odírány jiné formy nápravy včetně odškodnění. Slovinský ombudsman pro lidská práva ve své poslední zprávě⁶ zdůraznil, že je třeba respektovat rozhodnutí Ústavního soudu a že uvedený status už měl být vyřešen. Pokračující neschopnost vlády učinit nápravu představuje vážné porušení povinnosti dodržovat práva zakotvená v Mezinárodní úmluvě o ekonomických, sociálních a kulturních právech (ICESCR), zejména právo na práci, sociální zabezpečení, zdravotní péči a vzdělání.

Romové

Romové jsou jednou ze tří etnických skupin konkrétně zmiňovaných ve slovinské Ústavě, která předpokládá přijetí zvláštního zákona upravujícího specifická práva této menšiny. Takový zákon zatím nebyl přijat a specifické problémy (např. ve vzdělávání) jsou řešeny místními předpisy. Příkladem diskriminace Romů a netolerance vůči nim jsou dva případy, k nimž došlo v jihovýchodním Slovinsku (Dolenjska). Ve školním roce 2004-2005 byla v jedné základní škole v Dolenjské vytvořena zvláštní třída pro romské děti jako odpověď na protesty neromských rodičů, že romských dětí je ve škole „příliš mnoho“. Druhým je případ rodiny Strojjanových, kteří museli opustit svůj domov ve vesnici Ambrus poté, co je k tomu donutil dav místních obyvatel po údajné porušování zákona. Aby byly chráněny jejich životy a zabráněno násilí, byli Strojjanovi vystěhováni z rodinného majetku do několika různých míst. Nakonec dostali výměnou za svou nemovitost v Ambrusu trvalé ubytování na předměstí Ljubljany.

5 Neža Kogovšek, Roberto Pignoni: Erased people of Slovenia: Peace Institute Report on Discriminatory Practices in Slovenia concerning Legal Status of Citizens of Other Republics of Yugoslavia, June 2007.

6 Slovene Ombudsman of Human Rights: 2006 Report, July 2007.

Nenávistné slovní projevy

Nevládni organizace poukázaly při svém setkání s vysokou komisařkou OSN pro lidská práva Louisou Arbor, k němuž došlo v Lublani v lednu 2008, na nenávistné slovní projevy, které se začaly objevovat ve slovinských médiích (např. právě v případě rodiny Strojjanových, kde média vycházela z pověsti a domněnek bez potřebného kritického přístupu) a na internetu (na e-fórech a chatech). Nenávistné projevy jsou zaměřeny proti zranitelným skupinám, jako jsou homosexuálové, Romové, neslovinské etnické skupiny (zejména lidé s předky v jiných republikách dřívější Jugoslávie), cizinci a řada dalších. Ačkoliv Ústava ve svém článku 63 zakazuje jakékoliv podněcování k netoleranci a diskriminaci, právní kroky proti němu jsou zřídka.⁷

Žadatelé o azyl

Většina z 18 251 cizinců, kteří roku 2006 imigrovali do Slovinska, přišla z Bosny a Hercegoviny, Srbska a Černé Hory. Jestliže Slovinsko patří v Evropě k zemím s nejnižším podílem přijímání uprchlíků (v roce 2006 byl přiznán statut uprchlíka pouze jedinému žadateli o azyl, v roce 2007 dvěma), vážným důvodem ke znepokojení z hlediska lidských práv se stal Zákon o mezinárodní ochraně (International Protection Act) schválený v lednu 2008. I když slovinské azylové zákonodárství sleduje společnou azylovou politiku EU, tento zákon znamená posun všech direktiv EU zejména v tom, že omezuje přístup k udělování azylu tím, že toto řízení urychluje a umožňuje jeho provedení bez rozhovoru s uchazečem. Co víc, v sázce jsou také základní lidská práva migrantů, protože se rozšiřují možnosti jejich zadržování a není k dispozici bezplatná právní pomoc v počátečních instancích řízení. V některých fázích nového procesu nemají odvolání odkladný účinek, což znamená, že uchazeči mohou být ještě před posouzením svého případu vráceni do jiné země, v níž může být ohrožen jejich život a svoboda. Zákon dále předpokládá široké využívání zadržování žadatelů o azyl bez možnosti výjimek pro osoby se zvláštními potřebami, jako jsou rodiny s dětmi.⁸

Legislativa v oblasti péče o duševní zdraví

Na setkání s paní Arbor nevládní organizace zdůraznily potřebu zdokonalit legislativu v oblasti péče o duševní zdraví (léčba v psychiatrických ústavech, potřeba „mobilní“ psychiatrické služby, potřeba přesunout zaměření z duševních „nemocí“ na duševní „zdraví“). Totéž zdůraznila zpráva ombudsmana z února 2008. Duševní nemoci nebo poruchy na sobě pořád nesou stigma a nepřístupuje se k nim

7 Setkání s vysokou komisařkou OSN pro lidská práva Louisou Arbor, leden 2008, soukromý záznam organizace Humanitas.

8 Peace Institute: Human rights resource point. An information source on human rights in Slovenia during Slovenian EU Presidency 2008. February 2008.

správně, jak z hlediska financování lékařské pomoci, tak z hlediska zajišťování léčiv. Nejvíce na to doplácí opět chudší vrstvy.

Oficiální rozvojová pomoc

Podle oficiálních statistik měla oficiální rozvojová pomoc celkový objem 35 milionů EUR, tj. 0,12 % HDP. Šedesát procent neboli 21 milionů EUR bylo poskytnuto v rámci multilaterální pomoci; z toho 14,8 milionu EUR představoval příspěvek do rozpočtu EU. Přibližně 11 milionů EUR bylo poskytnuto formou dvoustranné pomoci, z toho 83 % bývalým jugoslávským republikám a dalším východoevropským zemím, kde největším příjemcem bylo Srbsko. Podle experta Robina Dewy přinejmenším 20 % oficiální rozvojové pomoci nelze považovat za kvalitní pomoc, protože do ní spadají také náklady na administrativu, stipendia cizincům studujícím ve Slovinsku, zajištění žadatelů o azyl a migrantů. Ještě spornější je zařazení nákladů na výcvik vojáků v Iráku a členských poplatků v organizacích, jako je OECD. Skutečný objem oficiální rozvojové pomoci Slovinska je mnohem nižší než oficiálně deklarovaný.⁹

Odkazy

Bogomir Kovač: Kukavičije jajce. Bolje manj sprememba kot slabo reformiranje davčnega sistema. Mladina, September 2006.

Employment Service of Slovenia: Labour Force Data. February 2008.

Employment Service of Slovenia: Javno povabilo delodajalcem za izvedbo projektov Usposabljanja na delovnem mestu za leto 2007/2008. December 2007.

European Commission against Racism and Intolerance: Third report on Slovenia, June 2006 (available from February 2007 on).

Meeting with UN High Commissioner for Human Rights Louise Arbour, January 2008, private Humanitas minutes.

Ministry of Foreign Affairs: Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination: Slovenia's 6th and 7th periodic report – Draft, January 2008.

Neža Kogovšek, Roberto Pignoni: Erased people of Slovenia: Peace Institute Report on Discriminatory Practices in Slovenia concerning Legal Status of Citizens of Other Republics of Yugoslavia, June 2007.

Peace Institute: Human rights resource point. An information source on human rights in Slovenia during Slovenian EU Presidency 2008. February 2008.

Robin Dewa: Preliminary data from Slovene ODA analysis. March 2008, personal communication.

Slovene Ombudsman of Human Rights: 2006 Report, July 2007.

Statistical Office of the Republic of Slovenia: Labour Force Survey results. February 2008.

Statistical Office of the Republic of Slovenia: Statistični letopis 2005.

Urša Marn: Krivičen izbris. Kako je Janševa vlada umetno zmanjšala brezposelnost. Mladina, June 2007.

9 Robin Dewa: Předběžné údaje z analýzy oficiální rozvojové pomoci Slovinska. Březen 2008, osobní sdělení.

■ SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ

Šedesát let a pořád se čeká

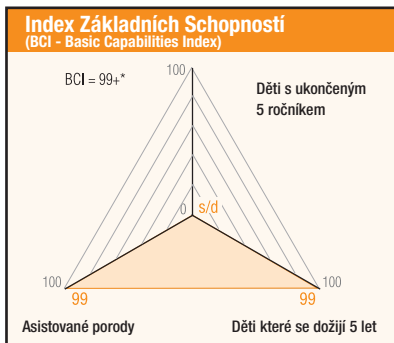
V roce 2008, kdy si připomínáme 60. výročí přijetí Všeobecné deklarace lidských práv Organizací spojených národů, nabízejí prezidentské volby v USA příležitost k tomu, aby se Spojené státy opět začaly angažovat v otázkách lidských práv a hledaly společné dohody v domácím i globálním měřítku. Různé komunity USA přicházejí s inovativními přístupy k podpoře lidských práv, které je třeba šířit a posilovat tak, aby mohly ovlivnit celonárodní diskusi.

Institute for Agriculture and Trade Policy
 Alexandra Spielhoch
 Hunger Notes
 Lane Vanderslice
 Center of Concern
 Aldo Caliari
 Action Aid USA
 Karen Hansen Kuhn
 Global-Local Links Project
 Tanya Dawkins

V roce 1948 byly USA uznávaným vůdcem úsilí o vytvoření Organizace spojených národů a Eleanor Rooseveltová pracovala s ostatními členskými zeměmi na přijetí Všeobecné deklarace lidských práv. Země se také ujala vedení při vytváření brettonwoodských institucí, jako je Světová banka a Mezinárodní měnový fond, a také toho, z čeho měla vzniknout Mezinárodní obchodní organizace (International Trade Organization). Z tohoto zárodku se stala skutečností pouze jedna z částí, Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT), která se později proměnila ve Světovou obchodní organizaci (WTO). O šedesát let později si Spojené státy udržují odstup od systému OSN, který pomohly vytvořit – což je trend podkopávající potenciál pro kolektivní řešení rozhodujících problémů, před nimiž dnes stojíme, jako je změna klimatu, zostřující se potravinová krize, chudoba a válka. Od druhé světové války prosazovala vláda USA deregulované trhy jako prostředek k omezení konfliktů a podpoře cílů svých politik jak uvnitř svých hranic, tak mimo ně. Součástí tohoto postupu byla privatizace poskytování veřejných služeb a zmiřování předpisů v pracovní a ekologické oblasti, v zájmu podpory investování a rozvoje obchodu.

Rigidní oddanost vlády ideologii svobodného trhu jako konečného arbitra celonárodních priorit zablokovala rozvoj politiky a investiční struktury, jež by v zemi podporovala sociální a ekonomický rozvoj založený na právu. Existuje dlouhá a veřejností široce podporovaná tradice „negativních“ povinností - toho, co vláda nemůže dělat, jako je omezení svobody projevu nebo podrobování občanů nepřiměřeným prohlídkám a zatýkání. Tyto povinnosti spadají do kategorie občanských a politických práv. Je ale mnohem menší shoda nebo dokonce i diskuse o koncepci „pozitivních“ povinností, což se týká povinností vlády v oblasti sociálních a ekonomických práv. To je zčásti způsobeno faktem, že občanská a politická práva jsou zakotvena v Ústavě USA, zatímco ekonomická, sociální a kulturní práva (ESCR, economic, social, and cultural rights) nikoli. Někteří lidé trvají na tom, aby ESCR zůstala mimo Ústavu a odmítají právní závazky, které by vyplývaly z jejich ratifikace, zejména v souvislosti s celkovým poklesem objemu prostředků věnovaných na veřejné služby.

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemí podobné úrovně.

Pokud jde o mezinárodní právo, Spojené státy neratifikovaly Mezinárodní úmluvu o ekonomických, sociálních a kulturních právech (ICESCR, International Covenant on ESCR), Konvenci o právech dítěte, Konvenci o odstranění všech forem diskriminace žen a Kjótský protokol o klimatických změnách, a neuznávají ustanovení obsažená v těchto dohodách jako práva. To velmi ztěžuje vytváření komplexní celostátní politiky sociálních a ekonomických práv.

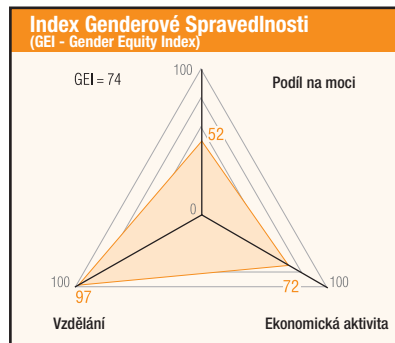
Prezidentské volby v USA roku 2008 nabízejí příležitost k tomu, aby se veřejnost znovu angažovala v problematice lidských práv a nalézání společných řešení domácích a globálních problémů. Tento článek se zabývá třemi složkami IESCR: právem na práci, právem na potravu a právem na zdraví, jako příklady výzev, které přináší debata o lidských právech v USA, a také jako příklady, jak jsou tato práva podkopávána nebo špatně chápána.

Právo na práci

Ačkoliv USA (možná víc než kdokoli jiný na světě) kladou velký důraz na produktivitu, efektivitu a měřitelné výsledky práce, étos „práva na práci“ se v USA chápe jinak než v ostatních zemích. Všeobecná deklarace lidských práv říká: „Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti.“ Dodává, že každý má právo na stejný plat za stejnou práci, právo na spravedlivou a uspokojivou odměnu, která by zajišťovala lidskou důstojnost a sociální ochranu a že každý má právo zakládat odborové organizace a přistupovat k nim.

Ve Spojených státech naopak právo na práci získalo význam schopnosti pracovat bez ohledu na to, zda existují programy a ochrany, jako je zdravotní péče, důchody a podpora v nezaměstnanosti. Protože odborová organizovanost je dnes na úrovni 12 %, což je nejnižší hodnota od začátku 30. let,¹

1 Union Members Summary. US Bureau of Labor Statistics, www.bls.gov/news.release/union2nr0.htm. 25. ledna 2008.

je pro pracující obtížné dosáhnout ochrany práce, kterou za dlouhá léta vybojovaly odbory.

Pojem uspokojivé odměny nebo existenční mzdy je sice přijímán širokými skupinami obyvatelstva, naráží však na odpor mnoha předních podnikatelů a politiků. Tak například trvalo skoro deset let, než Kongres USA dal souhlas k postupnému zvyšování minimální mzdy z 5,15 USD za hodinu v roce 2007 na 7,25 USD za hodinu, čehož má být dosaženo roku 2009.² Ani tato vyšší sazba neumožní rodinám, aby unikly chudobě, protože výsledný příjem 15 080 USD za 52 odpracovaných týdnů o délce 40 hodin je pořád pod hranici chudoby, která byla roku 2007 pro tříčlennou rodinu 17 170 USD.³ I tato hodnota je minimální, jelikož i dvojnásobek příjmu na úrovni chudoby je pořád považován za nízký příjem. Většina pracujících v nejnižších platových kategoriích nedostává podporu, jako jsou dávky v pracovní neschopnosti, placená dovolená, zdravotní pojištění nebo příspěvky zaměstnavatelů do soukromého penzijního fondu (tj. cokoliv mimo podporu v rámci „Social Security“).

Podporu v nezaměstnanosti dostávají pouze ti, kdo byli propuštěni, nikoli ti, kdo opustili zaměstnání, ať k tomu měly jakkoli oprávněné důvody. Přitom se podpora v nezaměstnanosti poskytuje pouze 26 týdnů. Nezaměstnaní, kteří si najdou práci, pak často mají menší plat a vedlejší příjmy, přičemž ti, kdo chtějí pracovat, ale nemohou najít zaměstnání, zůstávají po 26 týdnech skoro bez jakékoliv podpory. Způsobuje to řada různých faktorů, v neposlední řadě rasová a genderová diskriminace. I když zde hraje roli také nedostatečná pracovní kvalifikace, přístup k rekvalifikačním programům je omezený, ačkoliv v této oblasti existují některé specifické programy pro dospělé, jako je Program dočasné pomoci rodinám v nouzi

2 Montgomery, „Congress Approves Minimum Wage Hike“, Washington Post, 25. května 2007.

3 US Department of Health and Human Services, „Prior HHS Poverty Guidelines and Federal Register References“, www.aspe.hhs.gov/poverty/figures-fed-reg.shtml. Staženo 25. února 2007.

(Temporary Assistance to Needy Families Program).

Stručně shrnuto, že zde třeba překonat velké překážky, nejen pokud jde o změnu chápání práva na práci, ale také o přeoriento-
vání celé ekonomiky tak, aby odpovídala tomuto závazku.

Právo na potravu

Tak jako právo na práci, ani právo na potravu se v USA v širší míře neprosazuje, ani se o něm nediskutuje. To ovšem neznamená, že se otázky související s výživou a hladem ignorují. Největší rozpočtovou položkou v návrhu zákona o zemědělství (US Farm Bill) jsou peníze na potravinovou pomoc pro chudé lidi („potravinové známky“) a programy školních obědů, což dohromady představuje dvě třetiny výdajů z titulu tohoto zákona. Výdaje ovšem nedrží krok s rostoucími potřebami. Vyšší ceny potravin a nižší rezervy způsobují, že USA zažívají extrémní potravinovou inflaci,⁴ což znamená, že nouzi o potraviny bude mít ještě víc lidí. Do roku 2007 vzrostl počet hladovějících nebo podvyživených dětí na 12,6 milionu (17,2 % všech dětí v zemi).⁵ Navíc po celé zemi existují oblasti, kterým se říká „potravinové pouště“, v nichž rodiny s nízkými příjmy prostě nemají přístup k čerstvým, zdravým potravinám za přijatelnou cenu.

Současný systém zemědělství ztíží situaci farmářů, dělníků a spotřebitelů. Deregulace zemědělství vedla za několik desetiletí svého trvání k nadvýrobě komodit a zvýšení dotací agrobyznisu, což změnilo charakter potravinářství. Přebytková kukuřice je nyní klíčovou součástí průmyslově vyráběných potravin s pochybnou nutriční hodnotou a také komoditou na trhu průmyslových krmiv pro chovy vepřového a hovězího dobytka a kuřat. U čerstvého ovoce a zeleniny jsou spotřebitelské ceny výrazně vyšší. Početné vědecké studie a zprávy v médiích upozorňují na problém obezity, a to dokonce i u dětí, částečně vyvolávaný převahou levných průmyslově vyráběných potravin s vysokým obsahem škrobu a tuků v jídelníčku obyvatel USA.⁶ K dlouhodobým zdravotním problémům obyvatelstva přispívá také zvýšená spotřeba masa.⁷

Řada alarmujících upozornění souvisejících s nedostatečnou bezpečností potravin obrátila roku 2007 pozornost veřejnosti na nedostatky v regulaci. I když se některé z těchto výstrah týkaly importovaných potravin, k nejrozsáhlejšímu stahování potravin z prodeje docházelo u domácí výroby. K tomu se přidaly rostoucí obavy o bezpečnost mléka produkovaného kravami, které dostávají injekce růstového hormonu, což zvýšilo poptávku veřejnosti po bezhormonovém mléku.⁸

Rostoucí spotřebitelská poptávka po organických potravinách z místní produkce sice může přispět k vlivnějšímu a bezpečnějšímu stravování, problémem je ovšem jejich vyšší cena a menší dostupnost. Patty Lovera z organizace Food and Water Watch podotýká: „Nárůst u organických a místních potravin je povzbuzující a znamená, že mnoho spotřebitelů může volit zdravější varianty. Pokud ale nespravíme náš porouchaný systém potravinové bezpečnosti, mnoho lidí bez přístupu k těmto trhům zůstane dál stranou. Pokud neposílíme minimální standardy bezpečnosti potravin, riskujeme vytvoření

dvoutřetinového potravinového systému: zdravé potraviny pro spotřebitele ze střední a vyšší třídy, kteří si mohou dovolit vyšší ceny, a méně zdravé a méně regulované potraviny pro všechny ostatní.“⁹

Právo na zdraví

Zdravotní péče je dnes v zemi jednou z nejexpozivnějších otázek, jak se lidé potacejí pod břemenem stoupajících cen a nedostatečného pojistného krytí. Přitom však fakt, že se právo na zdraví zřídka zmíní ve celonárodní debatě o tom, zda a jak poskytovat všeobecnou zdravotní péči, je dokladem toho, jak tvrději se proti tomuto právu staví zdravotnický průmysl a volení představitelé, kteří jsou závislí na jeho přispěvcích do volebních kampaní.

USA vydávají na zdravotnictví 16 % HDP, což je nejvyšší podíl na světě.¹⁰ Mají také nejvyšší zdravotnické výdaje na jednu osobu. Ovšem výkonnost zdravotnictví měřená řadou ukazatelů neodpovídá tomu, co by se dalo podle takových čísel očekávat.¹¹ USA mají méně lékařů a ošetřovatelů na jednoho obyvatele než většina ostatních zemí OECD, pravděpodobně délka života je nyní 77,8 let, což je skoro rok pod průměrem OECD, a kojenecká úmrtnost je 6,8 úmrtí na 1000 živě narozených dětí, přičemž průměr OECD je 5,4 úmrtí.¹²

Rostoucí náklady na zdravotní péči společně se zmenšující se pojistným pokrytím jsou významnou překážkou většího přístupu veřejnosti ke zdravotní péči.¹³ Počet osob bez pojištění vzrostl za poslední dvě desetiletí z 10 milionů na 48 milionů. To znamená, že je dnes přibližně jedna sedmina populace nepojištěná. Bez zdravotního pojištění lidé více odkládají návštěvy u lékaře a protloukají se bez potřebné zdravotní péče včetně léků na předpis. Podle jednoho z průzkumů skoro všichni nepojištění dospělí udávají cenu jako hlavní důvod, proč se jim nedostalo péče, když ji potřebovali.¹⁴ Pouze 29 % dospělých s nízkými příjmy má soukromé pojištění.¹⁵

Nadace Commonwealth Fund udává, že 59 % dospělých s chronickou nemocí, jako je cukrovka nebo astma, si nevybralo léky na předpis nebo přestalo brát léky kvůli jejich vysokým cenám. Více než jedna třetina (35 %) nepojištěných dospělých s chronickou nemocí skončila kvůli své nemoci na nemocniční pohotovosti nebo byla hospitalizována přes noc – což je dvakrát tolik, než u pojištěných dospělých s podobnou nemocí.¹⁶ Děti jsou na tom dokonce ještě hůř než dospělí.¹⁷

Základním standardem práva na zdraví je zákaz diskriminace na základě příjmu, stejně tak jako rasy, genderu,

náboženství a dalších sociálních znaků. Ve Spojených státech, kde se tyto kategorie zpravidla překrývají, rasové a etnické menšiny se obvykle nacházejí v nižších příjmových pásmech a mají menší přístup ke správné péči. Skoro polovina (45 %) hispánských dospělých, více než dvě pětiny (41 %) asijsko-amerických dospělých a více než jedna třetina (35 %) afro-amerických dospělých udává, že má potíže s placením zdravotní péče, ve srovnání s přibližně jednou čtvrtinou (26 %) bělošských dospělých.¹⁸ V roce 2004 se 30 % Afro-američanů a 25 % Hispánců s chronickými nemocemi muselo vzdát koupě léčiv na předpis kvůli jejich vysoké ceně – ve srovnání se 17 % u bělošského obyvatelstva.¹⁹

Zdravotní krize neustále narůstá a nyní postihuje střední třídu tak jako chudé, i když ne ve stejné míře. Opět jednou je to velké téma v prezidentských volbách roku 2008.

Jak se dělá krok kupředu

Přes odpor mocných zájmových skupin se po celé zemi rozvíjejí nové mediální kampaně a lidové vzdělávací iniciativy. Energií nabírají kampaně a strategie zaměřené na vytváření široké podpory lidským právům. Uvedme některé vynikající příklady:

Centrum pro ekonomická, sociální a kulturní práva vytvořilo celonárodní síť soustředující se na nutnost přijmout a realizovat uvedená práva. Vyšlo základní příručka a další materiály vysvětlující význam práva na zdraví, potravu, bydlení atd. v kontextu USA. Roku 2008 odcestovala do Ženevy bezprecedentní delegace mládeže, právníků zabývajících se veřejnou problematikou, aktivistů v oblasti bydlení a pracujících, kterou zorganizovala Síť USA pro lidská práva (US Human Rights Network). Tato delegace v Ženevě zpochybnila oficiální zprávu USA k Mezinárodní konvenci o ukončení všech forem rasové diskriminace. Uvedená „síť pro stínovou zprávu“ byla výsledkem jednoletého celonárodního občanského úsilí, jehož cílem bylo pomoci občanům, aby přiměli svou vládu ke skládání účtů z toho, jak plní mezinárodní normy lidských práv, a zpochybnil rétoriku dodržování poukazem na domácí realitu.

Tam, kde není dost angažovanosti na celonárodní úrovni, občané posilují znalost mezinárodních dohod a snaží se o jejich prosazování na místní úrovni. Tak například v San Franciscu probíhá kampaň, která prosazuje „protokoly o dopadu lidských práv“ jako prostředek k zavedení minimálních standardů pro celé území města.

Značný význam mají akce i podporu lidských práv v USA má Kampaň za existenční mzdu (Living Wage Campaign) vedená reformním sdružením ACORN,²⁰ která žádá práci pro všechny, spravedlivou minimální mzdu a také cenově přístupné bydlení. Státy u pobřeží Mexického zálivu, zejména Mississippi a Louisiana, které byly poničeny hurikánem Katrina, se staly bojištěm a zkušební laboratoří pro řadu právních principů tradičně zařazovaných do mezinárodní oblasti, od práv vnitřních uprchlíků až po právo na půdu a bydlení. Kromě toho Národní výbor USA pro Světový den výživy, decentralizovaná organizace s představiteli po celé zemi a kanceláři ve Washingtonu D.C., organizuje každý říjen akce ke Světovému dni výživy v různých státech unie.

Tyto a další příklady ukazují, že v různých komunitách USA ožívají snahy o prosazování ekonomických a sociálních práv v celonárodním měřítku. Nyní všichni stojíme před výzvou, jak zajistit, aby se tyto iniciativy šířily a posilovaly; je to také náš vzájemný závazek založený na naději a partnerství. ■

4 „Energy and Food Prices Push Up U.S. Inflation.“ Associated Press, 15. července 2008.

5 Food Research and Action Center, www.frac.org/html/hunger_in_the_us/hunger_index.html. Food Research and Action Center, www.frac.org/html/hunger_in_the_us/hunger_index.html.

6 M. Pollan (2006). *The Omnivore's Dilemma*. New York: Penguin Books.

7 „High Meat Consumption Linked to Heightened Cancer Risk“, *US News and World Report*, 11. prosince 2007.

8 Viz „Healthcare Without Harm“, www.noharm.org/details.cfm?ID=1104&type=document.

9 Rozhovor s Patty Lovera, 18. března 2008.

10 WHO (Světová zdravotnická organizace) (2006). *The World Health Report 2006 – working together for health*. K dispozici na www.who.int/whr/2006/en/index.html.

11 I když by se zdálo logické, že při realizaci práva na zdraví může stát sehrávat řadu různých rolí, stojí za připomenutí, že USA jsou jedinou zemí OECD, v níž na soukromý sektor připadá větší část zdravotnických výdajů než na veřejný.

12 OECD (2007). „Health Data 2007. How Does the United States Compare.“

13 Health Policy Institute of Ohio, „Understanding Health Policy Disparities“, 2004. www.healthpolicyohio.org/pdf/healthdisparities.pdf.

14 *Ibid.*

15 Health Policy Institute of Ohio, „Understanding Health Policy Disparities“, 2004. www.healthpolicyohio.org/pdf/healthdisparities.pdf.

16 S.R. Collins, K. Davis, M. M. Doty, J. L. Kriss and A. L. Holmgren, „Gaps in Health Insurance: An All-American Problem“, *The Commonwealth Fund*, April 2006.

17 R. Manione-Smith et al., „The Quality of Ambulatory Care Delivered to Children in the United States“, *The New England Journal of Medicine*, Vol. 26, No. 5, September 2007, pp. 644-649.

18 Health Policy Institute of Ohio, *op.cit.*

19 *Ibid.*

Jak politika ulamuje z ekonomiky a lidských práv

Seven let poté, co se roku 2000 zhroutil režim premiéra Slobodana Miloševiče, prochází Srbsko obtížnou přeměnou, jež položí základy budoucí prosperity. Od počátku roku 2008 se však ekonomická situace zhoršuje v důsledku působení řady neekonomických faktorů. Makroekonomická stabilita je pořád křehká, demokracie upevněná jen napolo a korupce velmi rozšířená. Nejzranitelnější skupiny – nezaměstnaní, lidé se zdravotním postižením, staří, chudí a vyloučení, ženy a děti – se pořád jen obtížně dostávají k základním službám.

Centrum žen pro demokracii a lidská práva
Mirjana Dokmanovic, PhD
Danica Drakulic, PhD

Rok 2008 začal dramatickým politickým otřesem, který bude ovlivňovat zemi po řadu let. Kosovo a Metohija¹ jednostranně vyhlásily nezávislost. Srbská vláda ji okamžitě odmítla, ale mezinárodní společenství nezávislost Kosova a Metohije silně podpořilo. Tato situace měla za důsledek zpomalení jednání s Evropskou unií o dohodě o stabilizaci a připojení k EU, pád vlády, vyhlášení parlamentních, provinčních² a místních voleb na den 11. května, projevy znepokojení zahraničních investorů a otřes na trhu cenných papírů.

Ačkoliv vládní představitelé projevují optimismus nad makroekonomickou výkonností země a spokojenost se vším, čeho bylo dosaženo, nezávislí experti jsou ve svých prognózách zdrženlivější. Neexistuje politický konsensus o integraci do Evropy a opět se začala projevovat politická nestabilita. Neustálé politické krize ohrožují ekonomické reformy, které se provádějí pomalu a se slabými výsledky.

Klíčové makroekonomické ukazatele

Srbsko dosáhlo ve svém přechodu k tržnímu hospodářství významných ekonomických výsledků. Od začátku přechodu před sedmi lety vzrostl HDP téměř o 50 %. V průběhu posledních dvou let však došlo v ekonomice k dramatickým výkyvům. Nejvyšší růst HDP byl zaznamenán roku 2006; za rok 2007 však průmyslová výroba vzrostla pouze o 4 %. Tento nevyvážený růst byl doprovázen obrovským nárůstem platů – v průměru o 20 % až 30 % – a značným uvolněním finančních omezení, což mělo za následek významné zhoršení ekonomiky. Po přebytku státního rozpočtu ve výši 0,75 % HDP dosaženém v roce 2005 následoval roku 2006 deficit ve výši 1,5 % HDP. Deficit platební bilance dosáhl roku 2006 13 % HDP a roku 2007 13,9 %. Zahraniční zadluženost vzrostla na 62 % HDP.³

Domácí trh je silně závislý na dovozech, protože domácí výroba pořád nestačí uspokojit poptávku. To zvyšuje deficit zahraničního obchodu. Rostoucí

domácí poptávka, deficit zahraničně obchodní bilance a rostoucí zadlužení společně ohrožují splnění makroekonomického plánu. Ve státním rozpočtu na rok 2008 vláda ohlásila škrt ve veřejných výdajích (10 %), subvencích (5 %) a investicích (kolem 20 %). Ovšem v rozporu s vyhlášenou politikou přísné kontroly platů ve veřejném sektoru vláda nedávno souhlasila s jejich zvýšením.⁴

Tato makroekonomická situace je společným důsledkem dlouhodobě expanzivní fiskální politiky a restriktivní měnové politiky. Platy a spotřeba vzrostly příliš rychle v prostředí nedostatečné a neadekvátní domácí nabídky, což vedlo k nárůstu závazků vůči cizím zemím. Po celé období přechodu rostly trvale platy jak ve veřejném, tak soukromém sektoru, a to rychleji než produktivita (Statistický úřad).

Poté, co mise IMF vyhodnotila makroekonomické trendy Srbska v roce 2006, doporučila v březnu 2007 výrazné snížení spotřeby ve veřejném sektoru a pro rok 2007 přebytek státního rozpočtu ve výši 2,75 %. Vláda navrhla rozpočtový deficit 2,75 % HDP.⁵ Doporučení IMF jdou opačným směrem než snahy vlády o expanzivní fiskální politiku. Podle stanoviska IMF by vláda neměla využívat fiskální politiku ke stimulaci výroby, pokud nebude reformován veřejný sektor (což by znamenalo snížení platů a zaměstnanosti v tomto sektoru). Fiskální politika by měla být v budoucnu restriktivní.

Slabým bodem předchozí fáze přechodu byla nízká úroveň investic v poměru k HDP. S tím byla spojena vysoká míra nezaměstnanosti. V době, kdy oficiální míra nezaměstnanosti dosahuje 20 %, fixní investice představují pouze 18 % HDP (Ministerstvo financí). První z těchto čísel je mnohem vyšší než evropský standard, zatímco druhé je mnohem nižší. Růst investic ze zahraničí má klíčový význam pro ekonomický úspěch Srbska, ale to bude vyžadovat politickou a makroekonomickou stabilitu stejně jako vysoce kvalitní institucionální systém a prostředí příznivé podnikání.

V současné situaci, kdy vládní nespokojenost s výsledky přechodu, nabývají na síle radikální politické síly. To dále komplikuje politickou scénu už nyní zatíženou neřešenými politickými problémy. Sílicí nejistota pravděpodobně zavede do slepé uličky integraci do EU, povede k posílení ekonomických monopolů, způsobí další snížení ekonomické konkurenceschopnosti, výrazné výkyvy cen na burze cenných papírů

a směnných kurzů, zvýšení korupce, zostření sociálních rozdílů a snížení životní úrovně.

Chudoba

Nějaký druh sociální podpory dostává přes 450 000 občanů. Hranice absolutní chudoby je 160 USD na spotřebitelskou jednotku a měsíc. Míra chudoby se v letech 2002 až 2007 snížila ze 13,3 % na 6,6 %, což je pokles o skoro půl milionu lidí. Dalšího půl milionu však zůstává velmi blízko hranice chudoby. Rozhodujícím faktorem určujícím úroveň spotřeby domácností je získání nebo ztráta zaměstnání. Více než polovina všech domácností s dětmi (56,2 %) se sama označuje za chudé a svou finanční situaci za špatnou až velmi špatnou.

Velká rizika hrozí také důchodcům. V lednu 2008 pobíralo 60 % důchodců (760 000) méně než 300 USD měsíčně a z nich 13 % muselo vyjít s pouhými 150 USD.⁶ Trvalou a stále rozsáhlejší podporu potřebují také další rizikové skupiny, jako jsou děti, staří lidé, lidé se zdravotním postižením a Romové.

Děti

Podle údajů, které shromažďuje UNICEF, přetrvává v sociálním zajištění dětí řada problémů. Sociální vyloučení hrozí řadě skupin: chudým dětem, romským dětem, dětem se zdravotním postižením, dětským obětím zneužívání, zanedbávání, vykořisťování a násilí, dětem trvale žijícím v ústavech. Pro zlepšení jejich situace má klíčový význam reforma systému dávek poskytovaných v hotovosti. Zlepšení finanční podpory jim umožní dosažení minimální životní úrovně a lepšího přístupu ke službám.

V chudobě nebo na hranici chudoby žije přes 300 000 dětí. Chudé domácnosti s dětmi vydávají skoro 80 % příjmů na jídlo, nájemné a jiné náklady související s bydlením. Na ostatní potřeby zůstává velmi málo. Většina dětí z chudých rodin žije mimo městské oblasti, což znamená, že mají dál do škol, nemocnic, zdravotních středisek, sportovních zařízení atd. Přes 6 % dětí žijících pod hranici chudoby nechodí do základní školy. Je mezi nimi vyšší výskyt chronických nemocí. Děti žijící ve venkovských a méně rozvinutých oblastech (jihovýchodní a západní Srbsko) jsou potenciálně ohroženy sociálním vyloučením jak v důsledku nízkých příjmů, tak ‚socio-kulturní‘ chudoby.

Zvlášť velké riziko hrozí romským dětem: více

* Vzhledem k nedávnému oddělení Černé hory od Srbska v červnu 2006 nejsou k dispozici údaje o BCI a GEI pro samotné Srbsko.

1 Srbská provincie, jejíž status byl určen rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1244,

2 V autonomní provincii Vojvodina.

3 Economist Magazine, No. 323/2006.

4 Economist Magazine, No. 403/2008.

5 Economist Magazine, No. 356/2007.

6 Blic Daily, dostupné na www.blic.co.yu/ekonomija.php?id=30849. Staženo 18. února 2008.

než 80 % je chudých, pouze 4 % navštěvují školku. Kojenecká úmrtnost a úmrtnost dětí do pěti let je u Romů třikrát vyšší než u ostatního obyvatelstva. Ačkoliv základní školu navštěvuje 76 % dětí, dokončí ji pouze 13 %. Střední školu navštěvuje pouze 4,8 % dívek a 12,2 % chlapců.

Děti se zdravotním postižením jsou nejen vyloučeny ze zdravotní péče a vzdělávání, ale trpí také izolací a zavrhováním. Jejich rodiče často nedostávají přiměřenou podporu od státu. Skoro polovina chudých dětí nedostává dětské příspěvky, přičemž 19 % nejbohatších rodin je pobírá.

Lidé se zdravotním postižením

Srbsko přijalo roku 2006 Zákon o předcházení diskriminaci osob se zdravotním postižením a roku 2007 Konvenci OSN o právech osob se zdravotním postižením. Podle zákona jsou státní orgány povinny zajistit osobám se zdravotním postižením veřejné služby a přístup do různých zařízení. Zatím však tento zákon není dostatečně uplatňován. Podle údajů Střediska pro rozvoj vstřícné společnosti nemá 79 % osob se zdravotním postižením práci, 70 % jich žije v chudobě a 50 % nedokončilo základní školu. Ze 23 000 osob registrovaných roku 2006 na úřadech práce pouze 316 našlo zaměstnání, přestože byla přijata opatření k jejich zvýhodnění. K hlavním příčinám tohoto neúspěchu patří neochota zaměstnavatelů upravovat pracoviště podle potřeb lidí se zdravotním postižením a neexistence dopravy do práce.

Ačkoliv lidé se zdravotním postižením představují 8 - 10 % obyvatelstva, ve veřejném životě jsou neviditelní.

Ženy

Ženy jsou pořád rozsáhle diskriminovány ve veřejném i soukromém životě. Zaměstnavatelé je diskriminují na pracovišti, čímž porušují Zákoník práce. Ženy to často snášejí ze strachu, že přijdou o práci nebo ji nedostanou. Výzkum provedený Nezávislým odborovým svazem ukazuje, že rozdíly mezi mzdou mužů a žen činí 10 - 30 %. Ženy jsou často diskriminovány několika způsoby najednou pod záminkou věku, etnického původu, zdravotního postižení a sexuální orientace. Široce je rozšířeno násilí proti ženám včetně domácího násilí a sexuálního obtěžování.

Práva pracujících

Restriktivní ekonomická politika je v rozporu se zájmy pracujících. Sociální nespokojenost nadále roste, ale odborové organizace jsou slabé. Roku 2007 stávkovali na protest proti nízkým platům policisté, dělníci v kovozpracujícím a textilním průmyslu, pracovníci justice, základních a středních škol a veřejné správy. Řada pracovníků držela hladovku.

Velkým problémem je nedostatečná bezpečnost práce. Růst počtu pracovních úrazů na stavbách, kde počátkem roku 2008 zahynulo 14 pracovníků a těžce se zranilo dalších 112, vedl Ministerstvo práce a sociálních věcí k vyhlášení šestiměsíční kampaně zpřísněných inspekcí, která měla zajistit dodržování bezpečnostních norem zaměstnavateli. Nevládní organizace působící v oblasti lidských práv trvají na tom, aby se tato úroveň inspekce stala normou.

Špatné zacházení s pracovníky a jejich šikánování,

kteří je velmi rozšířeno, se stalo předmětem pozornosti veřejnosti teprve nedávno. Studie ukazují, že každý čtrnáctý muž a každá třetí žena se stali nejméně jedenkrát obětí sexuálního obtěžování na pracovišti. Sekretariát autonomní provincie Vojvodina pro rovnost v pracovních, zaměstnaneckých a genderových otázkách zahájil začátkem roku 2008 za podpory odborů přípravu zákona, který by zakázal emocionální šikánu na pracovišti.

Zdravotnictví

Ekonomické reformy byly doprovázeny reformami veřejných výdajů. Od roku 2001 postupně vzrůstaly veřejné výdaje na školství, zdravotnictví, sociální ochranu a obecné veřejné služby, měřené jejich podílem na HDP. Roku 2007 vydalo Srbsko na zdravotnictví 6,5 % HDP. Počínaje rokem 2002 se země postupně posouvá od povinného státního zdravotního pojištění směrem k soukromému zdravotnictví.

V tomto novém prostředí se vytvořila značná propast mezi malým počtem bohatých a velkým množstvím zchudlých občanů, která začala ohrožovat zdraví a přežití mnoha rodin a jejich přístup ke zdravotní péči. Chudým, nezaměstnaným a důchodcům ztěžují přístup ke zdravotním službám jejich vysoké ceny, což platí zejména pro privatizované služby.

Podle zjištění inspekce má 40 % porodnic nadále problémy s infrastrukturou a hygienou. Na řadu hroživých skutečností, např. strádání marginalizovaných skupin, upozornil UNICEF. Spousty dětí nemají zajištěny zdravotní služby ani jinou ochranu. Dětská úmrtnost je výrazně vyšší než evropský průměr, mimořádně je vysoká v některých obcích a u Romů.⁷

Vláda už do současné doby přijala nebo nahrála celou řadu celostátních strategií a akčních plánů, které mají za cíl zlepšení sociálního postavení, zaměstnanosti, zdravotního stavu a vzdělání zranitelných skupin, jako jsou děti, mládež, ženy, Romové a osoby se zdravotním postižením. Vyšší efektivitu a lepší úroveň sociálních služeb měla zajistit Strategie rozvoje sociální péče přijatá roku 2005. Její účinek však maří neexistence účinných realizačních a kontrolních mechanismů.

Diskriminace a korupce

Občanský sektor je mimořádně aktivní v prosazování mezinárodních a evropských standardů v ochraně lidských práv včetně práv žen, menšin a dětí. Stínové zprávy a analýzy vypracované řadou nevládních organizací ukazují, že se tyto mezinárodní standardy pro ochranu žen, dětí, Romů, národních menšin a jiných zranitelných skupin neuplatňují v praxi a že nejsou dobře chráněna ekonomická a sociální práva. Ačkoliv diskriminační jednání zakazuje Ústava i mnohé zákony, tyto normy se nedodržují. Srbsko stále posttrádá komplexní systém ochrany, který by byl schopen vypořádat se se široce rozšířenou přímou a nepřímou diskriminací. A vláda přes požadavky nevládních organizací nepřijala samostatný zákon proti diskriminaci ani zákon o genderové rovnosti.

Úsilí o nastolení právního státu a rovnosti v přístupu ke zdrojům a základním službám navíc maří korupce, rozšířená ve všech sférách veřejného života. Řadu případů korupce pranýřovala Antikorupční rada, která je poradním orgánem vlády. Rada také ukázala, jak otevřel cestu bezuzdné korupci Zákon o privatizaci schválený roku 2001, který umožnil vytváření monopolů, praní peněz, 'tunelování' společností ve státním nebo společenském vlastnictví, 'magnátů' a skupinami mocných lidí', kteří dělají zákony tak, aby vyhovovaly jejich osobním zájmům. ■

Odkazy

Alternativní zpráva pro výbor CEDAW, 30. března 2007. Autonomní ženské centrum Bělehrad: www.womenngo.org.yu/images/serbiaalternativereport.pdf.

Bělehradské centrum pro lidská práva, 2005. „Human Rights in Serbia and Montenegro 2005: Legal provisions, practice and awareness in the State Union of Serbia and Montenegro compared to international human rights standards.“ www.bgcenter.org.yu/index.php?p=336.

Bělehradské centrum pro lidská práva, 2007. „Human Rights in Serbia and Montenegro 2005: Legal provisions, practice and awareness in the State Union of Serbia and Montenegro compared to international human rights standards.“ www.bgcenter.org.yu/index.php?p=491.

Economist magazine, www.emportal.co.yu/en/.

Sít výborů pro lidská práva v Srbsku, září 2007: „Serbia: Alternative Report submitted pursuant to Article 25 Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities.“ Vojvodina Center for Human Rights.

Rozvojový úřad republiky, 2007: „Human Development Analysis of Serbia.“ Bělehrad.

Antikorupční rada, 17. května 2007. Pani Verica Barac, předsedkyně Antikorupční rady: „The Law on Privatization protects the interests...“. Staženo 3. března 2008 z www.antikorupcija-savet.sr.gov.yu/eng/view.jsp?articleId=533.

Antikorupční rada, 11. května 2007. „Most important issues in the fight against corruption in Serbia.“ Staženo 4. března 2008 z www.antikorupcija-savet.sr.gov.yu/eng/view.jsp?articleId=535.

Vláda Srbska, 2. srpna 2007. „Second Report on the Implementation of the Poverty Reduction Strategy in Serbia.“ Staženo 17. ledna 2008 z webových stránek Strategie snižování chudoby: www.prsp.sr.gov.yu/engleski/dokumenta.jsp.

Vláda Srbska, webové stránky: www.srbija.sr.gov.yu/?change_lang=en.

Ministerstvo financí, 2008. „Makroekonomická data.“ Staženo 2. dubna 2008 z: www.mfin.sr.gov.yu/eng/14.

Ministerstvo práce a sociální politiky: www.minrzs.sr.gov.yu/portal/.

Statistický úřad: www.statserb.sr.gov.yu.

UNICEF, 2007. *The State of Children in Serbia 2006: Wit Focus on Poor and Excluded Children*. Bělehrad: UNICEF Belgrade.

Vojvodinské centrum pro lidská práva, 2007. „Vojvodina/Serbia: Alternative Report submitted pursuant to Article 25 Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities.“

⁷ Podle šetření *Multiple Cluster Survey 2005* je kojenecká úmrtnost v romských osadách 26 promile a úmrtnost dětí do pěti let 29 promile, což je skoro trojnásobek oficiálního průměru pro Srbsko (9,1 resp. 10,4 promile).

Hospodářský pokrok a prohlubování rozdílů

Touha a odhodlání Vietnamu stát se do roku 2010 zemí se středními příjmy je podle všeho uskutečnitelná. Hospodářské reformy podstatně rozšířily možnosti lidí a posílily jejich účast na procesu rozvoje. V ekonomice ovšem narůstají rozdíly; pro většinu obyvatelstva je pokrok nadále svízelný. Vláda by měla věnovat více pozornosti tomu, aby všichni občané měli přístup ke službám, informacím a příležitostem umožňujícím zlepšit vlastní život. Rychle se rozvíjející občanská společnost může pomoci v kontrolování a omezování korupce.

ActionAid International Vietnam (AAV)
Phan Van Ngoc
Saroj Dash

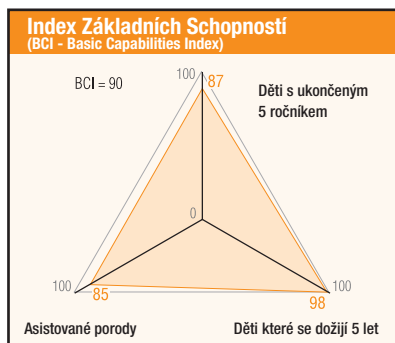
V posledních pěti letech dosáhl Vietnam pozoruhodného sociálního a hospodářského pokroku i za situace, kdy ve zbytku jihovýchodní Asie rozvoj ochabl. Makroekonomické výsledky země byly pozoruhodné: průměrné roční tempo růstu HDP dosáhlo 7,6 %. Podíl lidí žijících v chudobě klesl z 58 % roku 1993 na dnešních asi 20 % bez toho, že by to vyvolalo významnou sociální nestabilitu. Podobné zlepšení vykazují další ukazatele sociálního rozvoje.

Tento působivý sociálně-ekonomický rozvoj byl vyvolán a do značné míry udržován procesem Doi Moi (hospodářské obnovy), jehož součástí byla pozemková reforma, liberalizace cen a dekolktivizace zemědělství. Vláda také provedla radikální politické reformy. Jejich součástí je Ústava z roku 2001, jež dala Národnímu shromáždění právo hlasovat o důvěře zvoleným vůdcům včetně ministrů. Došlo také k reformě práva, např. k přijetí nových zákonů umožňujících vytváření organizací sociálního rozvoje, a ke koordinovaným akcím v boji proti korupci. Navíc 10. sjezd Komunistické strany schválil v dubnu 2006 pětiletý plán sociálně-ekonomického rozvoje pro léta 2006-2010, který dále zvýraznil zájem Vietnamu stát se do roku 2010 zemí se středními příjmy. Přelomová rezoluce 10. sjezdu strany označila za klíčovou prioritu budoucího vývoje lidská práva.

Tyto reformy značně rozšířily spektrum možností, mezi nimiž mohou volit Vietnamci, a posílily jejich účast na procesu rozvoje. Práva chudých a vyloučených lidí jsou však nadále zpochybnována prohlubujícími se rozdíly mezi bohatými a chudými, městy a venkovem, většinovými Kinhy a etnickými menšinami. Pro velký počet lidí žijících z příjmů pouze nepatrně přesahujících hranici chudoby je pokrok nadále svízelný. Hospodářské šoky vyvolané vnějšími vlivy, jako jsou přírodní katastrofy nebo jednání obchodních partnerů, mohou zatlačit miliony domácností zpět pod oficiální hranici chudoby.

Etnická trhlina

Podmínky panující v zapadlých zemědělských okresech a zejména mezi etnickými menšinami jsou nápadnou výjimkou z úspěchů země dosažených v omezování ekonomické chudoby bez podstatného nárůstu celkové nerovnosti. Etnické menšiny tvoří

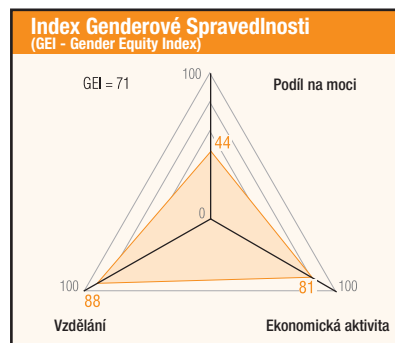
pouze 15 % všeho obyvatelstva, ale 40 % „chudých“; očekává se, že do roku 2010 se tento poměr zvýší na dvě třetiny.¹ Podíl vážně chudých činí u etnických menšin 19,2 %, u většinových Kinhů pro srovnání pouze 2,6 %. Nejhůř jsou na tom ženy a dívky. Mají horší přístup ke vzdělávacím a zdravotním službám a méně hospodářských příležitostí než muži z etnických menšin a kinhské a čínské ženy. Chudší domácnosti jsou také obvykle větší, s větším počtem dětí a starých lidí, a v jejich čele bývá obvykle žena.

Mnoho rolníků se dostalo do obtížné situace v důsledku rychlé urbanizace, která bude pokračovat s tím, jak bude průmysl – nejmocnější hospodářský sektor – dál předbíhat zemědělství. Různé výpočty spotřební a příjmové nerovnosti poukávají na rostoucí odstup mezi bohatými a chudými, zejména mezi městskými oblastmi a venkovskými komunitami, kde dodnes žije a pracuje převážná většina obyvatelstva. Všechny významné ukazatele nerovnosti vykazují od roku 1998 vzestupný trend. Giniho koeficient pro spotřební výdaje začal stoupat ještě dřív: od roku 1993, kdy činil 0,33, vzrostl do roku 1998 na 0,35 a v roce 2002 byl přibližně 0,37.² Značné nerovnosti existují také v jiných oblastech, jako je výživa dětí, zdravotní péče v mateřství a přístup ke vzdělání a čistě vodě.

Genderové trhliny

Ačkoliv Vietnam došel dál směrem ke genderové rovnosti než mnoho srovnatelných zemí, přetrvávají značné rozdíly. K zajištění dalšího pokroku bude třeba pokračovat v soustředěném úsilí a společenských změnách.

Ženy ještě pořád musí překonávat zábrany své plné účasti na veřejném životě. I když jejich podíl

v zákonodárných sborech je poměrně vysoký (v Národním shromáždění 27 %), jsou pořád nedostatečně zastoupeny ve veřejných funkcích, zejména v místní správě. Na úrovni provincií, okresů a obcí tvoří ženy pouze 5 % členů výkonných orgánů s rozhodovacími pravomocemi, jako jsou lidové výbory. Kromě toho se ženám pořád často upírá bez ohledu na legislativní reformy rovné právo na výrobní prostředky.

Na většině vietnamského území je čistý podíl žáků zapsaných ke školní docházce zhruba stejný u dívek i chlapců, a to na základních i středních školách. Pro střední školy byl v roce 2004 tento poměr 66 % u dívek a 61 % u chlapců. Zaměstnanost žen je přibližně stejná jako u mužů. Ve věkové skupině od 15 do 64 let mělo placené zaměstnání v průběhu 12 měsíců před nejnovějším sčítáním domácností 83 % mužů a 80 % žen. Ženy jsou pořád za stejnou práci placeny méně, ale rozdíl se dramaticky zmenšil ze 30 % začátkem 90. let na dnešních 17 %.

Problematika městské chudoby

Pokrokové změny veřejné politiky na podporu průmyslového rozvoje způsobily, že se naléhavějším problémem stává městská chudoba. Je jasné, že souvisí s venkovskou chudobou: migrace do městských oblastí se zřejmě bude dále zrychlovat, protože růst bohatství měst daleko předbíhá hospodářský rozvoj venkova. Migranti přitom zůstávají chudí, což způsobuje několik faktorů: nedostatečný rozvoj městské infrastruktury, omezený přístup k sociálními službami (v případě neregistrovaných migrantů) a neexistence silné sociální sítě typické pro vietnamské „vesnice“, z nichž přichází většina migrantů.

Většinu migrantů tvoří ženy, které jen málo znají místo, do něhož se stěhují, a co je důležitější, neznají dobře svá práva a legitimní nároky. Mnoho jich končí v podnicích s velmi obtížnými pracovními podmínkami

1 World Bank 2006.
2 UNDP, Closing the Millennium Gaps, 2003.

a nízkými mzdami. Jiné upadají do kruté pasti chudoby a jsou nuceny hledat jakékoli prostředky k přežití, ať jsou sebevíce riskantní. Nejzranitelnější sociální skupiny jako osoby prodané do zahraničí, lidé žijící se sexem a žijící s HIV/AIDS, se skládají především ze žen a dětí. Sexuální práce je nejen nebezpečná, ale také stigmatizovaná, ve Vietnamu definovaná jako „sociální zlo“.

HIV a AIDS se pravděpodobně stane ještě větším problémem ohrožujícím udržitelnost sociálně-ekonomického rozvoje. Ačkoliv se oficiální míra infekovanosti činí 0,28 % může zdát nízká, případy nyní hlásí všech 64 provincií a městských oblastí, a to zejména mezi mladými lidmi. Většina odborníků se obává, že jejich počet poroste. Nové a obtížné výzvy mohou také přinášet katastrofické události, jako bylo šíření těžkého akutního respiračního syndromu (SARS) v celém regionu roku 2003 a vypuknutí ptáčí chřipky, nebo přírodní katastrofy jako tajfuny a záplavy podobně jako významné změny klimatu.

Problematika ekonomické integrace

Stím, jak se Vietnam stále pevněji integruje do globální ekonomiky, bude stále zranitelnější kolísáním cen komodit a vrtochy investorů na trhu cenných papírů. Postupně byly sníženy celní i necelní přehrad a v plánu je další liberalizace, aby byly splněny podmínky členství ve Světové obchodní organizaci (WTO). Pokud nebudou výslovně řešeny potenciální nepříznivé dopady těchto reforem, může se stát, že chudí a vyloučení lidí v celé zemi nebudou mít z této politiky otevřených dveří žádný prospěch.

I když si je vláda vědoma mnoha otázek a neřešených problémů, které vyvolává ekonomická integrace, zatím ještě nepřišla s konkrétními návrhy, co s nimi dělat. Jestliže budou pokračovat současné trendy, ekonomická integrace daleko předběhne agendu snižování chudoby. Bez komplexní strategie ke zlepšení podmínek nejzranitelnějších skupin se chudoba a nespravedlnost může zhoršit.

Problematika dosahování Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs)

Úkolem MDGs, k jehož splnění má země nejdál, je budování kanalizace. Ačkoliv roku 2004 žilo v obydlích se správnou kanalizací 76 % obyvatel měst, na venkově jich bylo pouze 16 %.³ K důvodům neuspokojivého vývoje patří chybějící jednotná politika v této oblasti, nejasná institucionální odpovědnost a slabá koordinace mezi ministerstvy, společně s nedostatečným zájmem mezinárodního společenství o tuto otázku.

Sílící korupce

Korupce je vážným celostátním problémem, kterému byla věnována značná pozornost na 10. sjezdu strany v dubnu 2006. Transparency International udává u Vietnamu index vnímání korupce 2,6 – což je nejhorší

PRODANÁ ŽENA SI BUDUJE LEPŠÍ ŽIVOT

Dinh Thi Thuy z provincie Haiphong je jednou z mnoha vietnamských žen, jež byly prodány do zahraničí. Její rodina zaplatila místnímu zprostředkovateli, aby jí zařídil sňatek s korejským mužem. Po dlouhavém vyřizování právních záležitostí odjela do Koreje, ale její manžel se neobjevil; místo něho jí přijala žena vystupující jako překladatelka. Thuy odvezli někam do hor, kde byla spolu s dalšími ženami nacházejícími se ve stejné situaci nucena celý den pracovat v továrně na zubní kartáčky a sbírat odpad za nedostatečné stravy a odpočinku.

Thuy se podařilo utéct. Nyní je v rekonvalescenci a bydlí v útulku pro prodané ženy v Hanoji, jediném útulku v severním Vietnamu, který podporuje ActionAid Vietnam (AAV). Absolvuje tam také odborný výcvik, aby byla v budoucnu ekonomicky nezávislá. Chce také dokončit rozvodové řízení. „Chci začít nový život. Kdo si mě vezme, když jsem pořád vdaná?“ Doufá, že dosáhne soudního stíhání sňatkového zprostředkovatele a AAV jí pomáhá společně s jinými organizacemi. AAV také koordinuje právní součinnost s korejskými a vietnamskými úřady tak, aby Thuy mohla začít nový život. „Můj sen je, že tady dokončím dvouměsíční intenzivní kurz a pak si otevřu salon krásy v Haiphongu. Je to úžasné!“ říká paní Dinh Thi Thuy.

výsledek v celé jihovýchodní Asii s výjimkou Filipín a Indonésie.

Prosazování nově přijatého protikorupčního zákona je v místních kulturních souvislostech podle všeho obtížné zejména z toho důvodu, že vláda nemá dost lidí potřebných pro agresivní akci. Na místní úrovni se korupce, nedostatek odpovědnosti a nízké řídicí schopnosti mohou stát vážnou překážkou realizace plánovaných reforem ve státní správě.

Aktivní role médií

Tradičně se za úkol státem kontrolovaných médií považovala prostě výchova veřejnosti. Vznikající kádry redaktorů a profesionálních novinářů však začaly produkovat nezávislé zprávy o významných otázkách týkajících se chudoby, špatného vládnutí a nedostatku demokracie. V poslední době média odhalila korupci a zneužívání moci vládními úředníky, kteří vyvlastňovali půdu a jiné zdroje. Tento typ aktivní angažovanosti sehrává významnou úlohu v občanské společnosti tím, že vybízí k diskusím, vyjadřuje názor veřejnosti na závažné otázky a pomáhá zajišťovat práva občanů.

Cesta před námi

Je podstatné, aby se vláda více soustředila na to, aby zranitelné skupiny měly přístup ke službám a příležitostem umožňujícím zlepšení jejich životních podmínek a informovanosti. Politika a institucionální reformy zaměřené na podporu demokracie a dobrého vládnutí pomohou vytvořit otevřený prostor, v němž se budou lidé moci podílet na procesu rozhodování zejména na místní úrovni. V posledních deseti letech se stále více uznává, že občanská společnost může v zemi sehrávat významnou kladnou roli. Může pomoci ke kontrole a omezení korupce, jež se stala vážnou hrozbou pro legitimitu vlády. ■

3 DfID – Vietnam Country Assistance Plan 2007-2001, str. 10.

Šedesát let v ponižující bídě

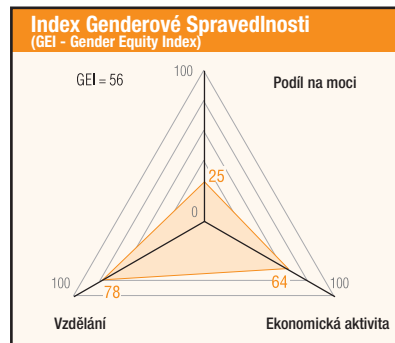
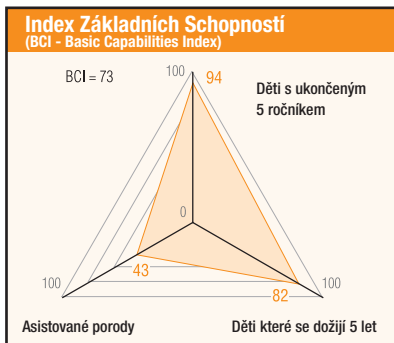

Šedesát let po přijetí Všeobecné deklarace lidských práv se tato země stala klasickým příkladem toho, jak práva uvedená v deklaraci zůstávají pro většinu lidí přeludem. „Přínosy“ z otevření trhů Zambie plynuly výlučně do západních zemí. Jak zambijský stát, tak mezinárodní společenství nese odpovědnost za „zločiny proti lidskosti“, k nimž patří na světě vůbec nejnižší očekávaná délka života u lidí pod 40 let, vysoká nemocnost a úmrtnost v mateřství, rostoucí negramotnost, násilí na genderovém základě a extrémní chudoba.

Women for Change (Ženy pro změnu)
Michelo Hansungule

Když africké země koncipují, rozpracovávají a realizují své národní politiky a programy v oblastech, jako je vládnutí, lidská práva a právní stát, mají přitom vždy na mysli politiky a očekávání států skupiny G8. Nebylo tedy překvapením, když Oxfam ve své zprávě o uskutečňování závěrů ze summitu G8 konaného roku 2005 ve skotském Gleneagles uvedl, že „zambijský prezident Levy Mwanawasa oznámil 31. března 2006, že počínaje tímto dnem je základní zdravotní péče bezplatná pro všechny“.¹ Prohlášení prezidenta Mwanawasy však bylo naprosto neaktívni a nestydatě lživé. Zambie nemá dodnes vůbec žádnou bezplatnou lékařskou péči. Pravda, přední vládní představitelé a jejich oblíbení kolegové mají bezplatnou péči, ale ne v Zambii. S výjimkou prezidenta-zakladatele Kennetha Kaundy, který v případě potřeby chodí do univerzitní nemocnice v Lusace, navštěvují čelní vládní představitelé, někteří opoziční politici a jejich rodiny nejlepší zdravotnická zařízení mimo Zambii, zejména v Jižní Africe, a to na státní náklady. Žádná ze zahraničních zdravotních služeb, které jsou k dispozici těmto vůdcům a jejich rodinám, není dostupná chudým, z nichž většinu představují ženy. Ačkoliv Ústava zakazuje diskriminaci, vláda svou politikou přístupu k lékařské péči fakticky podporuje nestoudnou diskriminaci chudých a slabých sektorů společnosti, pokud se jí sama nedopouští. Diskriminační přístup k lékařské péči v zahraničí je pouze jedním z příkladů politik, které se snadno dostávají do konfliktu s ústavními pravidly, jejichž cílem je chránit základní důstojnost všech Zambijců.

V rozporu s prohlášeními připisovanými zesnulému prezidentovi Mwanawasovi není tedy většině obyvatel Zambie zaručen nejen přístup k lékařské péči, ale ani ochrana vlastního života. Vzhledem k hluboké chudobě není život v Zambii vůbec růžový, zejména pro ženy, děti a další zranitelné skupiny obyvatelstva. Sociální tvář Zambie je jakoby rozryta válkou. Přes údajnou nulovou inflaci, kterou úřady prohlašují za výsledek své úspěšné politiky přitahování zahraničních investic, sociální situace je hluboce skličující. Ačkoliv země není ve válce, má jednu z nejvyšších úmrtností v mateřství i dalších typů úmrtnosti na světě. Společně

se Zimbabwe, zemí nacházející se v ekonomickém a politickém zmatku, sdílí to pochybné prvenství, že má nejnižší očekávanou délku života na světě pro občany ve věku do 40 let. Odhaduje se, že nejméně 80 % obyvatelstva žije pod hranici chudoby.

To vše ještě zhoršuje velmi vysoký výskyt HIV/AIDS zejména v produktivních a ekonomicky aktivních skupinách obyvatelstva. Zambie má jednu z nejvyšších nemocností na HIV/AIDS v regionu. Vládní opatření proti HIV/AIDS, zejména proti přenosu nemoci z matky na dítě, zatím ještě nepřinesla v této pohromě náznak obratu. To mluví za celé knihy o neschopnosti vlády přijít s účinnou politikou a efektivním plánem akcí proti tomuto smrtícímu viru. Kromě HIV/AIDS způsobuje mezi chudými lidmi spoušť také malárie. Tato starobylá nemoc, dávno vymýcená v jiných částech světa, je pořád ještě nejčastější příčinou úmrtí. To všechno je popřením záruk práva na život zakotvených nejen v ústavě země, ale také ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Nicméně vláda namísto toho, aby zaměřila svou pozornost na záchranu životů většiny obyvatel, nedávno ohlásila podstatné zvýšení platů pro už nyní velmi dobře odměňovanou hlavu státu a přední vládní činitele. Tím dala jasně najevo, že ji nadále nezajímá úděl chudých a zranitelných společenských skupin.

Deklarace a přeludy

Vůdci Zambie se přihlásili k řadě deklarací, rezolucí a rozhodnutí přijatých na regionální i globální úrovni, jejichž záměrem bylo zastavit spirálu chudoby. Ty však zůstaly do značné míry přeludem. Místní instituce, jež měly tyto sny učinit skutečností, jako je Univerzitní nemocnice (UTH, University Teaching Hospital), kdysi vlajková loď zambijského zdravotnictví, se fakticky zhroutily. Lékaři, zdravotní sestry a další pracovníci UHT a dalších státních a misijních institucí po celé zemi bezpečně vyšli do ulic, aby protestovali proti

špatným podmínkám a naprosto nevyhovujícímu vybavení jejich zařízení. Nadále není zajištěno školní vzdělávání, zejména ve venkovských oblastech. Každý rok jsou vyhazovány ze škol spousty mladých lidí, protože není dost místa. Selhávání zdravotnického a školního systému je společným důsledkem špatného řízení a nedostatku zdrojů. Je pravda, že Zambie byla zahrnuta do velmi vychvalované Iniciativy pro vysoce zadlužené chudé země (HIPC, Highly Indebted Poor Countries Initiative) řízené Mezinárodním měnovým fondem (IMF), která by měla zmírnit nedostatek základních zdrojů, ale země zatím ještě neměla z tohoto a dalších řešení „bohatého muže“ z Washingtonu žádný prospěch.

Je ironií, že ve stejné době, kdy zesnulý prezident deklaroval bezplatnou lékařskou péči, bojovala jeho vláda proti zastáncům chudých, kteří vedli kampaň za přijetí širší a obsáhlejší ústavy, jejíž text by zaručoval základní lidská práva, zejména ekonomická, sociální a kulturní, včetně práva na zdravotní péči. Vláda byla proti zakotvení sociálně-ekonomických práv v tomto základním dokumentu, což by vedlo k jejich právní vymahatelnosti. Svůj záporný postoj k těmto právům vyjádřila vláda nejjasněji tím, že odepřela nezávislým občanským organizacím účast na tvorbě ústavy. I když nyní probíhá proces revize ústavy na vládní úrovni, je z něho vyloučeno široké spektrum skupin a organizací občanské společnosti včetně nezávislých skupin jako jsou „Ženy pro změnu“, opozičních skupin a náboženských a studentských organizací. To je samozřejmě špatným znamením pro chudé, kteří nejsou nijak zastoupeni při tvorbě ústavy.

Ekonomické nástroje: znásilňování chudých

Namísto prosazování práv chudých lidí je státní rozpočet zaměřen především na podporu zahraničních investic. Hlavní starostí vlády při tvorbě rozpočtu je podpora ro-

¹ Oxfam (2006). „The view from the summit – Gleneagles G-8 one year on“. Oxfam Briefing Note, 9 June. Dostupné na www.oxfam.org/en/policy/briefingnotes/bn060609_g8_oneyr.

zvoje důlních společností v zahraničním vlastnictví, aby se posílilo postavení země na mezinárodním měnovém trhu. Na ochranu příjmů cizinců jsou v zásadě zaměřeny také mezinárodní dohody například v rámci Světové obchodní organizace (WTO).² V důsledku toho podmínky pomoci „vyjednané“ s IMF a Světovou bankou³ zhoršují už tak žalostnou situaci. Do letošního rozpočtu byl sice zařazen program pro posílení ekonomického postavení občanů, avšak nebylo na něj přiděleno dost prostředků. Rok co rok nedokáže rozpočet dostát minimálním závazkům v oblasti lidských práv, které Zambie dobrovolně přijala ve své ústavě a v mezinárodních úmluvách a konvencích, které podepsala. Základnou pro tvorbu rozpočtu není dosahování standardů lidských práv. Podobně je většina ekonomických politik a dohod formulována s cílem otevřít trhy pro západní produkty a zboží k výhradnímu prospěchu západních zemí, institucí a zájmových skupin namísto toho, aby řešila situaci chudých.

Zambie je velmi dobrým příkladem typické chudé země prezentované jako „úspěšná ukázka“ těm, kdo na tom mají zájem.⁴ Jako poslušný žáček „naslouchá“ její vedení pozorně všemu, co vyučují liberální školy ve Washingtonu a jiných hlavních městech Západu, a nekriticky to přijímá. Poté, co v roce 1991 nastoupil do úřadu druhý prezident republiky Frederick Chiluba, Zambie privatizovala prakticky všechno, co bylo vidět, jak jí to nadiktoval IMF a Světová banka. Nikdo ani nepomyslel na důsledky, které z toho vyplynou pro sociální poměry. Nezaměstnanost prudce vzrostla, vzdělání se stalo nemožností. Globalizace,⁵ nejnovější módní slovo v liberálních společnostech, je pečlivě propracovaná kouřová clona sloužící západním ekonomickým modelům a tudíž západním hodnotám, ideologiím a podmínkám. Zahalena do působivé rétoriky má za cíl usnadnit úplné znásilnění chudých a naprosté zcizení a vyvlastnění jejich přírodního bohatství. Negativní dopady globalizace na sociální, kulturní a ekologická práva a tudíž na důstojnost lidí jsou zničující. Prostřednictvím této globalizační mánie jsou africké společnosti, ekonomiky a kultury otlučány ze všech stran a nuceny nahrazovat tradiční hodnoty, jako je spolupráce, sobeckým individualismem a navíc přesvědčovány, že to znamená civilizaci. Za každý americký dolar neochotně poskytovaný jako „pomoc“ chudým lidem budou ve skutečnosti jejich ženy, děti a další zranitelné skupiny Zambijců nuceny obětovat holý život na splácení dluhů bohatým západním společnostem při prudce stoupajících úrokových sazbách.

Nejhůř jsou na tom ženy

Ženy, samy o sobě zranitelná skupina, jsou postiženy nespravedlivou globální ekonomickou politikou ještě více než jejich muži. I když jsou de facto hlavami domácnosti, vládní politika jim nevychází vstříc. Zejména

zambijské ženy tvoří většinu nezaměstnaných, negramotných a nevzdělaných, kteří nemají žádné slovo v záležitostech společnosti. Ženy nejvíc trpí špatně naplánovanými privatizačními projekty, jež vytlačily z trhu práce i tu hrstku, která měla zaměstnání. To dál zhoršilo už tak žalostnou situaci žen zbavených vlastních zdrojů příjmu. Většina žen pracuje v zemědělství, kde buď bezplatně obdělává pozemky svých manželů, otců, bratrů atd., nebo dostává od zaměstnavatele pouhou almužnu. Zemědělství, které bylo v minulosti základem živobytí zejména na venkově, se ovšem mezitím zhroutilo, protože vláda ustoupila vůli mocných západních skupin a přestala ho subvencovat. V následujících letech se pak prudce zvýšily ukazatele chudoby. Letos vláda oznámila, opět na přání západních institucí, že zruší subvence na umělá hnojiva a kukuřičné osivo.⁷ To je rozsudek smrti nad většinou chudých lidí z vůle jejich vlastní vlády. Bez možnosti pěstovat tuto základní plodinu přijdou zcela o živobytí miliony lidí.

Působením mezinárodní finanční a obchodní architektury a liberalizačních trendů zmizelo také mnoho pracovních míst mimo zemědělství. Abychom uvedli pouze jediný příklad, spousta žen přišla o práci a upadla do bída po náhlém uzavření polostátního podniku Agri-Flora v Lusace. Stát ho přestal podporovat, aniž zajistil jakoukoli alternativu. To mělo zvlášť ničivý dopad na řadu domácností, v nichž přišel současně oprácní manželů v důsledku masového propouštění, omezování personálu a nucených předčasných odchodů do důchodu, což je dnes běžnou praxí. Když šly ke dnu Zambia Airways, jeden z největších zaměstnavatelů ve státním sektoru, přišly o práci tisíce lidí bez jakékoli sociální záchranné sítě. Uzavření polostátních společností včetně dolů, podniků Kafue Textile a Nitrogen Chemicals uvrhlo přes noc do bída tisíce rodin.⁸

Nechráněná práva

Více než 80 % Zambijců je prostě příliš chudých na to, abysí cenili svá lidská práva a základní svobody. Většina z nich by ochotně souhlasila s Jeremym Benthamem, který před staletími tvrdil, že přirozená práva jsou „obyčejný nesmysl“ a myšlenka, že přirozená práva jsou lidem vlastní, že je nelze přiznávat ani upírat, je „rétorický nesmysl – pouhý afekt“.⁹ Podobně by určitě souhlasila se stejným cynickým názorem Alasdaira McIntyry, že „žádná taková práva neexistují a věřit na ně je totéž co věřit na čarodějnice a jednorozče“.¹⁰

Ústava obsahuje nádhernou listinu práv zaručující všechna standardní občanská a politická práva včetně práva na život, rovnost, zákaz mučení a diskriminace stejně jako řadu politických svobod včetně svobody sdružování, pokojného shromažďování, demonstrací a nerušeného vyjadřování názoru. Tato práva ovšem nemají praktický význam pro miliony lidí, jejichž životy jsou pronásledovány bídou a zoufalstvím.

Už jsme řekli, že ústava neposkytuje záruky

ekonomických, sociálních a kulturních práv, jež by určitě měly největší význam pro chudé obyvatele. Ačkoliv tato práva tvoří nedělitelnou součást smluv a úmluv přijatých na půdě Africké unie a Organizace spojených národů, k nimž se Zambie připojila, tyto mezinárodní dohody nenacházejí žádnou oporu v právních institucích země, a proto je nelze využívat jako prostředek právní ochrany. Přes tyto nedostatky vytvořil stát přemíru institucí a organizací údajně určených k podpoře a ochraně lidských práv. K nejdůležitějším z nich patří

- Ministerstvo genderu a rozvoje (MoGD)¹¹
- Komise pro lidská práva (HRC)
- Protikorupční komise (ACC)
- Oddělení pro genderové aspekty rozvoje (GiDD)
- Úřad generálního vyšetřovatele (OIG).

Naneštěstí většina z nich je bázlivá a existuje spíš jen podle jména. ACC a OIG se snaží naplňovat svůj omezený mandát, ale narážejí na potíže. K větší účinnosti jim chybí podpora státu. V důsledku toho zůstává normou porušování lidských práv. Zejména ženy se musí smířovat s tradičními i moderními sociálními, kulturními a ekonomickými normami a institucemi, které je diskriminují. Žádná z výše uvedených institucí neprokázala svou užitečnost pro obyčejné lidi a zejména ženy v situacích, kde došlo k porušení lidských práv.

Závěr

V Zambii má Všeobecná deklarace lidských práv ještě daleko do toho, aby přinášela ovoce. Obdobně platí, že ústavní záruky teprve musí zajistit nutně potřebnou ochranu chudých. Šedesát let Všeobecné deklarace a čtyřicet čtyři let ‚svobody‘ zatím přineslo jen více chudých lidí. ■

2 World Trade Organization. „Zambia and the WTO“. Dostupné na www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/zambia_e.htm.

3 Monbiot, G. „To keep them destitute and starving, The World Bank practices allow the rich to steal from the poor“, *The Guardian*, 12 April 2000.

4 Africa fiscal Transparency. Zambia, www.internationalbudget.org/resources/ZAMBIA.pdf.

5 Viz Zambia Privatisation Agency, www.zpa.org.zm.

6 Globalisation Guide, www.globalisationguide.org.

7 Tisková zpráva: „The Government Wage Bill in Zambia, IMF Resident Representative Office in Zambia“, Lusaka, Zambia, 11 February 2004.

8 Viz poznámka 7.

9 Citováno v Jones, P. (1994) *Rights. Issues in Political Theory*, London: Macmillan, str. 90.

10 *Ibid.*

© DODATEK